

John W. Oldam

TRÆK AF HOTEL-, PENSIONATS-
OG RESTAURATIONS-LIVET I ÅRHUS
1921-41

II

Ellen Norrie, Elisabeth Klein, Aage Schultze og Nana Tognarelli (var hun i familie med Scandio T.?), Gudrun Findsen og Laila André er et udpluk af navne, hvortil kunne føjes mange flere. I slutningen af caféens tid blev den besøgt endda af selveste Leo Mathiesen, men det er en anden historie.

Der annonceredes også hyppigt med de mad- og drikkespecialiteter, etablisementet kunne tilbyde. F. eks.: Aa. St. 20/12 1933: "Fredag Pølsegilde i "Funkis Bar". Pølser med Salat og Sauerkraut 90 Øre". Sst. 29/11 1934: "Fredag Aften Pølsegilde i "Funkis Bar". Pølser, Øl, Rundstykker 90 Øre". Demokraten 29/11 1935: ""Funkis Bar". I Dag Isben (må vel være det tyske Eisbein) med Ærtepurrré, Gemyse og 1 Krus Øl. Kr. 1,75". Aa. St. 26/11 1936: "Her er noget splinternyt. Kom ind og forlang en "Støvle! Herlig Drink. Nok til 4 Personer. 2,50 Kr. "Funkis Bar"! Øl i en glasstøvle var et særligt raffinement, der bestod langt op i tiden. Enslydende annonce i Demokraten og Aarhusposten 15/5 1937: ""Funkis Bar". Dagens Frokost. 3 Snitter Kalvelever med Bacon 1,50 Kr."

Priserne var, så vidt ses, yderst rimelige. I slutningen af vor periode fortæller en annonce i Aa. St. 22/12 1941: "ELEFANTER i "Funkisbaren!". Det var den berømte - i århusiansk målestok - tegner og vittighedsmager "NOLD" (Arnold Bundegaard) fra Stiftstidende, der havde fabrikeret en række plakater med øldrikkende elefanter, der blev ophængt i lokalerne. En anden, der har udødeliggjort "Funkis Bar", er digteren Thorkild Bjørnvig, der i sin erindringsbog "Jordens Hjerte", 1986, s. 64-65, fortæller om, at han var en god gæst dér sammen med digterkolleger i sin ungdom. Han havde endda en "sælsom" oplevelse, da han i vistnok beruset tilstand efter et privat nat-sold ville gå derind, men en "mur" rejste sig og spærrede ham adgang! Ak, ja, de digtere! For en anden sølle prosaisk person ville tjeneren nok bare have smækket døren i lås ved synet af én gennem vinduet!⁶⁾

"Funkis Bar" ophørte i begyndelsen af 1950'erne, og først i den allernyeste tid kom der restauration igen dér⁷⁾ "Koncertpalæet" blev 1956 købt af Aarhus Stiftstidende, og al restaurationsdrift ophørte. 1990 blev det, da Stiftstidende flyttede udenfor byen, solgt til Den danske Bank, der udløjer det til forskellige private og offentlige erhverv, herunder tinglysningskontoret.

ERHVERVSARKIVET
ÅRHUS

1593-207

Noter til Kannikegade

- 1) B. 398. 1988/1144. 1928-31. 27/3 1931.
- 2) Aa. St. 3/10 1934, hvor en ung pige kan få plads til 40 kr.
- 3) Th. Adamsen II, 1938, s. 339.
- 4) Th. Adamsen II, 1938, s. 350.
- 5) B. J. 1966 ofrer kun 6 halvlinier på "Funkis Bar"s. 134. Dens kunstneriske udfoldelser har måske forekommet ham for ringe.

- 6) Se også Finn H. Lauridsen: "Og mit". "Dit Århus". Festskrift til Gunner Rasmussen 15. februar 1990, s. 47 f. Heri også det ukarakteristiske billede.
- 7) "Bryggeriet "Sct. Clemens"" fra 1992) også Poul Schlüter skal have frekventeret kafen i sin ungdom. Michael Kristiansen, Thomas Hansen, Michael Ulvehoj, Poul Schlüter. En biografi, 1992, s. 37.

S Ø N D E R A L L É

Sønderallé går fra Frederiksports østlige hjørne ved den tidligere S. M. Holsts gård til Dynkarken-Spanien. Allerede ved "vor tids" begyndelse var dens allépræg på retur, og det var helt forsvundet ved dens udløb. Mange af billederne i lokalsamlingen viser træfældningerne.

I højre side strakte Søndre Kirkegaard sig omtrent ned til Ryesgade, men i begyndelsen af 1920'erne tog det omtalte store "roderi" i forbindelse med banegårdsbebyggelsen fat. Kirkegården blev beklippet stærkt ved anlæggelsen af den såkaldte "Park Allé", der kom til at ligge i forlængelse Asylvej fra venstre side. Lad os gå den sædvanlige rute, først venstre så højre side.

På det østlige hjørne af Asylvej, senere Asylgade, blev på et ikke nærmere klarlagt tidspunkt grundlagt en café, der fik navnet "Park Alléens Vinstue". Aa. St. 9/9 1924 annoncerer med vinstuepriser, hvad der så monne ligge heri, de oplyses ikke. Annoncen er undertegnet Jens Jørgensen, formentlig den første bestyrer, jfr. ndf. Stedet ligger i stueétagen i den dengang ret nye 4-etagers ejendom, nr. 3. Det er også hér, indgangsdøren befandt sig. Men i virkeligheden optager restaurationen sin største plads i Asylgade, hvortil også næsten alle vinduerne vender. Dog navngivelsen forekommer yderligere mærkelig, for vinstuen blev jo slet ikke anlagt i Park Allé! Måske har der været uklarhed på daværende tidspunkt, hvor så meget lå i støbeskeen, om, hvor langt denne Park Allé skulle strække sig, om den måske også skulle indbefatte Asylvej. Men selv efter fastlæggelsen heraf forblev cafénavnet det samme i årevis, jfr. ndf.

Vejviserens registre fortæller intet klart om ejerskab. Fra anden side vides, at bevillingshaver ved "begyndelsen" var den 73-årige Jens Thomas Sørensen, der i en lang årrække ejede Café "Havndal", Skolegyde 8, senere Hotel "Vestjylland", Vesterport 4, jfr. ndf. og ovf. Han fik 1928 Julius Jensen til bestyrer. J. J. blev indehaver 1932, og i 1929 havde han overtaget "Riis Skov Badehotel"¹⁾.

Demokraten 2/5 1928: "Parkalléens Vinstue er Dags Dato overtaget af undertegnede (selv om han altså kun var bestyrer), der udvider Serveringen til ogsaa at omfatte Frokostretter, Smørrebrød og Kaffe m. v. l. Kl.'s Varer og Servering. Med Højagtelse. Jul. Jensen".

Jul. Jensen fortsatte perioden ud. Aarhusposten 20/I og Aa. St. 4/12 1929 har følgende annoncer hhv.: "Har De prøvet vore Frokost- og Aften-

retter? Restaurant "Parkalléens Vinstue", Sønderallé 3." "Park-Alléens Vinstue" er Stedet, hvor man spiser godt. Øl fra Fad". I denne forbindelse kan det være rimeligt at henlede opmærksomheden på billederne i lokalsamlingen. 1925 kan navnet lige skimtes på et sidepanel ved indgangsdøren, ellers intet. 1927 findes et fint hjørnefacadebillede. Over indgangsdøren hænger et sort skilt med hvide bogstaver. I 3 rækker står der på det: 1) WHITE LABEL 2) PARK ALLÉENS VINSTUE 3) DEWARS WHISKY, 2 dengang kendte whiskymærker, der forlængst er udgået. Et billede fra 1938 er endnu bedre. Dør-overhængs-skiltet er nu forandret til 1) PARK ALLEENS VINSTUE, 2) STEDET HVOR MAN SPISER GODT OG BILLIGT. På skiltene ved siden af vinduerne stod yderligere KONGRESSENS ØLHUS. Hvad mon det har været for en kongres, man tænkte på i 1938?

Omtrent samtidig må Julius Jensen have indset, at navnet var urimeligt, og da byggearbejdet på det nye rådhus var sat i gang, valgte han navnet RAADHUUS-KAFÉEN, og det gælder stadig uden hensyn til nyere retskrivning. Der findes til gengæld intet billede af restauranten fra den tid.

Langt de fleste annoncer, endda særdeles mange, består i søgning efter kvindelig arbejdskraft. Det er ganske vist som sagt før det sædvanlige, men i dette tilfælde er der, set fra et historisk synspunkt det prisværdige ved dem, at de indeholder løntilbud og således giver et vist billede af løniveauet for (ufaglært) kvindelig arbejdskraft udenfor servering indenfor restaurationsfaget i mellemkrigsårene. Der vendes tilbage hertil i afsnit II.

Lige ved udgangen af den valgte periode dukkede et hotel garni op på 1. sal i samme ejendom. Det hed iflg. Aa. St. 16/4 og 18/11 1939 "Parkhotellet", Det blev startet af 2 søstre, Asta og Marie Clausen, der tidligere havde bestyret "Højskolehotellet", Klostergade 28-30, jfr. ndf. Aa. St. 14/5 1938: "Frøknerne Clausen har opsagt deres Lejemaal af "Højskolehotellet", Klostergade 28-30, med Højskoleforeningen og fratræder til Nytaar".²⁾ Man kan undre sig over, at disse, utvivlsomt troende, damer valgte dette navn til deres hotel; skandalen fra Ryesgade 27 var jo kun få år gammel. Måske hentydes der til den rådhuspark, der snart skulle afløse Søndre Kirkegaard. Hvorom alting er, hotellet består den dag i dag (1993), selv om det fører en ret ubemærket tilværelse. Det fungerer hovedsageligt som opholdssted for kongresser, vel nok især af kristelig karakter. Der er intet billede i lokalsamlingen.

I nr. 9, på den anden side af Søndergade, ligger eller rettere lå "Reginas" Dagrestaurant, der er omtalt ovf. under Søndergade. Efter Amaliegade følger en række lave huse, der mærkeligt nok består endnu (1993). Det første af disse er nr. 11, Amaliegade 25, nabo til det store "Arbejdernes Forsamlingshus" i nr. 23. Heri befandt sig 1919/20 "Aarhus Afholdshotel" v/ af-

holdsvert H. Hansen, sen. N. Hansen. Andre oplysninger om det haves ikke på det foreliggende grundlag, men i begyndelsen af 1920'erne blev hotellet til "Buschs Pensionat", der særligt annoncerede efter håndværkere, se ndf. i afsnit II.

Efter Fredensgade befinder sig Sønderallés sidste restauration på venstre side i det uanseelige hus nr. 29. Den hed og hedder fremdeles Café "Lolland", indehavet af Anna Andrea Caroline Leth. Hun havde ejet virksomheden fra 1913 og sad perioden ud.³⁾ Denne café ligger i en høj stueetage, som der fører en udvendig trappe op til. Der er et billede af den i lokalsamlingen fra ca. 1920 med en gammel bil og en gammel gaslygte foran. Bortset herfra ligner huset egentlig sig selv pr. dato (1993). Caféen var formentlig af den beskedne folkelige art, men i øvrigt ved man meget lidt om den; den annoncerede praktisk talt aldrig.

På højre side befandt der sig kun én restauration, der lå i nr. 32 i en høj stue mellem Ryesgade og Fredensgade. I forbifarten kan oplyses, at der også var "nummeridioti" på Sønderallé, idet der var et "hul" mellem nr. 20 og nævnte nr. 32. Hullet blev udfyldt kort efter 1940, så det tidligere nr. 32, hvor værtshuset lå, blev nr. 22.

Caféen havde ligget dér i en årrække. Bevillingshaver var enkefru Betty Berling Maardt, kendt fra Fiskergade 26 og "Passage-Vinstuen", jfr. ovf. Hun drev restaurationen gennem bestyrere. 1920 hed han H. R. Andersen, og han vedblev til ca. 1925, da han blev afløst af bestyrerinde R. K. Jacobsen, der imidlertid snart efter blev efterfulgt af bestyrerinde H. C. Andersen. Der var åbenbart stærk "gennemtræk" i bestyrerskabet, hvilket ikke var ualmindeligt. 1929 kom Carl Rasmus Sørensen til, senere "Grand Hotel", Frederiksgade og senere igen Vestergades Café, jfr. ovf.⁴⁾ 1931 blev caféen overtaget af fru Karen Christensen, der 1934 flyttede til Café "Skovlyst", Skovvejen 23, jfr. ovf. Så blev Charles Friis Jensen, der tidligere havde drevet Restaurant "Alléenberg", Nørre-Allé, bevillingshaver 1936, og derved blev det tiden ud.⁵⁾

I en sidebemærkning kan oplyses, at det var hér "negeren", James Thompson, der var "kellner" sst., 28/6 1913 for første gang ansøgte om bevrerterbevilling med ret til udskænkning af stærke drikke. Ansøgningen blev som alle de senere afslået.⁶⁾

Men det var længe siden. Restaurationen hed "Den gamle Cafe", men hvornår det skete og med hvilken motivering er uklart. Aarhusposten 8/6 1931: "'Den gamle Cafe' i Sønderallé maa alle ind for at se. Fru Christensen". Så enkelt er det. Hun blev året efter sammen med flere andre restauratører idømt en bøde på 200 kr. for udskænkning til en beruset mand, der senere på natten dræbte sin hustru. Aa. St. 11/8 1932. Dommen blev anket, ankesagens udfald kendes ikke.

Restaurationen blev ophævet 1948 og blev til kontor. 1993 er der cafeteria. Der er ingen billeder i lokalsamlingen.

Omkring 1930 og et par år derefter skiftede Sønderallés højre side fra Fredensgade og udefter helt karakter, fordi den nye rutebilstation blev anlagt her. I forbindelse hermed blev der også indrettet en restaurant på stedet, der ganske naturligt kom til at hedde "Rutebil-Caféen" ligesom forgængeren i Rosensgade, jfr. ovf. Den første bevilling med ret til udskænkning af stærke drikke blev givet til "Andelsselskabet Rutebilstationen". Den første restauratør var Rudolph Bjørn Rasmussen.⁸⁾ På et ikke nærmere angivet senere tidspunkt Hans Kaas Jensen. Aa. St. 13/10 1938: "'Rutebil-Caféen! Nogle faa Pensionærer modtages. Pris 70 Kr. pr. Md. Hans Kaas Jensen". Denne pris ligger langt over den normale pensionskostpris pr. måned, der er beregnet til 55 kr. i 1938, se afsnit II.

Oplysningerne om "Rutebil-Caféen" er yderst sparsomme. Der er ingen billeder i lokalsamlingen, derimod af andre dele af rutebilområdet. I Aa. St. 15/3 1930 er der på forsiden et billede af rutebilstationens rejsegilde, i baggrunden skimtes Café "Lolland". Rutebilstationen blev indviet 30/5 s. å., jfr. Aa. St.

Noter til Sønderallé

- 1) B. 398. 1988/1144. 1928-31. 27/7 1938. Th. Adamsen II, 1938, s. 351-352.
- 2) Th. Adamsen II, 1938, s. 380.
- 3) Th. Adamsen II, 1938, s. 343. Demokraten har 29/11 1922 en dødsannonce over fhv. restauratør Søren Leth. Underskrevet restauratrice A. K. Leth.
- 4) B. 398. 1988/1144. 1928-31. 17/8 1929. Th. Adamsen II, 1938, s. 387.
- 5) B. 398. 1988/1143. Restaurationsbevillinger 27/6 1936. I Sundhedspolitiet's indstilling udtaltes det, at cafeen til tider besøgte af et noget blandet og dårligt publikum. Th. Adamsen II, 1938, s. 341.
- 6) Aa. B. F. 1913/14 B., s. 86.
- 7) B. 398. 1988/1144. 1928-31. 1/7 1930.
- 8) Th. Adamsen II, 1938, s. 346-347. Han kom senere til "Palæ", Skolebakken, jfr. ndf. 1933-36 var han formand for restauratørforeningen af 1881.

~~ROSENKRANTZGADEN~~
ROSENKRANTZGADE

Rosenkrantzgade er det lille, lidt krumme, forbindelsesstrøg mellem Ryesgade og Fredensgade. (Bemærk der er intet genitiv s i navnet). E. Sejr I, 1960, fortæller s. 131 ff. om gadens første historie og navnlig om den person, til hvis minde den muligvis er navngivet. Den er anlagt i 1870'erne og begynder nummermæssigt ved Fredensgade. Dens ^{nordlige} ulige side har på det første stykke ret lave bygninger bortset fra hjørnet. Oppe fra midten blev omkring 1900 og fremefter blev der bygget højere og dybere ejendomme, 3-4 etager, hen til Ryesgade. Egentlige nedbrydninger har næppe fundet sted, men mange renoveringer. Også denne gade frembyder "nummeridioti", endda på begge sider! Der er "hul" mellem nr. 23 og 31 (sydlige hjørne af Ryesgade) og mellem nr. 22 og 36 (nordlige ~~hjørne~~). På grund af "Casinos" fremherskende stilling fraviges den sædvanlige fremmarch i analysen.

På hjørnet, nr. 2, Fredensgade 48, lå iflg. vejviseren 1919 en restauration ved navn "Jernbanecaféen", ejet af restauratricerne M. Petersen og S. Laursen. Der er ingen billeder heraf. I vejviseren 1920 hedder nr. 2 derimod "Turisthotellet" v/ hotelejer J. Sørensen. Om ham fortæller H. R. III, 1923, s. 559, at han tidligere havde været ejer af Hotel "Nøjsomhed", Vøstergade 43. Ham har vi lige strejft ovf., det var inden enkefru Gerda Nielsen overtog. Ydermere gives sst. et godt billede af etablissementet, hvis indgangsdør lå lige i hjørnet.

I 1924 afløstes han af S. Boutrup, der senere kendes fra Studsgade 17, jfr. ovf. Det gik ham ikke så godt hér. 15/12 1925 gik hotellet på tvangsauktion, og J. Sørensen overtog det igen som ufyldstgjort panthaver, se Demokraten s. å., s. d. Han fik egentlig beværterbevilling i februar 1926¹⁾

17/3 1927 bragte Demokraten en opsigtsvækkende beretning om en politirazzia på "Turisthotellet" natten før. Den var blevet iværksat, fordi flere af hotelværelserne blev benyttet til erhvervsmæssig utugt af prostituerede kvinder, der var kendte af og blev holdt under opsigt af politiet. Hotelkarlen blev anholdt og varetægtsfængslet for viden herom efter paragraffen om rufferi. Samme skæbne overgik hotelejer Sørensen, der dog ved denne lejlighed havde været til møde på Østergades Forsamlingshus, sst. 18/3 s. å. Sagen blev stadigt fulgt op af Demokraten, mens Aa. St. var tavs. Statsadvokaten opgav imidlertid at rejse tiltale mod Sørensen p. g. a. bevisets stilling. 2 "damer" blev idømt hhv. 14 og 20 dages fængsel for overtrædelse af tilhold om at søge lovligt arbejde. Hotelkarlen blev tiltalt for rufferi efter strfl. § 182 og idømt 4 måneders fængsel ved kriminalretten i Århus (kommer Hvass). Han ankede til landsretten og fik straffen nedsat til 40 dages fængsel på

sædvanlig fangekost, hvilket må siges at være en meget kraftig reduktion. Se videre sst. 25/3, 26/3, 8/6 og 17/7 1927. Det var således ikke meget, der kom ud af den razzia.²⁾

1929 blev J. Sørensen efterfulgt af Dorteia Økjær, enke efter Anders Ø., der var ejer af det nedrevne Hotel "Ryesborg", Ryesgade 45, jfr. ovf.³⁾ Hun forblev perioden ud.

Annoncerne fra hotellet er desværre alle af den trivielle[^], kvindelig arbejdskraft søgende art. Nogen skandale som den beskrevne kom ikke igen, men på forsiden af Demokraten 28/11 1933 fortaltes om et drama, der havde fundet sted dér natten før. Et ulykkeligt ægtepar havde ombragt deres fællesbarn og derefter søgt begået selvmord, dog uden held. Ingen af de ansatte kunne dog drages til ansvar herfor.

"Turisthotellet" ophørte i begyndelsen af 1950'erne, og bygningen overgik til kontorer.

På samme side fandtes og findes kun én restaurant mere, idet "Grand Hotel" i nr. 35, Ryesgadehjørnet, er omtalt. Den lå og ligger fremdeles i nr. 20. I Aa. St. 10/11 1921 averteres efter en serveringsjomfru til "Rosenkrantzgades Vinstue", hvilket må have været caféens ret ordinære navn, der efter Demokraten 3/4 1923 med samme formål var ækvivalent med Vinstuen i Rosenkrantzgade. Begge annoncer^{er} undertegnet Ane Jensen. 1925/26 synes H. P. Møller at være trådt til, og han virkede så vidt ses i nogle år. I en meddelelse i Demokraten 9/2 1927 under rubrikken "Åarhus" fortælles, at restauratør P. Møller er gledet på fortovet udenfor sin restaurant, har brækket lårbenet og er indlagt på Kommunehospitalet, hvor et længere sygeleje venter ham.

Men i årene derefter er ejerskabet uklart. Derimod skiftede caféen navn. I Aarhusposten 14/9 1931 averteres der med: "'Hold an'. Café og Vinstue". Men intet om ejer. 1932 skete igen et navneskifte og denne gang med en bekendt ejer. Det var den gamle "veteran" Ludvig Thürmann, der samtidig var vært i "Salonen", Riis Skov, jfr. ndf., der overtog. Han var søn af Thürmann, Thürmanns Café, Høegh-Guldbergsgade 27, jfr. ovf. Og han skiftede navnet til "Café Ritz". Aarhusposten 4/7 1932: "Besøg Café "Ritz". Nyt. Rosenkrantzgade 20". Demokraten 16/12 s. å.: "Café "Ritz" vis á vis "Kasino-Teatret". Indehaver Ludvig Thürmann. Hyggelig Restaurant. Rimelige Priser".

Ludvig Thürmann fratrådte imidlertid både "Salonen" og Café "Ritz" i 1936. Sidstnævnte blev overtaget af restauratør H. C. Bathum; der jo er kendt fra flere andre steder.⁴⁾ Hans ophold hér - de var alle kortvarige - strakte sig kun til 1938, og han blev efterfulgt af restauratrice Lilly Keldberg Sørensen, der omdøbte stedet til "Lillys Café", se Aa. St. 20/4 1939 med annonce efter restaurationsvandt ung pige til daglig madlavning. Derved blev det tiden ud, og navnet fortsatte til dato (1993), længe efter at "Lilly" forlængst var

rejst bort og afgået ved døden. Der er ingen ordentlige billeder i lokal-samlingen, kun et skilt med "Café" kan lejlighedsvist skimtes.

K A S I N O

Kasino lå i bygningen med den så mange gange forevige facade i nr. 21 fra det runde årstal 1900. Kasinos historie som teater er beskrevet af flere, herunder B. J., 1963, hvortil henvises. Det restaurationsmæssige er derimod kun ganske kort opridset hos B. J., 1966, s. 134, hvortil s. 34-36 om den tidligere periode slutter sig. Det efterfølgende hér er kun udpluk, da det har oversteget mine evner og kræfter at give en egentlig sammenhængende skildring af det kalejdoskopiske, kaotiske billede, årene frembyder.

I 1920 var S. M. Mikkelsen direktør for "Kasino" og vedblev her til 1923, (efter H. P. Olsen) så overtog J. Christensen posten, mens "Mikkel" kom til "Vennelyst". Det gik ikke Christensen så godt, 23/8 1924 kunne Demokraten meddele, at "Kasino" var gået på tvangsauktion og solgt til direktør A. J. Andersen. Men denne ønskede ikke at drive virksomheden og bortforpagtede den til Edmund Richard Amnitzbøll Mortensen, populært benævnt "Morten", der havde været tjener på stedet i en lang årrække, Demokraten 19/9 s. 5) 30/10 s. 5). annoncerede han sst.: "Kasino" aabner l. Okt., Kl. 8 Aften efter endt Restaurering. Richard Mortensen (Ny Direktør), mangeaarig Tjener i Etablissementet". Iflg. Demokraten 6/5 1925 købte han endelig virksomheden af Andersen for 275.000 kr., og forblev ejer vor tid ud, jfr. ndf.

På l. sal i forbygningen lå den store restaurant med "varieté" og alskens optræden af solister. I stueétagen, til højre for hovedindgangen lå den såkaldte "Kasino-Bar", hvortil der var adgang både fra "main entrance" og fra en port i bygningens højre side. Selve det "kunstneriske" teater befandt sig i en lang bygning bagtil.

Baren havde som alle bar'er et langt mindre areal end hovedrestauranten. Først noget senere blev det almindeligt at anbringe en bar i selve denne. Nogen særlige begivenheder tilflyder i reglen ikke offentligheden herfra; baren skal jo netop være "intim"! Alligevel kom det til et uheldigt optrin her i 1924. Aa. St. fortæller, ^{14/10} at en beruset bagersvend, der vistnok følte sig "udnyttet" af en kvindelig gæst, han var i tilfældigt selskab med, affyrede en medbragt revolver, dog uden at ramme nogen! Sligt gav selvfølgelig dengang genlyd i pressen. Han blev hurtigt anholdt og senere dømt for en række tyverier andre steder, men frifundet for drabsforsøg, da han ikke var tilregnelig i gerningsøjeblikket, se Aa. St. og Demokraten 18/3 1925.

Men det var selvfølgelig en hændelig undtagelse. Aa. St. 23/9 1926: "Kasino Teatrets Bar". Priserne er stærkt nedsatte. Vinstuepriser. Aaben hver Dag fra Kl. 2". Igen ærgrer man sig over de manglende konkrete oplys-

ninger, men der herskede vist dengang en uskreven "lov" om, at priserne på barer skulle være højere end andre steder. Sst. 16/3 1929: "Kasino-Teatrets" Bar er genaabnet. Fuldstændig nyrestaureret og nymonteret. Vinstuepriser og -maal.⁶⁾ Kannike-Pølser 75 Øre pr. Gang". Målet hentyder til de i restaurationskredse anskaffede målebægre til de spirituøse drikke. I en snart fjern fortid havde man selv, d. v. s. gæsten, kunnet hælde af flasken! Men med de kolossale alkoholafgifter, der var indført i slutningen af 1. verdenskrig, "gik den ikke længere".

13/4 1931 meldte Århusaviserne, at "Kasino-Etablissementet" i natten forinden var blevet hærget af en voldsom brand og derfor måtte holde lukket i 1 1/2 måned. I 1934 blev baren igen, ^{ombygget} Aa. St. 17/8 s. å. Sst. 30/11 1935: "Besøg "Kasino Bar". I Dag begynder den landskendte "Bar Peter" fra "Ritz Safari" i Aalborg". Aarhusposten 4/12 s. å.: "Bartender Axel Wind ("Bar Peter") kommer til "Kasino Bar" fra "Ritz Tafari" i Aalborg". Her blev han imidlertid ikke ret længe, allerede næste år overtog han "Børs-Caféen", Mindebrogade, jfr. ndf. Og endelig et lille kig fra nogle år senere. Aa. St. 7/12 1941: "Kasino Bar". Dan spiller, Arla mixer". Dan må være Dan Christoffersen, som vi har mødt tidligere hos "Hos Brandt", Frederiksgade, jfr. ovf., mens Arlas identitet ikke står helt klar.

Det var så nogle udpluk fra det næsten stille barliv. I restaurationen på 1. sal gik det mere livligt til. Demokraten 5/4 og 16/8 1921: "Kasino". Hver Aften stort Artistprogram". "Kasino-Première" paa stort Artistprogram". Aa. St. 31/12 1926: "Kasino-Theatret" vil holde stor Nytaarsfest. Souper. Dansant. Souper á 5 Kr." Sst. 1/9 1927: "Kasino-Theatrets" Restaurant: "Prøv før Forestillingen min Cabaret med 3 varme Retter. Pris 3 Kr. Erb. Richard Mortensen". Hvor kunne folk dog spise dengang!

Sst. 31/12 1928: "Kasino Teatrets" Nytaarsaften. Kl. 8 stor Nytaarsforestilling og -fest. Souper 4 Kr. Dansant. Optræden: Gerda Gulda, Maud Timm, Kai Voigt, Erik Winther, Oderwald-Lander". Alle disse er også kendt fra andre steder. Demokraten 15/3 1929: "Kapelmeister Hakon Jarle har i "Kasino" ladet anbringe et Apparat til "Sfærernes Musik"! Desværre savnes en nøjere beskrivelse af såvel apparatet som musikkens karakter, og "eksperimentet" blev, så vidt ses, ikke gentaget. Ovf. er fremsat problemet om, hvilken forbindelse der var mellem kapelmesteren og konditoriet i Søndergade, der bar hans navn. Aa. St. 29/5 1930: "Kasino-Restauranten" genaabner efter Udvidelse og Restaurering. Festlig, folkelig og fornøjelig". Sst. 20/20 s. å.: "Solist i "Kasino-Restauranten" Frk. Aase Brandt". I Aarhusposten 16/3 1931 ses billede af (næsten) nøgendanserinde Irma Neumann, Kasino. Derefter kom den ovennævnte brand, der annullerede den tidligere renovering.

Sst. 21/11 1932: "Den spanske Danserinde La Juana i "Kasinos Restaurant"

paa 1. Sal". Hun vises i et lille billede med can-can-strømper på. I 1933 fandt direktør Mortensen imidlertid ud af, at det var meget mere givtigt at lade publikum, der ønskede det, blive siddende ved serveringsborde i selve teatersalen efter forestillingens slut og så arrangere "varieté" og dansant her. Enkelt og genialt. Det blev til det franskprægede interiør "Montmartre". Demokraten 1/3 1933: "2 smaa Niggerboys afløser Danserinden Sonja Ruun". Hende husker vi fra "Elmers Hotel" 1931, jfr. ovf. Aa. St. 2/10 1933: "'Kasino'. I Aften nye Artister paa 'Montmartre'".

Men R. M. nedlagde dog ikke restauranten på 1. sal, men ombyggede den til "Heidelberg-Salen", der var tyskpræget, B. J., 1966, anf. sted. Der fulgte imidlertid stadig ombygninger for at give det hele nyhedens interesse. Aa. St. 13/7 1935: "'Kasino'. 'Montmartre' og 'Heidelberg-Salen' er ombygget. Der var nu bar ^{Demokraten} ~~to~~ ^{to} ~~st~~ st ~~eder~~ ^{eder}, og hver 1. og 16. i måneden kom nye solister til hvert sted. 1/2 1937: "Dan og Dolly i 'Kasinos Montmartre'". Lille billede. Sst. 5/4 s. å.: "Danserinden Sussie paa 'Montmartre', 'Kasino'. Sst. 16/9 s. å.: "Miss Hildegard, akrobatisk Solodanserinde med 2 mandlige Kolleger." "Montmartre, Kasino!"

I slutningen af 1939 mente R. M. alligevel, det kunne være nok. Ombygningen skal jo helst være i top, når der er artister på, og besøget må være dalet, måske p. g. a. de truende fremtidsudsigter. Det første nedskæringskridt blev taget 21/12 s. å., hvor Aa. St. fortalte: "Direktør Richard Mortensen, 'Kasino', har lavet den tidligere 'Heidelberg-Sal' om til Spiserestauranten 'Den blaa Ridder'. Et år efter lød meldingen i Aa. St. 14/12 1940: "'Kasino' lukker som Teater. 2. Juledag genaabnes det som Varieté og Danserrestaurant". Altså i den tidligere teatersal. Men det var slut. Der kom "kludder" med tyskerne, fordi deres støvler ødelagde dansegulvet. Det var ^{dog} en undskyldning R. M. brugte for at holde dem ude. Det lykkedes selvfølgelig ikke, og i 1942 opgav han "Kasino" for helt at hellige sig Væddeløbsbanen.

22/2 1943 lukkedes etablissementet helt til efter befrielsen 1945. Men trods mange forsøg af skiftende ejere kom det aldrig "op at stå igen", det gav stadig underskud. 1963 blev det overtaget af Dansk Radio og Fjernsyn, senere af Teatret "Svalegangen". Bygningen består endnu. B. J. 1963, s. 230.

Aa. St. 30/8 1938: "Århus-Hallens Restaurant. Svend Andersen Orkester. Karin Jønsen, Asta Kollerup Søllsten." Karin J. var en svensk sangerinde.

Til slut i beretningen om Rosenkrantzgade skal lige tilføjes, at der i hjørneejendommen nr. 31 i 1935/36 blev installeret en Café "Up Town", Kaffebar. Den flyttede vistnok senere til Frederiksgade 74, jfr. ovf. I hvert fald er den borte 1938. Ejerens navn ses ikke, og der findes ingen billeder.

høllens restaurant. Demokraten averterede 2/8 s. å.: "Legendanserinden

Agnes Agnes i Aarhus-Hallens Restaurant". Der medfulgte et lille, men char-
lignende billede af hende iført "luftige gevandter". Hun påstod, iflg. B. J.

Noter til Rosenkrantzgade

- 1) Aa. B. F. 1925/26 B, 25/2 1926, s. 318.
- 2) Der havde i 1917 været en lignende sag mod den daværende restauratør (før de 2 restauratricer). Han blev dømt til at have sit borgerskab undergivet politiets bestemmelse. Årsagen var, at beværtningen blev søgt især af løsagtige kvinder og alfonsere, der støjede, når de forlod værtshuset. Aa. St. "Det var dengang". 75 år. 2/8 1992.
- 3) Th. Adamsen II, 1938, s. 348.
- 4) Th. Adamsen II, 1938, s. 338.
- 5) Th. Adamsen II, 1938, s. 350.
- 6) Se også ndf. afsnit III.

.....

S C T K N U D S T O R V
A A R H U S H A L L E N S R E S T A U R A N T

Der henvises påny til B. J., 1966, s. 134-137 om ejerskab og økonomisk baggrund, og det efterfølgende bliver også kun et udpluk.

Etablissemantets startdag synes der at herske lidt tvivl om. B. J., anf. sted påstår 1/4 1938, mens Aa. St. s. d. hævder 27/3 s. å. Dette tidspunkt skulle blive en hæmsko for dets senere skæbne. Først stod mørklægning og indskrænkninger i besættelsens sidste år i vejen, dernæst "Schallburg-tagen" 1/10 1944. Som det er sagt flere steder blev "efterkrigstiden" aldrig som tiden før forlystelsesmæssigt set. Selve hallen måtte give op i midten af 1960'erne og blev efter megen diskussion om dens tilværelse til en postterminal med små biografer i kælderetagen. Restaurationen fortsatte meget længere med skiftende ejere og forpagtere og skiftende navne, men blev efterhånden generet af "rockerbander", politiet stod magtesløst overfor. En sommernat i 1984, da alle var gået hjem, brød en brand løs, der fuldstændig tilintetgjorde bygning og inventar. Under en senere retssag blev forpagteren, trods benægtelse, kendt skyldig i og dømt for selv at have påsat branden. Stedet henligger 1993 som ruin, og der kommer næppe nogen storrestaurant dér mere uanset mange planer om opførelse af kæmpehotel o. l. Aa. St. 30/8 1938: "Aarhus-Hallens Restaurant. Svend Asmussens Orkester. Karin Jönsson, Asta Møllerup Balletten." Karin J. var en svensk sangerinde-solist, der døde få år senere i en ung alder. Hun lancerede den dengang ufattelige "landeplage" "Lyckan kommer, lyckan går..."

Stadig i "fortidens ånd" engageredes danserinder, nøgne eller ikke. I Aa. St. 1/3 1939 ses et diminutivt billede af danserinden Gritt i Aarhus-hallens restaurant. Demokraten averterede 2/8 s. å.: "Nøgendanserinden Agnes Agun i Aarhus-Hallens Restaurant". Der medfulgte et lille, men dårligt, billede af hende iført "luftige gevandter". Hun påstod, iflg. B. J.,

anf. sted, at hun havde optrådt for Hitler. Det var der også andre, der påstod. Aa. St. 12/6 1940: "Aarhus-Hallens Restaurant. 2 store Latter-succes'er samt 3 Ryles (?) og Sonja Ruun". Der er hun igen! Hun havde nu 10 år på bagen som solist i Århus. Året efter dansede hun iflg. Aa. St. 2/7 1941 Paso Double, klassisk Dans og siamesisk Tempeldans. Men der dukkede også en rigtig østasiaterinde op, eller rettere sagt hun havde været der forinden, nemlig iflg. Demokraten 1/4 s. å. Hun hed Ming Chu og var javanesisk danserinde og sågar prinsesse.

Der var også forskellige successive sangerinder foruden ovennævnte Karin Jønsson. I den forbindelse skal opmærksomheden henledes på, at der i 1941 opstod en "Babsidioti". Den purunge svenske filmskuespillerinde Alice Nilsson, kaldet Alice "Babs" Nilsson, havde i 1940 i filmen "Swing it magister", der også gik i Regina, "lagt alle for sine fødder". Der blev udfoldet store anstrengelser for at få den "rigtige" Babs til Danmark og i hvert fald til Århus for at optræde dér, men det mislykkedes. Følgelig måtte man "opfinde" en dansk "Babs", og det lykkedes! Man fandt endda 2. I Demokraten 3/5 1941 ses et lille ansigtsbillede af Lillian Babs Rune i Aarhus-Hallens Restaurant. Men hun var åbenbart ikke "go nok". Sst. 1/6 s. å.: "I Aarhus-Hallens Restaurant optræder den danske Alice Babs Nilsson, Solveig Babs Lindgren."

Af andre sangerinder kan nævnes Gurli Gilda, der måske er blevet forvekslet med Gerda Gilboe, jfr. Demokraten 1/4 1941, og som forsvandt næsten sporløst ud af kunstens verden. Jeanne Darville, der senere blev en kendt skuespillerinde, sst. 1/8 s. å. Den svenske Jeanita Melin, sst. 28/12 s.å. Endelig og navnlig Miss "Valaida", "The Queen of Trumpets" en negersangerinde og -trompetist, Aa. St. 30/7 1940 og 18/12 s. å. Hendes rigtige navn kendtes ikke. Desværre viste det sig senere, at hun var narkoman og for at dække sit behov havde stjålet sølvtøj fra restauranten, sst. 30/1 og 6/5 s. å.

Der kunne, som sagt, nævnes mange andre optrædende og orkestre. Det må hvile. I stedet gives et sidste eksempel på et specielt arrangement, Aa. St. 21/1 1940: "Fastelavn i Aarhus-Hallens Restaurant 3 Steder:

1) Hos Vinkyperen

2) I Gnomens Hule

3) I Fægekroen

Katten slaas af Tønden. Fest-Souper á 5,50 Kr. Adgangskort á 5 Kr!"

Det fremgår tydeligt heraf, at restauranten ikke sigtede mod de mindre-bemidlede. Gennem hele dens liv var der entré. Heroverfor et glimt fra den "anden" side: Aa. St. 28/2 1939: "Til Kaffekøkkenet søges 2 Piger. Gage 65 Kr. + Kosten. Aarhus-Hallens Restaurant". I virkeligheden over middel på det tidspunkt, jfr. ndf. afsnit II.

.....

II. OVERGANGEN TIL DE "YDRE" OMRÅDER

Dermed skulle analysen af "bykernen" være tilendebragt, vel at mærke den bydel der i det undersøgte tidsrum blev opfattet som "kernen". Det vil dog blive nødvendigt med enkelte tilføjelser og korrektioner heraf henad vejen.

Udenfor ligger et område, der vil blive behandlet i følgende rækkefølge syd - vest - nord - øst, under sidstnævnte havnekvarteret.

Jernbanens anlæggelse skulle skabe "kludder" i bebyggelsen af det "nye" Århus, hvad der naturligvis ikke kunne forudses i 1860'erne. For den skar "sydbyen" over i en lille og en stor del, lagde en hæmsko på udflytningen fra den første og nødvendiggjorde de 3 kendte broer, Bruunsbro, Frederiksbro og Ringgadebroen. Det kunne være blevet undgået, hvis banen var blevet anlagt langs kysten, men det blev vistnok for dyrt.

B A N E G A A R D S G A D E

Den første gade, opmærksomheden dernæst rettes mod, er Banegårdsgade, der intil ca. 1900 hed Banegaardsvej. Den starter fra Frederiks Allé fra et punkt, hvor denne begynder at blive rigtig bebygget. Husene er indtil slutningen af perioden relativt lave, højst 3 etager, måske bortset fra ejendommene nærmest Ryesgade, jfr. ndf. Indtil 1920'erne løb den ned foran banegården, krydsede eller rettere "opsugede" Ryesgade og fortsatte derefter i krum linje til den forenedes med den nord fra kommende Fredensgade. Dette sidste forløb er tilsyneladende helt glemt af fotograferne! For den ukendte viser alle billeder i lokalsamlingen, at i 1920'erne og før ~~der~~ holdt dens gadepræg helt op dér og blev nærmest erstattet af en slags hyggelig skovsti¹⁾. Der kom først bebyggelse på denne strækning ved slutningen af perioden, og af en eller anden mærkelig grund fik den navneforandring til "Ny Banegaardsgade", hvilket stadig gælder. At den så samtidig blev forlænget bag om Rutebilstationen ned til Spanien, er en anden sag. Husnumrene er imidlertid en fortsættelse af den "gamle" Banegårdsgades efter Banegårdspladsens "indskydning". Det blev den 1929 med egen nummerring.

Banegårdspladsens opståen med de dertil påkrævede nedrivninger vil blive omtalt under selve gennemgangen.

Også den højre, sydlige side gennemgik forandringer under banegårdsroderiet. Men det skyldtes nok ikke så meget selve byggeriet som det, at en midlertidig station måtte indrettes imens. På Bruunsgades højre hjørne af Banegårdsgade var i 1890'erne opført et mindeanlæg for Enrico Dalgas i form af en træbeplantet høj med hans statue på toppen. Det har utvivlsomt

set smukt ud dengang. Men det måtte væk, og på dets sted blev bygget den træbarak, der 1920'erne igennem fungerede som hovedbanegård. Da disse trængslens år var omme, opfyldtes rummet af bygninger i den nye stations forlængelse og af de "bazarer", der gjorde Bruunsbro til en "halv" bro med udsyn til kun den vestre side. Dalgas's statue blev flyttet til den nye Park-Allé, jfr. ndf.

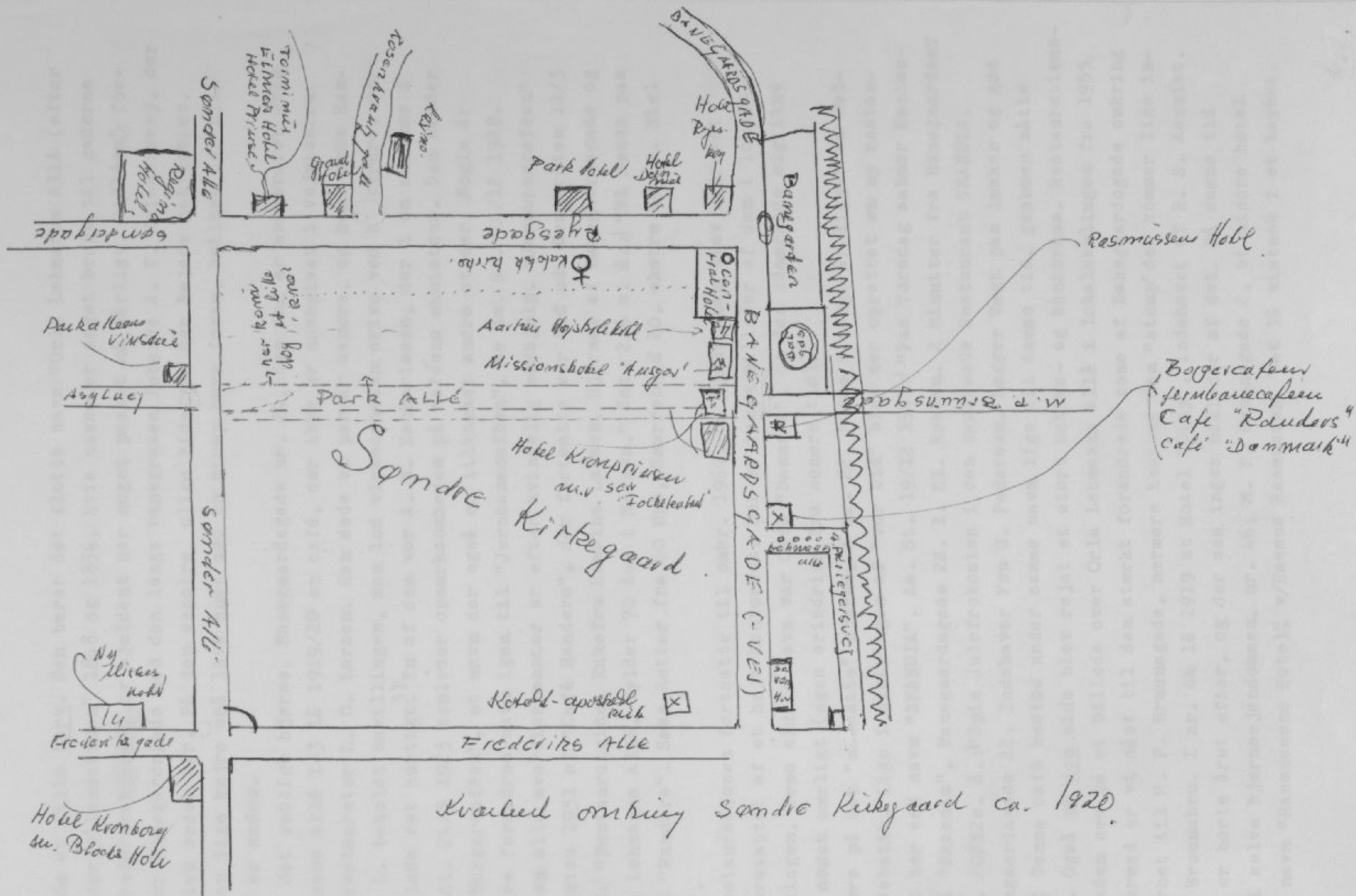
Vi fraviger igen den normale fremmarch gadesidemæssigt set. Omtrent oppe ved begyndelsen, i nr. 6-8, lå 1919/20 en afholdscafé indehavet af afholdsvært P. Wilson. ^{fra 1905 med navnet "Banegaardsgades Højskolehjem"} Et års tid efter er stedet blevet til et hotel med det imponerende navn "Savoy-Hotel", hvilket stod i skærende modsætning til kendsgerningerne. Vært var vor tidligere omtalte "anti-helt" James August Thompson. Han havde søgt bevillingsnævnet om personlig bevilling her, men sagen havde trukket ud, og nogen klar afgørelse ses ikke truffet, førend han 1/10 1921 flyttede til "Park-Hotellet", Ryesgade 27, som omtalt ovf.²⁾ Hans efterfølger blev Niels Sørensen, tidl. Café "Djursland", Mejlgade 70, se Aa. St. 28/9 s. å. Allerede 25/9 sst. havde J. Th. indkaldt eventuelle kreditorer til at henvende sig til ham senest den 30.

Niels Sørensen synes ikke at have været særlig tilfreds med det hotel, for i Demokraten 4/1 1923 er det udbudt til salg, underskrevet N. S. Salget må være "gået i vasken", for sst. 15/3 s. å. ses en meget mere optimistisk annonce: "Savoy-Hotellet", Banegaardsgade 6. Koncert hver Aften. 1. Kl. Varer. Selskabslokalerne anbefales. Moderate Priser. N. Sørensen".

Etablissementets skæbne er nu noget uklar p. g. a. manglende materiale. Ca. 1924 blev det tilsyneladende omdøbt til "Jernbanehotellet", jfr. Aa. St. 11/4 s. å. og 30/7 1925. Og i Aarhusposten 4/1 1929: "Koncert hver Aften 8-11. Jernbanehotellet, Banegaardsgade 6".

Denne navneforandring noteres slet ikke i vejviseren, men 1932/33 skete i hvert fald en radikal ændring. Da kom institutionen til at hedde "Wilson's Hotel", v/ Hotelejer P. Wilson, der altså var vendt tilbage. ^{med næsten det samme navn} Det kom 1935 ^{med lig} til at hedde "Banegaardsgades Højskolehotel", og dette navn blev bevaret perioden ud. P. Wilson døde 1939 og blev efterfulgt af enken A. M. W. Der er stadig hotel i nr. 6-8. Det har har skiftet navne og ejere flere gange og hedder 1993 "Eriksens Hotel". Der er ingen billeder af det fra den behandlede tid i lokalsamlingen, kun et fra 1953 da det bar det ligeså prangende og ligeså vildledende navn "Astoria". For nogle år siden forlød det, at ejendommen og hele hjørnet til Frederiks Allé skulle saneres og give plads for nye kontorbygninger, men det løb ud i sandet.

Ca. midt på Banegaardsgade (inden pladsen) skyder en lille gade sig ud til højre. I den behandlede periode havde den træer på fortovene og træbevoksning i midten. I virkeligheden mindede - og minder for så vidt stadig -

Kvalitet omkring Søndre Kirkegaard ca. 1920.

Rasmussen Hotel

Borgercafeen
feriebureaucafeen
Cafe "Raudors"
cafe "Danmark"

M. P. Brauns gade

BANEGÅRDSGÅDE (VEJ)

Banegaarden

DANEGÅRDSGÅDE

Søndre Kirkegaard

Fredriks Alle

Park Alle

Sønder Alle

Sønder Alle

Rydgade

Søndergade

Asylvej

Parkalleen
Vindvej

Frederiks gade

Hotel Kronborg
su. Bloede Høll

den om et lille torv. Den bærer det flotte navn "Orla Lehmanns Allé (efter "Sønderjyllandstiden" 1848 og 1864, hvis navne er meget brugt til gaderne på Frederiksbjerg), og sjældent har noget passet så dårligt. "Alléen" forbinder Banegaardsgade med den langs banegraven løbende A. F. Kriegersvej, der faktisk ender hér. På den venstre, ulige side var der højere bebyggelse, på den lige højre små lave huse med en stump have foran, hvilket der til dels er endnu.

På det østlige hjørne, Banegaardsgade nr. 24, der dog er nummereret Orla Lehmanns Allé 1-3 lå 1919/20 en café, der ikke er navngivet i vejviseren ved restauratør L. C. Larsen. Han døde et par år senere, og hans enke Hansine L. beholdt bevillingen, men lod virksomheden drive ved bestyrere, der vekslede ret hurtigt.³⁾ En af dem var A. N. Zachariasen, der i en annonce i Aa. St. 24/3 1923 henleder opmærksomheden på caféens eksistens. Den hedder nu "Borgercaféen", et navn der også er tilkommet andre steder. Nogle år senere forandres navn igen til "Jernbanecaféen", se Aa. St. 14/12 1928. Næsten alle avertissemønter er efter kvindelig medhjælp. "Jernbanecaféen" afløstes 1931 af "Café Randers", der fortsatte vor tid ud. Demokraten 11/3 1938: "Restauratrice, Enkefru Hansine Larsen, Hjørnet af Banegaardsgade og Orla Lehmanns Allé, fylder 70 Aar i Morgen." Sst. 2/6 s. å.: "Vi mødes paa Café "Randers". Smaa Retter fra 60 Øre, Smørrebrød 20, ekstra 25. S. Nielsen".

Restaurationen fortsatte til omkr. 1960, da ejendommen blev nedrevet og erstattet af et højt kontorhus. Der er ingen billeder af den i lokalsamlingen. Dens sidste navn var Café "Danmark", og den udmærkede sig ikke ved noget særligt (egen erindring fra senere tid).

Ovre på det "modsatte" hjørne, i nr. 22, havde i mange år ligget en købmandsbutik. Lige i slutningen af "vor tid" blev der oprettet en ny restaurant her ved navn "SKANDIA". Aa. St. 19/12 1941: "Paa Torsdag aabner Restaurant "Skandia", Banegaardsgade 22. 1. Kl. Køkken. 2 Minutter fra Banegaarden!" Sst. 20/12s. å.: "Spis Julefrokosten i den nyaabnede Restaurant SKANDIA, Banegaardsgade 22. Indehaver Fru G. Pedersen. Lægges Vægt paa lækker og god Mad!" Denne café bestod under samme navn lige til samme tid, genboen måtte væk. Også på den side blev rejst et stort butiks- og kontorhus. Restaurations-

facaden ses på et billede over Orla Lehmanns Allé i lokalsamlingen fra 1955. Dermed er vi nået til den stærkt forandrede zone af Banegaardsgade omkring hjørnet til M. P. Bruunsgade, nærmere bestemt den "stump" der kommer lige ind den Bruunsbro. I nr. 44 lå 1919 et Hotel "City", indehavet af H. S. Aaquist. Det er borte året efter, og der ses ingen billeder af det. På samme tid lå i selve hjørneejendommen, nr. 46, M. P. Bruunsgade 2, et mindre hotel ved navn "Rasmussens Hotel", v/Rasmus Rasmussen. Det lå vistnok i et baghus.

Sådan fremgår det i hvert fald af de mange billeder i lokalsamlingen, hvor man ser opad fra øst fra det sted, hvor den senere Banegaardsplads. Der er nogle få annoncer derfra, der intet fortæller om etablissementet som sådan. Ejendommen slap lige fri af den store destruktion i anledning af banegårdsbyggeriet, men faldt snart efter for projekt "Demokratens Hus". Samme Rasmus Rasmussen var i øvrigt et mangeårigt medlem af Aarhus Hotel- og Beværførerforening af 1881⁴⁾.

Så er vi for så vidt færdige med Banegårdsgades lige side. På den anden side af Bruunsgade lå det omtalte Dalgasanlæg, der strakte sig næsten ned til den gamle (hoved)banegård. Denne havde naturligvis også en restauration, det skulle alle banegårde jo have, og den havde siden århundredskiftet været drevet af Niels Laursen⁵⁾. Han forvaltede også caféen i den nye banegård til sin død 1942, knap 80 år gl., ligesom han også forpagtede "Central-Hotel" i dennes sidste tid, jfr. ovf. Udover sin restauratørtilværelse havde han også tiltrukket sig opmærksomhed ved en helt anden aktivitet, men den lå nu mange år tilbage. Han havde nemlig i sin ungdom været "Ballonskipper". B. J., 1966, giver s. 31-32 en malende skildring af hans 2 sejlads fra "Vennelyst" 1892 fra beretninger i Aa. St. 20/6 og 25/6 s. å. I lokalsamlingen findes 4 portrætter af N. L., og i chartéquet med bilag til billederne befinder sig et helt lille arkiv om ham. Aa. St. 31/5 1930 interview, Aa. Amtst. 27/3 1932 do. i anl. af 70-årsdagen.

På den venstre side var alt "kedsomhed" ned til nr. 41-43⁶⁾. Desværre ophørte det interessante enten før eller lige i begyndelsen af vor periode. Nr. 41-43 var det ejendommelige bygningskompleks "Hotel Kronprinsen" Det er der skrevet en del om i brudstykker i forbindelse med noget andet, se f. eks. B. J., 1966, s. 110-111 og V. J., 1968, s. 123-124. Så vidt man kan forstå, var der "liv og glade dage" dér, endda med tangering til prostitution. Af ældre årgange af Aa. St. ses, at et vist fænomen "varietéen" var stærkt fremme.

Ser man nu på billederne i lokalsamlingen, der næsten alle er taget fra M. P. Bruunsgades udmunding - eller rettere begyndelse - i Banegårdsgade, viser sig til venstre i synsfeltet et 3-etagers hus med et tårn bagved, der rager en etage højere op. I siden af dette hus fører en trappe op til den høje stueétage, hvorover et skilt meddeler "Hotel Kronprinsen". Denne bygning med tårnet må altså have været selve hotellet.

Lige til højre herfor, lidt tilbagetrukket med et grønt område, formentlig en slags have, foran, lå en lavere 2 etagers bygning, endda i 2 etaper. Den må have været det egentlige restaurations-orkester-danse- og varieté-lokale. Ca. 1916/17 synes alt sligt at være ophørt. I stedet rykkede A/S "Folketeatret" eller Theatret for levende Billeder ind i den lave bygning,

og hotellet overgik efterhånden til andre erhvervsvirksomheder. Sådant var status formentlig 1919/20.

Næsten lige ved siden af "lasten" lå "dyden", manifesteret i en stor hvid bygning, Missionshotellet "Ansgar", der strakte sig over 3 numre 47-49-51, og hvis leder var S. Overgaard, der senere kom til Aarhus ny Missionshotel, Frederiksgade 79, jfr. ovf. I Aa. St. 12/5 1921 fortælles, at nedbrydningsarbejdet på Hotel "Ansgar" var blevet udbudt i offentlig licitation. Iflg. sst. 16/6 s. å. havde hotellet kun bestået i 12 år. Der er billeder af det i lokalsamlingen.

I nr. 53 havde også et "dydigt" sted til huse. Det var "Aarhus Højskole Hotel" v/ Karen Sejersen i en smal bygning i forhold til de andre. Facaden var prydet med 2 store altaner, hvorpå skiltet var anbragt. Det kan man kun skelne på billedet i lokalsamlingen, hvis en stærk lup anvendes! Nr. 55 var det tidligere omtalte "Central-Hotel", Rymsgade 34. Altså en temmelig stærk hotelkoncentration på det lille område.

Men så kom ulykkerne altså bragende! Den planlagte store Banegårdsplads krævede sin ret, og samtidig skulle den mærkelige nye gade, Park Allé, gennemføres. Den begyndte man på først, hvilket medførte at Højskolehotellet, Missionshotellet og biografen blev nedrevet allerede 1921. På de uforholdsmæssig mange billeder af dette motiv i lokalsamlingen ses det pudsige gabende hul mellem "Kronprinsen" og "Central-Hotellet", der som bemærket drev sin virksomhed videre, som om intet var hændt, ja, endda foretog nyrestaureringer! På den nøgne gavl står 1926: "Central-Hotel". 40 Værelser, Café og Restaurant" med store bogstaver. På samme billede ser man den forhøjede Banegårdsplads stå som en truende bølge lige overfor den dødsdømte ejendom (1928), hvis indgange lå nede i en forsænket slugt.

Noter til Banegårdsgade

- 1) Det eneste omtalte sted er ganske kort hos E. S., 1961, s. 85.
- 2) Aa. B. F. 1920/21 B., s. 94-97. Se også min ovenn. artikel, hvorefter både saglige og usaglige indlæg synes fremført. *Th. Adamsen II, 1938, 388 om P. J. Wilson.*
- 3) B. 398. 1988/1144. 1928-31. 26/6 1931. Iflg. B. 398. 1988/1143. Byrådsmødet 1936 ser det ud som om Sv. Nielsen har fået bevrterbevilling 12/11 s. å. *Th. Adamsen II, 1938, s. 344, der dog neppe kan være korrekt*
- 4) Oluf Arndal, anf. værk, s. 7, 29, 38 f.
- 5) Th. Adamsen II, 1938, s. 353.
- 6) Lidt ved siden af emnet kan her henvises til Adolf Rasmussen: "En proletardrengs erindringer". Århus Stifts årbøger 1974. Heri hævdes s. 93, at Banegårdsgade var "de lette pigers gade" med takster fra 3 til 20 kr! Men det har nok været før det behandlede tidsrum.

P A R K A L L É

Det ligger vel forløbige skjult i arkiverne, hvordan det navn er opstået. Det blev iflg. Demokraten 28/8 1925 først officielt på et byrådsmøde dagen før. Det er helt malplaceret, for hvilken park skulle der være tale om? I begyndelsen blev gaden også folkeligt og mere rammende døbt "Kirkegaardsallé", jfr. artikel i Aa. St. 7/5 1922 om Bruunsbro. Men nu havde man en Kirkegaardsvej i forvejen, og måske var det allerede under overvejelse da, at Søndre Kirkegaard skulle omdannes til en park.

Hvorom alting er, så begyndte rydningsarbejderne i 1921 og kan følges nogenlunde kronologisk i lokalsamlingens billeder. Tipvogne med hest for og omdirigering af sporvognen 1923. 1924 ses det første delvise billede af alléen. Det er dog kun den vestlige side, fotograferne har interesseret sig for. Her blev nemlig anlagt en noget over gadeniveauet hævet "promenade" med bænke, hvorpå man ser borgere - måske pensionister - sidde og "hygge sig".

Ved slutningen af den ret korte allé blev den "hjemløse" statue af Dalgas placeret i en slags niche. Omtrent samtidig blev Elias Ølsgaards monument over Peter Sabroe anbragt i den anden ende ud mod Sønder Allé.

Så langt så egentlig alt godt ud. Et "åndehul" var skabt i storbyen. Men den ubebyggede østside med udsigt til baggårde lod vente på sig. H. R. III, 1923 siger s. 567 f.: "Dalgasstatuen, som en lang Tid var sat paa Pulterkammeret, har man opstillet paa en Terrasse i Hjørnet af den bevarede Del af Kirkegaarden ud mod Banegaardspladsen. Langs Kirkegaardens Østside er anlagt en net Promenade, hævet betydeligt over Gadeniveauet. Her har man ud mod Sønder Allé anbragt en Statue af Aarhussocialisten Peter Sabroe. Alléens Østside henligger som Resterne af et Jordskælv, men er projekteret med en Bebyggelse, der efter Arkitekt Kühnells Mening ikke bliver nem at finde sin Gadedør i".

Det skal lige bemærkes, at man gav alléen et svagt knæk i østlig retning omtrent ved udløbet i Banegårdsplads. Der blev ingen helt lige forbindelse mellem den og M. P. Bruunsgade. Se dog lige ndf.

"Jordskælvslandskabet" fortsatte længe. Indtil begyndelsen af 1930'erne var den eneste beboede ejendom hjørnet af Sønder Allé på 4 etager, bygget omkring 1920. Heri ses i vejviseren 1926 et Hotel "Garni" på 1. sal v/ Frk. K. Jensen. Der er billede i lokalsamlingen 1927 og 1928. 1935/36 skiftedes ejer til Frk. (Fru?) K. Ibsen, der forblev perioden ud.

Dette hotel garni fortsatte under forskellige navne og ejere til omkr. 1970, nu (1993) findes intet sådant i ejendommen mere.

"Østbygningerne" blev et ejendommeligt artet bælte af gule, høje og

helt ligedannede 4-etagers ejendomme i forlængelse af Banegårdspladsens, hovedsageligt indrettet til erhverv, kontorer, klinikker o. l. Numrene gik til 17, naboen til hjørnejendommen med Banegårdsplads (10), netop i "knækket". Her blev 1931/32 grundlagt det store, moderne Hotel "Ritz", hvis første indehaver hed Stig Nielsen¹⁾. Demokraten 31/8 1931: "Moderne Hotel opføres i Parkalléens Østside op mod Banegaardspladsen". Aarhusposten 19/9 1932: "Hotel "Ritz" indvies".

Hvis man ville spørge en indfødt århusianer, der ikke er personligt engageret eller er ukendt med numre, om, hvor Hotel "Ritz" ligger, ville han utvivlsomt svare "I Park Alle". Men det er forkert. 1935/36 blev det bestemt, at Park Allé skulle standse ved nr. 15 og ikke ved nr. 17, der i stedet blev til Banegaardsplads nr. 12. Det har ikke været muligt at finde denne omnummerering i Aa. B. F.

Men dér ligger altså hotellet pr. dato (1993), over 60 år efter. Det har lige fra sin første færd haft et "distingveret" præg, og der har aldrig været nogen form for optræden dér. Der er flere billeder i lokalsamlingen. Demokraten 12/6 1936: "Portier-Piccolo, ca. 14-15 Aar, med gode Skolekundskaaber, kan faa Plads. Hotel "Ritz", Banegaardsplads. Aa. St. 8/6 1937: "Portiermedhjælper, ca. 20-aarig, ung Mand med Kørekort, kan faa Plads. Hotel "Ritz"!".

Endelig skal nævnes Missionshotel "Sct. Knud", der som nævnt ovf. flyttede til nr. 11, I hér fra Ryesgade 31 under fru K. Jacobsen, Aa. St. 28/11 1935. Der er ingen billeder herfra og ingen oplysende annoncer²⁾.

Som bekendt fik den hyggelige Parkallépromenade kun en kort levetid. I slutningen af 1930'erne tog anlægget af det nye rådhus fart, hvilket medførte Søndre Kirkegårds fuldstændige tilintetgørelse med flytning af de mest bevarbare gravstene ned i den søndre ende. "Dalgas" blev flyttet ud til enden af sin avenue, der netop var blevet forlænget til Filtenborgs Plads i de år, og dér står han fremdeles. "Sabroe" blev flyttet til Venne-lysttorvet, hvorfra han ca. 40 år senere blev henvist til Østbanetorvet. Det nye rådhus blev indviet i sommeren 1941. I stedet for "Dalgas" blev på omtrent samme sted opstillet Johannes Bjergs "Agnete og Havmanden", og de står der endnu (1993).

Noter til Park Allé

1) Th. Adamsen II, 1938, 343-344. Roberto Weile, anf. værk, s. 267 f.

2) Th. Adamsen II, 1938, 382.

B A N E G A A R D S P L A D S

Den nye plads udmærkede sig ved en næsten ensartet byggestil, bortset fra bazarbygningerne i forlængelse af banegården mod vest. Den ubebyggede strækning af Banegårdsgades østre ende kom ikke "under udviklingens lov" før 1937. Et andet træk ved pladsen er, at den kun har lige numre, der går fra ejendommen vis á vis hovedpostkontoret (nr. 2) først til det tidligere Parkalléhjørne (nr. 10). Så bredte pladsen sig som sagt videre ind i Park Allé og "fortrængte" nr. 17, der blev til nr. 12 med Hotel "Ritz". Lige overfor lå indtil 1934 resterne af Hotel "Kronprinsen". Efter dets endelige nedrivning blev det store nye Missionshotel "Ansgar" bygget som nr. 14, og naboerne hertil blev hjørnejendommene til Banegårdsgade, nr. 16-18. Skellet til denne markeres med hvert sit skilt. Endelig blev "Demokratens Hus" også indlemmet i pladsen som nr. 20, den gamle begyndelse af M. P. Bruunsgade med "Rasmussens Hotel".

I det nye nr. 2 blev 1934 indrettet et konditori, der hed "Seests Konditori", hvis indehaver rimeligt nok var H. Seest. Der er billede i lokalsamlingen af skiltet lige over indgangsdøren fra begyndelsen af 1934, men der er ingen karakteristiske annoncer udtaget. Konditoriet blev en del år senere til en rigtig restaurant, pr. dato (1993) en kinesisk.

Omtrent samtidig kom der "liv" i den tilstødende ejendom, nr. 4. Aa. St. 3/11 1934: "Kroen i Krogen". Den mangeaarige indehaver af Automatkaféen i Bruunsgade (36), Søren Jørgen Jørgensen, aabner i Morgen en Restaurant med det morsomme Navn "Kroen i Krogen" lige overfor Centralposthuset og Banegaarden paa Banegaardsplads¹⁾. S. J. J. var i øvrigt noget "aldrende", 63 år. Aarhusposten 5/11 s. å.: "Kroen i Krogen" aabnede i Gaar Søndag". Der er flere billeder af facaden i lokalsamlingen. Ellers har "Kroen i Krogen", der eksisterer i dag (1993), endda under samme navn, ikke udmærket sig med noget som helst sensationelt, men ført en "borgerlig" og rolig tilværelse, omend interiøret naturligvis er blevet omdannet og renoveret adskillige gange.

Herefter skal vi hen til nr. 10 for at finde næste "bedested". Da den ende af de nyopførte ejendomme blev bygget førend sidstnævnte, er det ikke så mærkeligt, at en "Café & Konditori Modeco", v/konditor J. Jensen blev indrettet her allerede i 1929. Navnet synes helt umotiveret. Efter hvad der fremgår af flere billeder i lokalsamlingen blev stedet meget populært. Skiltene og de store markiser samt enkelte interiørkig synes at vise, at der var tilstrømning i hvert fald i dagtimerne.

Dette etablissement må, så vidt ses, være ophørt i 1936, da hjørnet blev omdannet til "Politikens Kiosk". I stedet blev anlagt en restaurant

i samme nr., men med facaden "drejet om hjørnet" i en ganske anden form og under det "oldnordiske" navn "Guldhornet". Ejeren var den tidligere restauratrice fra "Kannike-Vinstuen" og senere "Børs-Caféen" Merry Gaardsted, der sad perioden ud.²⁾ Også af den café findes flere billeder. Den blev ligeledes et populært og et yndet samlingspunkt for det lidt mere velaflagte publikum. Caféen består pr. dato 1993, har skiftet både navn og ejere flere gange, men det gamle er kommet tilbage igen.

Hotel "Ritz" i nr. 12 er omtalt. Det store missionshotel "Ansgar" i nr. 14 var som sagt en "flytning" fra Ryesgade 29, Sct. Knuds Torv 1. Demokraten 21/7 1937: "Missionshotellet "Ansgar" flytter fra Ryesgade (29) til Parkallé! En morsom lille fejl. Parkallé må være blevet til Banegårdsplads 14 på det tidspunkt. Det vidste man åbenbart i forvejen på Demokraten for sst. 16/4 s. å.: "Missionshotel "Ansgar", Banegaardsplads, indviet". I Aa. St. 18/4 s. å. er der både billede af og artikel om det nye Hotel "Ansgar". I 60-års jubilæumsartiklen sst. 17/6 1990 fortalte den da endnu levende første ejer, Chr. Jul Sørensen, at han efter ansøgning faktisk havde fået spiritusbevilling af nævnet, men aldrig afhentet den på rådhuset og aldrig savnet den! C. J. S. døde 13/6 1992 90 år gammel. Sst. 14/6 s. å. Der er i øvrigt ikke meget at fortælle om hotellet.

Noter til Banegårdsplads

- 1) Th. Adamsen II, 1938, s. 352.
- 2) Th. Adamsen II, 1938, s. 340.

NY BANEGAARDSGADE

På den videre del af den "hyggelige", men ugengivne Banegårdsgadestrækning ned til Fredensgade skød der efter Banegårdspladsens opbygning og "indramning" også nye høje ejendomme op i forlængelse af samme 1937 ff. De lukkede et "hul" ind til Sct. Knuds Torv og Aarhus-Hallen, men over den pågældende husport vedblev i en årrække et stort skilt at markere indgang hertil, jfr. billede i lokalsamlingen april 1938. Den nu bebyggede gade blev omdøbt til Ny Banegaardsgade, hvis numre på de nye ejendomme på venstre side begyndte med 45, altså en fortsættelse af den gamle gades nye numre!¹⁾ Den højre side grænser nu som før til statsbanernes terræn. Ny Banegårdsgade ender imidlertid ikke ved Fredensgades ophør, men fortsætter bagom rutebilstationen ned til Spanien. Det er dog irrelevant, da der ingen beboelse er på den strækning. På et billede i lokalsamlingen af uklar tids-

fæstning (1935?) ses en lille ikke-identificerbar café (det er det eneste ord, der er malet på den), der må forbigås.

Det eneste sted, der har interesse i denne beretning, blev i 1937/38 indrettet i nr. 47. Det hed "Arena-Bar" og ejedes af restauratør S. J. Rasmussen. Baren bestod i hvert fald den korte tid til periodens udløb, men bortset fra et par intetsigende annoncer er der ingen oplysning om denne restauration. Dens skilt kan ses meget utydeligt på et enkelt lokalsamlingsbillede fra 1941. Baren blev vistnok senere til en ren kafferestaurant og ophørte omkring 1970. I den allernyeste tid (ca. 1990) er der kommet en ny, stor café på dette sted ved navn "Hollywood" med "dart", "pool" o. a.

Noter til Ny Banegårdsgade

1) Aa. B. F. 1939/40 A. s. 23.

M. P. BRUUNSGADE

herunder

BRUUNS BRO

M. P. Bruunsgade blev hovedsageligt kun påvirket af "banegårdsrevolutionen" på det første stykke, broen over graven. Lokalsamlingen har næsten umrimeligt mange billeder af denne bro, der før 1920 var ganske malerisk med 2 store buer og frit udsyn til begge sider. Men "udviklingen" krævede sin ret, den var foruden at være for smal også for kort, fordi selve banegraven skulle udvides mod syd som følge af projektet, hvorfor Hallsvej blev indsnævret til Hallsti.

Enfin, i begyndelsen af 1920 begyndte nedbrydningen, samtidig med at en ^{midlertidig} smaltrebros blev bygget øst for med højt plankeværk på begge sider, der helt lukkede for udsynet. På næsten samme tid gik man i gang med arbejdet på den nye bro på 21 betonpiller og med stor bredde. Den gik det faktisk hurtigt med, allerede 1923 stod den færdig, hvilket fremgår af et godt lokalsamlingsbillede fra august s. å. Ethvert spor af det gamle og det midlertidige var væk. Broen var fuldstændig forandret. Den var sin tekniske og trafikale overlegenhed til trods blevet til en halv bro. Det skal forstås sådan, at der på den stærkt udvidede østlige side var blevet opført en række små 1-1 1/2 etagers nogenlunde ensartede "bazarbygninger" med små erhvervslokaler, der totalt spærrede for ethvert udsyn for den forbi passerende i den retning. Der kan ikke gås ind på den nærmere begrundelse herfor. Disse bygninger kom ind under et særligt juridisk fællesskab, der heller ikke skal analyseres her, ligesom de fik selvstændig nummerering.

Allerede i bazarbygningernes første leveår blev der indrettet en restau-

ration her. "Bazar-Caféen" der iflg. Demokraten lå midt på broen.¹⁾ Se Aa. St. 4/9 1923, hvorefter "Bazar-Caféen", Bruunsbro, averterer med "kold Buffet" (?). Et begreb der ikke står helt klart. Sst. 2/7 1924: "En flink Pige kan faa Plads straks. Løn 50 Kr. Maa ligge hjemme". Der havde næppe heller været plads til hende!

Caféen ses ikke i nogen af vejviserens registre, så ejeren kan ikke navngives, da annoncerne heller intet røber herom. I slutningen af 1924 ændrede den imidlertid navn til café "Brøddehytten" med ny ejer. Det var den tidligere restauratør fra Café "Bocken", Guldsmedgade X, Carl Johan Jørgensen, jfr. ovf.²⁾ Iflg. Demokraten 23/9 1926 blev der oprettet en afdeling i restauration "Brøddehytten" til servering ud af huset. Lokalsamlingen har et svagt billede af "Brøddehyttens" facadeskilt 1926 og det samme gælder Demokraten 2/10 1927 under en artikel om Bruunsbro.

1928 opgav C. J. Jørgensen "Brøddehytten" for at blive restauratør i "Odd-Fellow Ordenen", Christiansgade 24. Derefter ophørte den formentlig helt som restauration. Aa. St. 2/3 1929: "Pensionatet "Brøddehytten", Bruunsbro. 15 Kr. ugentlig, 60 Kr. maanedlig". Er nu altså et pensionat, hvis priser i øvrigt er temmelig gennemsnitlige for året, jfr. afsn. II. Året efter benævnes stedet afholdsrestauration v/ restauratør A. Sørensen i vejviseren, men dermed er det også slut.

1933 markeres en restauratør Chr. Lyhne i vejviseren uden cafénavn. Han er tidligere kort omtalt under Café "Hjørnet", Frederiksgade 68, jfr. ovf., hvortil han kom senere.³⁾ 1934 er alt igen forandret. Stedet hedder nu "Lunch-Baren" v/ M. Lauridsen, og det fortsætter til 1936. I dette år skete der imidlertid en regulering af M. P. Bruunsgade og -bro, der var planlagt allerede i 1933, se Aa. St. 1/9 s. å. I forbindelse med den blev alle bazarbygningerne fra 1923 nedbrudt og erstattet af nogle større. Midt på kom en kunsthandel med en stor "overétage". På denne første sal, der først havde tjent som udstillingslokale, blev 1941 indrettet en café. Aa. St. 23/11 1941: "Restaurant "Rico" paa Bruunsbro aabner 1. Sal. Tidl. Udstillingslokale. Vært Hr. Nielsen". Demokraten s. å., s. d.: "Rico", Café, Konditori aabner i Dag Kl. 11. Vi mødes paa Broen".

"Rico" fik en lang levetid som et muntert samlingssted med almindelig musik og dans. Det ophørte ca. 1970 og gav plads for forskellige nat-disco-teker.

Dermed er vi allerede færdige med M. P. Bruunsgades venstre side. Der skulle gå mange år, inden der kom en café dér på det nordøstlige hjørne af Brammersgade. På højre side lige inden broen mødte^{v/} i nr. 2 vor gamle bekendt "Rasmussens Hotel", der er behandlet ovf. under Banegårdsgade, men det blev som bekendt nedbrudt, da bygningen af "Demokratens Hus" satte ind omkr. 1930.

Lige på den anden side af broen, der "hugger" en række numre, blev omsider biografen "Folketeatret" indrettet i nr. 22 men uden forbindelse med noget udspekulationssted. Først 3 ejendomme længere oppe mødes et sådant i nr. 28. Det var imidlertid omgivet med en vis "mystik". Går man samtlige vejvisere igennem i vor periode, møder man kun L. Hansens Vinhandel. Der er ikke registreret nogen som helst form for restauration.

Det var der ikke desto mindre alligevel. På skiltet over vinduet stod "Bodega", se således H. R. I, 1920, s. 471 og lokalsamlingen 1938. Laurids Hansen havde det gamle borgerskab som vinhandler med ret til at have "siddende" gæster⁴⁾. Et sådant borgerskab havde både hans far og mor haft på samme sted.⁵⁾ Han ville imidlertid af en eller anden grund ikke figurere som cafévert, restauratør eller lgn. I Demokraten 19/3 1926 og senere havde L. H. en stor annonce om de vine, han kunne tilbyde og sammes priser uden hentydning til nogen udspekulation.

Trods det, eller måske netop derfor, blev hans sted - han ejede ejendommen - et af de mest århusiansk berømte blandt de mindre i mellemkrigsårene og længe efter. Han fik, uvist af hvilken grund, øgenavnet "Peter Gift", der gik videre til caféen, der blev et samlingssted for de "litterære" eller "intellektuelle" kredse. Chr. Stub-Jørgensen omtaler, anf. sted, caféen som en borgerlig, hyggelig beværtning, der dog ikke var så "bramfri" som ovennævnte "Pastor Smadder", d. v. s. vinhandler Maardt i "Passagevinstuen", jfr. ovf.

"Peter Gift" var en efter egen erindring, der hører en meget senere tid til, ikke særligt karakteristisk udseende skikkelse. Andre mener noget helt andet.⁶⁾ Han døde 1965, 79 år gammel, og den efterfølgende ejer, hvis identitet ikke hører hjemme her, fjernede vinhandelen i "forstuen", byggede hele restaurationen om og gav den officielt navnet "Peter Gift", hvilket den lyder endnu (1993).

Den næste café lå i nr. 36, der sydvestlige hjørne af Jægergaardsgade, Bruunsgades Automatcafé, den tredje i byen, og vistnok den der ophørte sidst. Den sidste indehaver var ovennævnte Søren Jørgen Jørgensen, der i 1934 anlagde "Kroen i Krogen", Banegårdsplads. Restaurationen skiftede derefter navn til Café "Grand" eller "Grand Café", hvis første vært hed A. Christensen, dernæst (1936) J. P. Jepsen⁷⁾. 1938 blev der igen skiftet ejer, denne gang til Viktor Fonnesby, der var rejst fra "Ørnereden", jfr. ndf.⁸⁾ I 1941 flyttede caféen op på 1. sal, og Aarhus Privatbank overtog hele stueétagen. På et senere tidspunkt ændredes restaurationen til selskabslokaler og ophørte helt i 1980'erne.

Så er der kun én restaurant tilbage i M. P. Bruunsgade set fra vort synspunkt, i nr. 54, det nordvestlige hjørne af Brammersgade. Her viser vejviseren 1919/20, at restauratøren hed H. H. Schmidt uden noget cafénavn.

Han døde rundt regnet samtidig, og hans enke Anna Margrethe S. overtog. Om der har været nogen særlig aktivitet på stedet i de år, får stå hen. Hvis det ikke har været tilfældet, kom restauratricen snart på andre tanker. Den berømte jazz-musik med saxofon o. a. var kommet til landet, se B. J., 1966, s. 114. Demokraten 24/3 1923: "Brammers Café". Orkester forstærket. Saxofon og Solonumre Søndag Eftermiddag og Aften. H. Ehlers. M. Schmidt". Er cafénavnet nyt? Den ærværdige biskop over Århus stift, hvem gaden er opkaldt efter, ville ikke have kunnet gøtere sligt. Hr. Ehlers, "kapelmester", nævnes hos B. J. anf. sted.

Det blev værre endnu. Sst. 16/12 s. å.: "Sidste Nyt. "Brammers Café". Koncert hver Aften. Byens skrappeste Jazz-Band-Orkester v/ Mr. Brown. Stor Attraktion aldrig før set eller hørt i Aarhus". Det var virkelig "smæk for skillingen"! Mr. Brown var iflg. Aarhusposten 18/12 s. å. en ægte neger-dirigent fra Vestindien, der kunne behandle 103 instrumenter på virksom måde! Og den musikalske aktivitet fortsatte det følgende år. Demokraten 25/7 1924: "Brammers Cafe". Den bekendte Janitshar og Okkerinefløjtenist Feldthusen spiller hver Aften".

Men alt dette lavede så meget spektakel, at de umusikalske - formentlig gamle - beboere i nabolaget klagede til politiet og fik restaurationens kl. 12-lukketid skåret ned til den sædvanlige 11-do.⁹⁾ Måske var denne lukketidsbegrænsning årsag til, at det hele stormfulde ret hurtigt forsvandt igen. Enkefru Schmidt flyttede bort til Mejlgade 44, jfr. ovf. Hun blev efterfulgt af M. Sørensen med tilnavnet "Ditter". Demokraten 9/2 1925: "Ditter" har overtaget "Brammers Café", Hjørnet af Bruunsgade og Brammersgade". Han forblev ^{hér} til 1929, da han i stedet erhvervede sig "Ditters Cafe", Graven 14, jfr. ovf.

Hans efterfølger blev den efterhånden 67-årige Jens Rasmussen, kendt bl. a. fra Café "Pressejernet", Skolegade 34 og "Industricafeen", Skolegade 5, jfr. ndf.¹⁰⁾ Formentlig har restaurationen været lukket en vis tid, for Aarhusposten oplyser 17/4 1929: "Brammers Café" genaabnes Fredag den 19/4 Kl. 10 Form. Jens Rasmussen". Og 7/6 s. å.: "Besøg "Brammers Café", Bruunsgade 54".

Men Jens Rasmussens tid hér blev ikke lang, selv om han havde fået kl. 12-bevillingen tilbage.¹¹⁾ Alvorlig sygdom tvang ham til at opgive; han døde 1939, 77 år gl.¹²⁾

De følgende år var vor gamle kending Jens Th. Sørensen, jfr. ^{ovf.} bevillingshaver men drev restaurationen ved bestyrere.¹³⁾ "Brammers Cafés" dage var imidlertid talte. I Aarhusposten kunne læses 24/1 1934: "I Dag aabner Frederiksbjerg "Borger-Café og Restaurant" med 1. Kl. Køkken. Populære Priser

x) Det har i hvert fald sket siden 1910. Aa. 55. 1/4 s. å.

paa saavel Madvarer som Vine og Spirituosa. V. F. Frost, Bruunsgade 54".

Det blev den "smaaborgerlige" slutning. For heller ikke "Borger-Caféen" kunne åbenbart klare sig. Fra 1936 ses den ikke i vejviseren, og der kom aldrig restauration dér mere. Pr. dato (1993) befinder der sig en oste-forretning på det hjørne, og den har haft sit sæde dér i mange år.

Noter til M. P. Bruunsgade

- 1) Desværre kan den korrekte kilde ikke konstateres i øjeblikket.
- 2) Th. Adamsen II, 1938, s. 352. Men iflg. B. 398. 1988/1144. 1928-31^{6/2 1928} synes det som om caféens bevillingshaver, i modstrid med ovenn., var enkefru Kirstine Sørensen.
- 3) Th. Adamsen II, 1938, s. 384.
- 4) Th. Adamsen II, 1938, s. 381.
- 5) Sst.
- 6) Min erindring er således ganske forskellig fra lektor, cand. mag. Torben Kisbyes i "Almas Børn", 1988, s. 80-81, hvor der gives et meget farverigt billede af L. H. Måske hidrører forskellen fra, at T. K. besøgte stedet først i 1950'erne, jeg først en 12-15 år senere, men helt udenfor den behandlede periode begge 2. Han var ikke som antydnet af T. K. akademiker, men uddannet indenfor restaurationsbranchen.
- 7) B. 398. 1988/1143. Byrådsmøde 23/9 1936.
- 8) Th. Adamsen II, 1938, s. 351.
- 9) B. 398. 1988/1144. 1928-31. 25/5 1928, hvor caféens "fortid" rulles op.
- 10) Th. Adamsen II, 1938, s. 346.
- 11) Aa. B. F. 1929/30 A. 3/5, s. 39, 3/5 1929. B. 398. 1988/1144. 13/4 1929.
- 12) B. 398. 1988/1144. 1928-31. 31/8 1931. Han havde fået et ben amputeret.
- 13) B. 398. 1988/1144. 1928-31. 14/11 1930.

F R E D E R I K S A L L É

Freriksallé, efter sigende opkaldt efter kong Frederik 6., der regerede 1808-39, fortsætter Frederiksgade, efter samme ophav, fra den gamle "Frederiksport" og "ud på landet". Dens første del løber mellem den tidligere Søndre Kirkegård, der senere blev til Rådhusparken, jfr. ovf., og de ubebyggede jorder, der hørte til Dragonkasernen, senere anhang til "Musikhuset". Ubebyggheden fortsatte næsten hen til Banegårdsgade. Lige før lå på den venstre ulige side en sektkirke (katolsk-apostolsk), og den ligger der endnu, mens hjørnet er relativt nyt. På den højre lå en lille række lave huse, der blev nedrevet i 1960'erne og erstattet af kontorhuse. Fra da af er der underlig uregelmæssig og disharmonisk bebyggelse.

Alléen, der allerede omkring 1920 havde mistet sit allépræg, hører op ved Frederiksbjerg Torv-Horsensgade, uden at der kan ses nogen fornuftig grund til et stoppunkt ^(måne) dér, og efterfølges af De Mezasvej. Men det er uden interesse her. Billederne i lokalsamlingen er nærmest en række gentagelser uden betydning for vort formål.

Restaurationsmæssigt er (var) alléen sølle. Indtil 1928/29 var der 2, derefter kun én. Den ene, der bestod efter nævnte årstal, består endnu. Den ligger ganske idyllisk set med 1920'ernes øjne i et gammelt hus i 2 etager på hjørnet af Frederiksallé (Nr. 61 A.) og A. F. Kriegersvej (1). Sidstnævnte er den lille, smalle vej, der vender ud mod banegraven, med små lave huse, og som slutter ved Orla Lehmanns Allé, jfr. ovf. I nyeste tid er caféens opførelsesårstal, 1892, malet på gavlen. Det får stå hen, om det er korrekt. Vejviseren er uklar ligesom de sparsomme billeder i lokalsamlingen.

Vejviseren giver heller intet cafénavn, men melder 1919/20 om værtshusholder J. P. Post, der er kendt fra Café "Lunden", Høegh Guldbergsgade 45, jfr. ovf. 1922/23 blev Post afløst af frk. Anne Mette Jensen, der i en år-række drev virksomheden ved bestyrere¹⁾. Fra de år foreligger en annonce i Aa. St. 5/2 1926: "Serveringsjomfru kan faa Plads som Afløser hver anden Dag. Samme Sted søges 4 - 5 solide Pensionærer. "Brocaféen". Frederiksallé 61 A." Broen, der henvises til, er selvfølgelig broen over banegraven, der kom til at hedde "Frederiksbro", skønt det navn egentlig var forbeholdt den tidligere "Basballebro", jfr. ovf. Den "nye" Frederiksbro gennemgik i øvrigt ligesom Bruunsbro en udvidelse i 1923, se E. Sejr II, 1961, s. 5. Annoncen viser videre, at restaurationen ikke var "det store sus". De smaa værter kæmpede sikkert hårdt for at holde "skindet på næsen" gennem faste indtægter. Det er omtalt før, og vi vender tilbage til det senere.

1927 kom Christen Skov Christensen til som bestyrer²⁾. 1936 fik han rigtig beværterbevilling, og han forblev længe efter udløbet af "vor tid"³⁾. Han døde i midten af 1960'erne og blev efter sigende urimeligt nærig (eller sparsommelig) på sine sidste år. Nærigheden gav sig bizarre udslag. Dels vedligeholdte han ikke udslidt inventar og toiletter, dels henfaldt han til at hælde efterladte snapse- og vinrester tilbage i flaskerne. Denne adfærd gav ham i folkemunde øgenavnet "Bundskraberer"! Der kan dog ikke fuldt ud garanteres for rigtigheden af disse påstande.

Caféen består som sagt endnu. Den var lukket i flere år i slutningen af 1980'erne p. g. a. usikkerhed om kvarterets skæbne, men er nu (1992) renoveret og genåbnet. Der er ingen yderligere oplysende annoncer derfra.

Den anden café lå på den samme side i nr. 125, på hjørnet af Ole Rømersgade (1). Vejviseren giver intet cafénavn, men fra et billede i lokalsam-

lingen 1915 og en annonce i Aa. St. 7/6 1923 fremgår, at den hed "Rømers Café" (ikke at forveksle med "Rømerhuscafé i Sct. Clemensstræde) og restauratøren ca. 1920 J. Petersen. Han fortsatte til 1928, da forretningen blev ophævet og erstattet af en hesteslagter! Det er formentlig den samme J. Petersen, der samtidig flyttede til Graven 27, jfr. ovf., og fortsatte på Café "Rømer" dér.

Noter til Frederiksallé

- 1) B. 398. 1988/1144. 1928-31. 19/3 1928.
- 2) Th. Adamsen II, 1938, s. 339.
- 3) B. 398. 1988/1143. 12/11 1936.

JÆGERGAARDSGADE (Indtil 1922 Jærgaardsvej)

Jærgårdsgade har som bekendt sit navn fra "Jærgaarden", et "landsted" ved hjørnet af Spanien. Her havde den kendte politiker M. P. Bruun haft sit domicil. Men det er næsten forhistorie. Jærgaarden blev nedrevet i slutningen af 1800-tallet, og i stedet blev statsbanernes centralværksted bygget dér. Det står måske også til sanering nu (1994). Gaden begynder imidlertid oppe ved Frederiksallé, og på strækningen indtil Bruunsgade er ^{bebyggelsen} ujævn, men hovedsagelig lav. Derefter følger først på højre side Oliefabrikkens lagerbygninger og dernæst høje 4-etagers lejlighedsejendomme, bygget sidst i 1800-tallet. De fortsætter ned til Strandvejens begyndelse. Gaden løber videre ned til Slagtehusvej, men her omgivet af udelukkende erhvervsfaciliteter. Det gælder ligeledes ^{venstre} side, først med A/S Århus Oliefabriks hovedsæde, siden med Centralværkstedet.

Denne lange gade havde en relativ beskedent tildeling af restaurationer. I de senere årtier er der kommet flere til, men det er en anden historie. 1919/20 havde ^{Café ved bøl} venstre side én og kun én café i nr. 61, hvis indehaverske var restauratrice C. Jeppesen. Vejviseren giver intet cafénavn. Ca. 1920 afløser J. P. Petersen hende og indsætter 1921 Peter Petersen som bestyrer (far og søn?). En annonce i Aa. St. 24/9 1924 efter en flink pige fortæller, at restaurationen hedder "Jægerhytten". Det navn fortsætter til dato (1993).

1934 fik Peter Petersen rigtig restaurationsbevilling og fortsatte perioden ud¹⁾. Der er intet billede af caféen i lokalsamlingen, en manko der gælder alle gadens restauranter. Der er efter egen inspektion ikke meget dér, der minder om jagt! Det er en ganske almindelig "folkelig" ølstue.

10 numre længere nede, i nr. 71, på det østlige hjørne af Helgolandsgade, opstod (tilsyneladende) en ny café, der i vejviseren ^{kun} benævnes N. Brinch, Vinstue. Det må være den samme N. M. Brinch, som kom fra "Brinchs Café", Toldbodgade, jfr. ndf., og som via Café "Rex", Nørregade 40 havnede i Café "Guldborg", Vesterbrogade 20, jfr. ovf. Allerede 1926 er Brinch på vandring igen og Peter Nielsen kommet ind. Samme år bekendtgør 2 annoncer det nye værtskab. Demokraten 1/4: "Husk "Onkel Peter" i Paasken. 2 bajerske Pølser, Brød og 1 Glas Paaskebryg 75 Øre. NE. Byens bedste Smørrebrød". Senere på året i Aa. St. 17/9: "Free Lunch serveres hver Dag fra Torsdag den 16. Kl. 10-2 og 4-7. "Onkel Peters" Restauration, Jægergaardsgade 71". Atter et af de hyppige gratis madtilbud for at ophjælpe omsætningen af drikkevarer. Desværre synes den hyggelige "Onkel Peter" ikke at have haft særligt held med sig. 12/11 1927 forlyder det sst. ganske knapt: "Restauration med Borgereskab er til Leje. Jægergaardsgade 71".

Sst. 18/4 1928 søges en dygtig serveringsjomfru til Café "Terminus", Jægergaardsgade 71". Vejviser 1929 angiver L. H. Petersen som restauratør. Hans fulde navn var Laurids Jørgen Hansen P., og han forblev tiden ud ²⁾ Restaurant "Terminus", der selvfølgelig intet har at gøre med hotellet i Ryesgade 3, udmærkede sig heller ikke ved noget særligt. Den bestod til 1970'erne, da den blev helt omdannet og udvidet i den moderne stil for ungdommen. Dens nye navn blev Café "Bogart".

Hermed slut for caféer på venstre side. På højre begyndes med (næsten) hjørnet, nr. 2 A, ^{1. sal} hvortil vejviseren giver en restauratør P. Petersen, men intet cafénavn. Caféen hed imidlertid "Hvide Hest" og restauratøren Peter Petersen ligesom værten i "Jægerhytten", men det er jo også et almindeligt navn ³⁾ Efter 1939 figurerer frk. A. K. Petersen som restauratør (en datter?), og vi må stoppe her. "Hvide Hest" blev nedlagt i slutningen af 1950'erne og blev til en damefrisørsalon. Mange år senere kom en restaurant af samme navn på den anden side i nr. 27, men det er noget helt andet.

Næste "stoppested" var nr. 42-44. Det var 1919/20 Frederiksbjerg Forsamlingsbygning. Bevillingshaveren hed Mads Andersen, men bestyrer var vor gamle bekendt J. A. Thompson, der senere flyttede til "Savoy-Hotel", Banegårdsleegade 6-8 og derefter til "Park-Hotel" som beskrevet ovf. Han blev 1920 efterfulgt som bestyrer af H. Nielsen, der i 1922 blev afløst af H. P. Hentriksen. H. P. H. købte selve ejendommen og ændrede restaurationens navn ^(tilbage) til "Stjernekrøen", men var alligevel kun bestyrer. ⁴⁾ I slutningen af 1928 blev både H. P. H. og M. A. alvorligt syge, og sidstnævnte søgte ny bestyrer ⁴⁾ Det blev Albert S. Leth, der tidligere havde drevet "Teatercaféen" og "Riis Skov Badehotel", jfr. ndf. ⁵⁾ Han holdt kun ud til nytår 1930/31, hvor Mads Andersens enke søgte Holger T. Hansen, kendt fra "Thürmanns Café" til

⁵⁾ Den havde faktisk heddet sådan tidligere. Aa. St. 1/4 1910.

bestyrer, men han kunne ikke klare udgifterne. Den sidste i rækken ^{fra 1934} i den valgte periode var Viggo Rasmus Rasmussen, der er kendt fra tidligere "Apollo", Vestergade 41-43, jfr. ovf., og "Palæ", Skolebakken 3, jfr. ndf.⁶⁾. Af annoncer, der ellers er sjældne, kan anføres. Aa. St. 14/7 1932: "En Keglerejser, Alder 14 Aar, antages". Demokraten 4/6 1929: "Suzzi Grundlovsbal", Onsdag Kl. 9. "Stjerne Kroen". Aarhusposten 16/1 1934: "Stjerne Kroen" gænaabnes Tirsdag den 16. ds. og anbefales Forretningens Gæster, Foreninger og private Selskaber. Ærb. V. Rasmussen".

"Stjerne Kroen", der som ses var et samlingssted for mange "folkelige" arrangementer, blev nedlagt ca. 1975. I dag (1993) har den homoseksuelle forening "Pan Club" hjemsted her (!).

Der var endnu 2 restauranter på højre side, der endda består pr. dato (1993). Den første lå på hjørnet af Strandvej (2), Jægergårdsgade 150, og har faktisk indgang dér. Der er ingen annoncer derfra. Vejviser 1919/20 melder om restauratør A. C. Johansen men ikke om noget navn. 1924 udskiftedes han - muligvis som følge af hustruens død, Demokraten 1/3 s. å. - med Morten Eriksen Mortensen, der fortsatte i "vor tid"⁷⁾. Restaurationen hed iflg. nævnte kilde Café "Strandborg", og det hedder den endnu. I en lang årrække var caféen et hyggeligt spisested (egen omend senere erindring), men på det seneste er den blevet særligt tilpasset til det "unge publikum".

Jægergårdsgade hører som sagt ikke op ved Spanien-Strandvej, men fortsætter til Slagtehusvej. Det er dog vistnok en "forlængelse", der er kommet til i "senere" tid. På højre side ligger det kommunale slagteri og kvægtorv. Det indeholder også en restauration i nr. 154, "Kvægtorvets Restaurant". Her samles slagtere, dyrlæger, landmænd og kreaturhandlere. Ejer i hele perioden var Anna Sørensen.⁸⁾ Kaféen, der har en tidlig lukketid, har meget senere fået det mere maleriske navn "Kohalen".

Noter til Jægergårdsgade

- 1) Th. Adamsen II, 1938, s. 345
- 2) Th. Adamsen II, 1938, s. 345
- 3) Th. Adamsen II, 1938, s. 385.
- 4) B. 398. 1988/1144. 1928-31. 29/12 1928.
- 5) Th. Adamsen II, 1938, s. 595.
- 6) Th. Adamsen II, 1938, s. 354-355.
- 7) Th. Adamsen II, 1938, s. 343.
- 8) Th. Adamsen II, 1938, s. 347.

.....
Iflg. Demokraten 8/5 og 9/5 1928 blev der sidstnævnte dato indviet et konditori. Bestyrer var Mary Seiberg. I 1930 blev det iflg. Aa. St. 22/8 s. å. til en "Gæstgivergaard" dog uden ret til udskænkning.²⁾ Dens

H. N. CLAUSENSGÅDE

I den sydlige ende af byen er vi så godt som færdige. Syd for Sct. Pauls Plads var - og er - alt "tørslagt", og det gælder også gadevrimmelen syd for Jægergårdsgade. I "nyere" tid er ganske vist "Boulevard-Caféen", Odensegade kommet til. Kun et sted har kunnet opspores. Det hed endda så smukt Café "Marselisborg" v/ restauratør A. Berg og lå på H. N. Clausensgade 1, på hjørnet af Jægergårdsgade (108) og kunne for så vidt godt have været omtalt under denne gade. Caféen forsvandt sammen med restauratør Berg 1925, da han overtog Café "Olympia", Skolegade 11, jfr. ndf. Der er ingen billeder af den, og det eneste, der kan give den en smule "liv" for efterverdenen, er 2 annoncer.

Demokraten 4/12 1924: "Koncert hver Aften. Café "Marselisborg"! Lidt udover det helt banale må der altså have været ved stedet. Sst. 9/1 1925: "Stor Abefest afholdes førstkommande Fredag, Lørdag og Søndag. Mange Overraskelser. Café "Marselisborg"! Desværre får vi nok aldrig at vide, hvori "abefesten" og overraskelserne bestod!

LUNDINGSGÅDE

Lundingsgade, der udspringer fra det lille torv uden navn på den østlige side af Frederiksallés sidste ende, hvorfra også Ole Rømersgade udgår, og som strækker sig til Ingerslevs Boulevard, var den eneste gade i kvarteret, der indeholdt en restauration. Den lå i nr. 8, halvvejs mellem torvet og den krydsende Dannebrogsgade. 1920 hed indehaversken Inger C. Grønfeldt, der i vejviseren betegnedes som "værtshusholderske". Hun beholdt caféen, hvis navn ikke opgives af nævnte publikation, i vor tid, men skiftede dog omkring 1930 professionsangivelse til restauratrice (!).

Restauranten, hvorfra der hverken foreligger billeder eller udtagne annoncer hed imidlertid Café "Lundingsborg".¹⁾ Den fik senere navnet "Frederiksberg Frokoststue", forkortet til F. F., og blev nedlagt omkring 1970. Ingen café fulgte efter.

Noter til Lundingsgade

1) Th. Adamsen II, 1938, s. 340.

"DEN GAMLE BY"

Iflg. Demokraten 8/5 og 9/5 1926 blev der sidstnævnte dato indviet et konditori. Bestyrer var Mary Søiberg.¹⁾ I 1930 blev det iflg. Aa. St. 22/8 s. å. til en "Gæstgivergaard" dog uden ret til udskænkning.²⁾ Denne

blev først erhvervet 1934, jfr. Demokraten 27/3 s. å. Der foreligger ingen yderligere oplysninger. Nu hedder caféen "Prins Ferdinand" (Kong Chr. 8's bror).

Noter til "Den gamle By"

1) Th. Adamsen II, 1938, s. 387.

2) B. 398. 1988/1144. 1928-31. 27/8 1930 blev kun konditorbevillingen forlænget.

S J Æ L L A N D S G A D E

Ingen af "vestgaderne" til Nørreallé frembyder noget, så vi må tilbage til Nørregade med Sjællandsgade. Denne, den tidligere "Teglgaardsgade" og endnu tidligere -"stræde" er beskrevet i almindelighed af flere, ikke mindst af V. J. anf. værk, s. 11 ff. For vort formål var og er den ret "fattig". Skønt næsten en ren "arbejdersgade" var den i lange perioder helt blot-tet for "folkelige" værtshuse! Ingen billeder i lokalsamling eller hos H. R. oplyser om sådanne. 1919 fortæller vejviseren om en gæstgiver J. P. Mortensen i nr. 95 A, ikke langt fra Samsøgade. Der er intet cafénavn, og der er kun udtaget 2 ret intetsigende annoncer derfra i Aa. St. 24/2 1924 og 5/1 1925.

Mortensen fortsatte, stadig efter vejviseren, til 1926 og blev erstattet af restaurationsbestyrer M. Hansen. 1933 er både han og værtshuset forsvundet. I slutningen af 1941 fremstod en restaurant i nr. 87 ved navn "Døuls Café" v/fru Agnes N. T. Christensen, der ophævede caféen igen i begyndelsen af 1945¹⁾.

Noter til Sjællandsgade

1) B. 398. 1988/1143. I et læg mærket 1950. Fru C. havde fået en bøde på 50 kr. for nattesæde 1944.

K L O S T E R G A D E

Klostergade er berørt ovf. under omtalen af Volden, der havde en café på hjørnet af denne gade (nr. 1). I nr. 35-37 lå KFUMs forskellige institutioner, soldaterhjem, forsamlingslokaler og pensionat, der meget senere blev flyttet til "nabogaden" Klostertorv eller andre steder hen. I nr. 57-61 lå det såkaldte "Hospital".

På højre side, i nr. 28-30 lå "Højskolehotellet", det 3. hotel i byen med dette navn, jfr. ovf.¹⁾ Det blev fra 1924 til 1938 bestyret af søstrene frk. Asta og Marie Clausen.²⁾ De overtog derefter som omtalt ovf. det nye

"Park-Hotel", Sønderallé 3. Deres efterfølger blev restauratør Svend A. Mikkelsen, der kom fra restaurant "Palæ", Skolegade 3.³⁾⁴⁾ Dette højskolehotel bestod til 1950'erne, da det blev afløst af Håndværkerforeningen og "Den røde Okse", der i øvrigt også nu er (næsten) borte.

Der er ingen relevante billeder i lokalsamlingen eller hos H. R.

Noter til Klostergade

- 1) Tilsyneladende lå før 1923 en almindelig restauration her ved navn Café "Elysium" indehavet af Jens Marius Clausen, der derefter overtog Café "National", Mejlgade 61, jfr. ovf. Aa. B. F. 1923/24 A, 23/5 1923.
- 2) Th. Adamsen II, 1938, s. 380.
- 3) Th. Adamsen II, 1938, s. 353-354.
- 4) B. 398. 1988/1143. Læg 1950. Herefter ser det ud til, at S. A. Mikkelsen er fratrukket "Højskolehotellet" allerede 6/4 1940. Vi kan ikke følge det videre.

NIELS EBBESENS VEJ

Denne "uheldige" vej gik tidligere fra krydset Nørre Boulevard (en vis tid Sygehusboulevard)-Vennelyst Boulevard i forlængelse af Nørrebrogade til ca. "Vandtårnet", hvor den blev afløst af Randers Landevej. I 1939 "afskaffede" byrådet den uden nærmere begrundelse, se Aa. B. F. 1939/40, A, s. 66, lod Nørrebrogade gå helt op til Ringgadekrydset og efterfølges af Randersvej.

Egentlig beboelse langs den var der meget lidt af, egentlig kun en lav husrække i det såkaldte Christiansbjerg, det tidligere "Reginehøj", og i den, i nr. 22, befandt sig en restauration med en restauratrice Kristine Frederiksen. Der er ingen billeder af den i lokalsamling eller hos H. R. og dens navn, om noget, kendes ikke. Der er heller ingen annoncer udtaget. Caféen forsvandt i begyndelsen af 1930'erne, og der kom aldrig nogen sådan på den strækning mere. Selve udviklingen af de forskellige institutioner langs vejen er en helt anden historie.

NIELS JUELS GADE - TRØJBORGVEJ - TORDENSKJOLDSGADE

Dernæst bevæger vi os ind i Trøjborgområdet. Navnet skal hidrøre fra en stor restaurant fra slutningen af 1800-tallet, der ikke lå i det kvarter, der senere fik betegnelsen "Trøjborg", men nærmest hvor boligkomplekset "Klintegaarden" kom til at ligge. Den bliver derfor ikke behandlet her.

Det er næppe nogensinde blevet klarlagt, hvad dette "Trøjborg" hentydede til, i hvert fald ikke til det slesvigske slot af samme navn. Det senere T. var i begyndelsen en slags "udflytterkoloni". Her havde byrådet besluttet, at en række danske "søhelte" skulle mindes med gader.

Trøjborg afgrænses mod syd af Trøjborgvej, der løber langs med Nordre Kirkegård, og på det vestlige hjørne af Tordenskjoldsgade (1) kom der i slutningen af perioden en café. Aa. St. 31/5 1941: "Pinsemorgen aabner Cafe 'Trøjborg' i nye hyggelige Lokaler. Tordenskjoldsgade 1, Hjørnet af Trøjborgvej. Axel Nielsen".

Omtrent samtidig eksisterede der imidlertid en anden Cafe "Trøjborg", og det er uklart, om det er den, der er flyttet. Restauranten fra 1941 kom i folkemunde til at hedde "Gravens Rand". Vi kan ikke følge dens videre skæbne her, udover at oplyse, at den blev ophævet i 1960'erne og ingen efterfølgere fik.

På det sydvestlige hjørne af Tordenskjoldsgade (11) og Niels Juelsgade (51) lå der 1920 et værtshus, hvis restauratør hed C. Christensen. Han eller rettere sagt hans enke fortsatte til 1936, da caféen, hvis navn i hvert fald nu var "Trøjborg", blev overtaget af Axel Carl Nielsen¹⁾. Der er kun få og trivielle annoncer derfra. Der er hverken billeder i lokal-samlingen eller hos H. R. fra den relevante periode. Derimod findes der "sidebilleder" hos førstnævnte fra 1960 og 1961, hvorpå cafépræget dog ikke står klart, fordi fotografen har sigtet mod noget andet (det sædvanlige). Da huset næppe har forandret sig radikalt gennem årene, må det antages, at caféen også før den tid lå i en høj stueetage med trappe i hjørnet.

Om det så er den Nielsen, der er flyttet hen på det andet hjørne og taget restaurationsnavnet med, kan foreløbigt ikke afgøres. Den "gamle" café består pr. dato (1993) og har igennem mange år heddet "Trøjborgkroen!"

Noter til Trøjborg

1) Th. Adamsen II, 1938, s. 343. B. 398. 1988/1143. 2/3 1936. De 2 kilder stemmer ikke helt overens.

P Å S Ø S I D E N M O D S Y D I G E N

Hermed er vest og nord slut, og vejen må gå tilbage igen langs "søsiden". Her er heller ikke meget at berette. Ude på "Nordre Havn" lå (og ligger) en såkaldt "Varmestue", hvor "friske" folk, vel især havnearbejdere, kan få varm og kold mad + drikkevarer, spirituose eller ikke, til en billig penge. Nordre Varmestue fremgår ikke af vejviseren, og der er kun fåtallige annoncer derfra. Der er ingen billeder.

1935 indrettedes "Søsportspavillonen" i Lystbådehavnen. Dog tilsyneladende ikke helt gnidningsfrit. Aa. St. 11/10 s. å.: "Byråds-diskussion om den paatænkte Pavillon i Lystbaadehavnen". Men den gik igennem og består pr. dato. Der er ingen billeder, ingen oplysende annoncer derfra, og den fremgår ikke af vejviseren.

Tidligere omtaltes "Østbanehotellet", Østbanetorv 1, Mejlgade 109, men ikke restauranten på selve Østbanegården. Det er heller ikke meget, der kan fortælles derfra. Den fremgår ikke af vejviseren, og der er ingen billeder. Aa. B. F. 1923/24 A, 4/10 1923, s. 212, oplyser dog, at et andragende om at drive restaurant på Århus Østbanegård fra frk. Kirstine Dahl er blevet imødekommet. Aa. St. 31/5 1926: "Middagsabonnenter søges. Østbanegaardens Restauration". Hun blev 1927 afløst af frk. Minna Jensen, Demokraten 6/5 s. å.: "Frk. Minna Jensen fik Bevilling til Østbanegaardens Restauration". Minna Jensen blev 1928 gift med restauratør Chr. Brink¹⁾. Han havde sagt i forbifarten intet at gøre med den hyppigt omtalte N. M. Brinch. Hun sad tiden ud.

Note til Østbanegårdens Restaurant

1) Th. Adamsen II, 1938, 379.

RESTAURANT "PALÆ"

Den sidste café, blikket skal rettes imod, inden havnekvarteret m. v. skal behandles, er "Palæ", Skolebakken 3. Denne grund var matrikuleret under Mejlgade 2 og dannede "gårdhave" ud mod Skolebakken. Det ses også af billederne i lokalsamlingen fra 1920 og før, hvor der er en afstand mellem den op-erværdige Kathedralskole og de i begyndelsen af århundredet op-førte høje beboelsesejendomme, der går hen til Sct. Olufsgade.

Her fik restauratør F. E. Gaarde den lyse idé at opføre en restaurationsbygning i 1921, der skulle være noget aldeles enestående. Han "skippede" derfor Hotel "Guldborg" med det elektriske klaver i Guldsmedgade 34, som er omfattet ovf., og lod ved hjælp af den dengang ret lokalt berømte arkitekt Chr. Frühstück Nielsen ⁽¹⁸⁷⁸⁻¹⁹⁵⁶⁾ oprejse en 2 etagers hvid bygning med åbne terrasser i fronten både forneden og på 1. sal, se B. J. 1966, s. 115-116. Måske var den tænkt som en erstatning for den forlængst nedlagte "Kystpromenade".

Der findes 2 udmærkede billeder, begge fra 1921, i lokalsamlingen, og de giver det indtryk, at der hér virkelig var skabt noget tiltrækkende. De mørkklædte tjenere på terrasserne viser også, at det ikke var noget "billigt"

sted. Der satsedes på - om ikke et eksklusivt - så dog et "holdent" publikum. B. J. anf. sted giver ydermere et billede af terrassen set "indefra" med udsigt over havnen. Desværre findes der tilsyneladende ingen gode billeder fra den senere tid.

Stadig efter samme kilde slog etablissementet godt an i begyndelsen og blev besøgt af mange sejlsportsfolk og private selskaber om dagen. Desværre blev tiderne snart dårligere. Verdenskrigens "efterslæb" hørte op, og, hvad der nok var værre, der blev rejst store bygninger på havneterrænet lige overfor, så den gode udsigt forsvandt. Allerede 1923/24 nedlagde Gaarde terrassen på 1. sal og lod etagen helt ombygge til bal- og musikhal. Det var jo i den skøre jazztid. Også den epokes danseskoler lejede sig til tider ind hér. Et par annoncer kan anføres udover de af B. J. givne eksempler til belysning af aktivitetet. Aa. St. 2/12 1925: "Palæ" annoncerer: Solist Fru Poula Andersen. Concert Hr. Niels Borre. Borde kan forudbestilles". Sst. 1/11 1926: "Skuespillerinde Mille Engberg optræder første Gang i Aften paa "Palæ"!"

Alligevel hjalp det ikke meget. Virksomheden var blevet urentabel og gik iflg. Demokraten 12/11 1927 på tvangsauktion. Gaarde fratrådte og kan ikke følges videre. "Palæ" blev jfr. Demokraten 23/1 1928 købt af et kon-sortium. Det indsatte Viggo Rasmus Rasmussen, kendt fra "Apollo", Vestergaarde 41-43, jfr. ovf., som bestyrer.¹⁾ Han sad til 1932, og fra hans tid kan følgende annoncer citeres.

Aa. St. 3/9 1928: "Restaurant "Palæ", Skolebakken. Fra 1. Sept. udvidet Orkesterkoncert. Fra Kl. 8 ved Kapelmester Kysch". Sst. 7/2 1929: "Restaurant "Palæ": Fastelavns Mandag. Kun for reserveret Bord. Kogt Pighvar". Sst. 14/2 s. å. nævnes "Palæ" som nr. 2 i en liste over gode caféer og spisesteder i Århus. Sst. 1/9 1930: "Restaurant "Palæ" aabner Vintersæsonen 1ste September. 3 Mands Jazzorkester". Sst. 27/9 s. å.: "Restaurant "Palæ" The Columbia Ramblers, Jazzorkester".

Århusposten 4/1 1929: "Restaurant "Palæ": Dansant 10-12 Aften. Jazz Band. Kapelmester Niels Jørgensen". Demokraten 2/1 1931: "Tango-Kursus i "Palæ". Bjerregaard". B. var en kendt danselærer. Sst. 29/7 1932: "Conchita & Rocca". Dansepar i "Palæ". Med lille billede. Aa. St. 27/3 s. å. "Restaurant "Palæ". Dondes Band". Det var også kendt på "Varna", jfr. ndf.

Men efter V. Rasmussen, der gik til "Stjernekrøen", Jægergårdsgade 42, jfr. ovf., begyndte en næsten absurd udskiftning af bestyrere. Således i rækkefølge: J. Poulsen, A. Rasmussen, M. Rasmussen og M. Juul Jørgensen. Sidstnævnte må have ment, at navnet "Palæ" var blevet fortærsket, for han omdøbte etablissementet til "Frascati". Aa. St. 7/7 1935: "Restaurant "Frascati", forhen "Palæ", Skolebakken. Matiné. Juul Jørgensen." "Matiné" var dengang et udbredt fænomen og stod for et tidsrum, hvor priserne var

nedsatte.

1936 kom navnet "Palæ" imidlertid tilbage under den næste bestyrer Svend Aage Loft Mikkelsen, der dog kaldte stedet "Fiskerestaurant Palæ".²⁾

1938 drog han til "Højskolehotellet", Klostergade, jfr. ovf., og Bjørn Rasmussen, der efterfulgte ham satte alt på den gamle plads med Aa. St. 22/7 1938: "Restaurant "Palæ". Prøv "Palæ-Cabaret" á Kr. 2.00"³⁾

Alligevel gik det vist ikke særlig godt. 1940 blev "Palæ" skåret ned til en gemen vinstue. På et billede i Aa. St. 12/7 1941 ses tydeligt skiltet "Vinstue" over indgangsdøren. Efter 1945 kom vistnok iflg. B. J., 1966, anf. sted en kort genopblussen, men det kan ikke beskrives hér. I midten af 1950'erne skulle naboen Kathedralskolen udvide, og "Palæ" blev nedrevet til dette formål. Et stykke "Aarhushistorie" var skrevet.

Noter til Restaurant "Palæ"

1) Th. Adamsen II, 1938, s. 354-355. B. 398. 1988/1144. 1928-31. 30/1 1928.

2) Th. Adamsen II, 1938, s. 353-354. B. 398. 1988/1143. Læg 1950. 6/4 1936.

3) Th. Adamsen II, 1938, s. 346-347. Muligvis den samme som tidl. var restauratør Rutebilstationens Café. *Søn af den kendte restauratør Jens Rasmussen, Aa. st. 5/5 1932.*

III. H_A_V_N_E_K_V_A_R_T_E_R_E_T INDLEDNING

Som det sidste afsnit i denne geografiske analyse af caféer gadevis behandles "Havnekvarteret". Ordet er sat i gåseøjne, fordi afgrænsningen er meget unøjagtig; således vil mange måske ikke anse Skolegade som hørende hertil og nok slet ikke "Teater-Caféen", der omtales allersidst i dette afsnit. Det kan der for så vidt også gives ret i, men så skulle der foretages yderligere opdelinger med udviskning af overblikket.

Navnet er imidlertid tillige motiveret af, at Århus var og er en "søstad" med anløb af mange fartøjer, ikke mindst udenlandske. Ladning og/eller losning skabte et "stop" i sejladsen, og besætningen fik derfor "landlov" en vis tid, mens det stod på, ofte i flere døgn, hvor den dog sov på skibet. Sømanden skulle dog passe på at møde op, når skibet sejlede igen, for blev man "sejlet agter", som det vist hedder (eller hed) i søfartssproget, kunne det blive en alvorlig historie for ham.

En medvirkende årsag til søfolkenes fridage var, at ifølge international sædvane måtte de ikke medvirke ved losning og ladning. Den aktivitet var forbeholdt de lokale havnearbejdere, hvis optræden på det felt igen forløb efter visse, for udenforstående noget ejendommelige, regler, der er behandlet af andre. Se således Svend Aage Andersen: Havnearbejderne i Århus før containernes tid, 1988. Det kan lige bemærkes, at den eneste nation, der ikke overholdt de internationale regler, var den tidligere Sovjetunion, hvis søfolk altså aldrig kom i land.

Fra dette normale havneliv opstod et særligt værtshussøgende klientel. Det er næsten for banalt at fortælle sligt på indeværende tidspunkt (1993), men om ikke så mange år er alt sådant nok glemt. Dette er de med "fridage" begunstigede søfolk og de efter dagens trølsomme gerning fyraftensnydende havnearbejdere. Det må stadig pointeres, at det naturligvis ikke gjaldt alle af hver af de 2 kategorier. Men var "man" først "faldet ind" på et havnested, kom "man" sjældent længere end til et par nabosteder, inden turen gik hjemad enten til køjen på skibet eller til Sjællandsgade. I visse tilfælde kunne der ^{dog} fremkomme en "mellemstation," jfr. ndf.

Der er blevet rettet mange særlige indvendinger mod de dér beliggende restaurationer. De gik naturligvis på 2 træk, der er lige så gamle som menneskeheden selv. Besøgene udartede ofte til umådeholdent alkoholforbrug udover, hvad det "kammeratlige samvær" kunne bære med både medicinske og økonomiske uheldige følger. Og disse værtshusholdere kom særligt i "skudlinien" som værende nogle "parasitter", der i endnu højere grad end de øvrige restauratører levede af deres kunders last. Måske var de - nogle af dem - særlig harske overfor de udenlandske søfolk, der ikke forstod sproget, hvem nan derfor kunne "tryne" ekstra; de var jo kun udlændinge!

Hvad angår havnearbejderne, så siger Sv. Aa. Andersen sst, s. 208, at disse ikke drak mere end så mange andre arbejdergrupper. Det er naturligvis umuligt at enten af- eller bekræfte en sådan påstand. Det er for øvrigt ganske påfaldende, at direktører og selvstændige - herunder f. eks. restauratører - taler man aldrig om i denne forbindelse! Man lagde bare mere mærke til havnearbejderne, siger Sv. Aa. Andersen.

2) Det andet træk var givetvis prostitutionen, der blev drevet dér. Igen er det selvfølgelig helt umuligt eksakt at påvise, på hvilke caféer i byen som helhed denne trafik blev drevet, se ovf. om "Turisthotellet", men påny var den mere synbar i havneområdet. Demokraten 1/3 1925: "Fra "Det mørke Aarhus". En Musiker ved en Havnebeværtning og en professionel Dagdriver(!) er ved Aarhus Kriminalret blevet idømt henholdsvis 4 og 2 Maaneders Fængsel for i længere Tid at have ladet sig underholde af forskellige Kvinder". Det er her underforstået, at disse kvinder, der i øvrigt ikke nævnes, havde deres indtægt fra prostitution, og at mændene er blevet dømt for det såkaldte "alfonseri".

De prostitueredes - "luddernes" - hovedklientel, sømændene, havde i "biologisk" lang tid været borte fra normal seksuel tilfredsstillelse - sejladserne gik ikke så hurtigt som senere - , og til ethvert udbud effektueringskræves nu engang en efterspørgsel. Det er økonomisk ABC, selv om det ikke stemmer med etikken. I Havnegade fandtes ganske vist "Sømandshjemmet", der skulle "døde de giftige lyster", men det får stå hen, hvor stor en indflydelse det havde. Nok herom, havnesektoren må betegnes som noget særligt, der fortjener et særligt afsnit, selv om den aldrig i den "folkelige" litteratur, film og musik vil nå op på siden af det tidligere "Nyhavn" i København, der også nu (1993) er en saga blot.

Alt dette er nu i ordets egentligste forstand historie. Den fra 1970'erne indførte container-skibsteknik, se Sv. A. A., anf. værk, reducerede både laste- og lossetid samt dermed havnearbejdere og landlovssøfolk så kraftigt, at efterspørgslen og dermed også udbuddet af de nævnte ydelser gik (næsten) ned til 0. Så forsvandt de kilder til "synd", omend andre dukkede op, f. eks. narkomani.

Efter denne lidt vidtløftige indledning går der over til de enkelte caféer i dette "minefelt".

..... dygtig serveringsjomfru. Det blev yderligere pointeret sst. 21/7 1927. .... En, der kan tale Engelsk eller Tysk, vil blive foretrukket. Café "Havndal", Skolegade 8". Var det udenlandske søfolk eller fremmede "diplomater", som sønnen var mentet på? Det bliver nok aldrig opklaret. Som alle andre restauraterer i slutningen af 1920'erne var A. K. Sørensen

C A F É H A V N D A L
Skolegyde 8

Skolegyde er den lille gade mellem Skolegade, der som bekendt begynder før, og Skolebakken-Havnegade, som den skiller. Årsagen til "gydenavnet" skal være, at gaden engang har været smallere, inden de gamle ejendomme på sydsiden omkring århundredskiftet blev nedrevet og erstattet af andre, der blev "rykket tilbage". Det hører "fortiden" til.

I "vor" tid befandt der sig kun én beværtning i gaden-gyden, nemlig nr. 8 i et lille 2-etagers hus. "Industricafféen" på hjørnet af Skolegade (5) vil blive behandlet under den. Denne restaurant hed Café "Havndal".

Omkring 1920 var ejeren Jens Thomas Sørensen, der i øvrigt ejede flere restauranter i byen, se således Parkalleens Vinstue og Hotel "Vestjylland", jfr. ovf.¹⁾ Han blev et par år senere afløst af Anton Severin Marius Sørensen, dog kun som bestyrer indtil 1936.²⁾ Muligt slægtskab? Cafenavnets oprindelse kan ikke efterspores her, nogle har påstået, at det stammede fra Th. S.'s hjemegn.

Café "Havndal" lå imellem "byværtshusene" og de udprægede "havneknejper" og har nok fået impulser begge steder fra. De fleste annoncer er desværre de sædvanlige efter kvindelig medhjælp, men der er dog enkelte, der kan kræve opmærksomhed.

Aa. St. 11/12 1922: "Husk Café "Havndal", Skolegyde. Jazz-jazz Orkester". Også dette vel ret beskedne sted var blevet grebet af "jazzet". Hvad betød mon dobbelt jazz? Som vist flere steder døde denne mani ud i løbet af 1920'erne. Aa. St. 10/2 1924: "Gættekonkurrence på Café "Havndal", Skolegyde 8. Gæt hvor mange Roser der er ophængt i Lokalet. Præmie Andesteg, Kaffe og Cognac til 2 Personer". Det vil erindres, at Café "Trocadero", Mejlgade 14 havde en lignende gættekonkurrence om påmalede stjerner s. å., jfr. ovf. 19/5 sst.,

Der var "koncert" på "Havndal" som på så mange andre steder. 19/5 sst., s. å.: "En god Pianist, Dame eller Herre, søges til Café "Havndal", Skolegyde 8". Sådanne annoncer blev lejlighedsvist gentaget. Men der var dog en "klausul" på, jfr. Aa. St. 13/10 1929: "En dygtig Pianist antages straks. Ingen fra Forening. Café "Havndal", Skolegyde 8". Fagforeninger var ikke sagen!

St. 17/12 1925 søgtes en sprogkyndig serveringsjomfru. Det blev yderligere pointeres sst. 21/7 1927.: "En pæn og dygtig Serveringsjomfru antages straks. En, der kan tale Engelsk eller Tysk, vil blive foretrukket. Café "Havndal", Skolegyde 8". Var det udenlandske søfolk eller fremmede "diplomater", annoncen var møntet på? Det bliver nok aldrig opklaret.

Som alle andre restauratører i slutningen af 1920'erne var A. M. Sørensen

plaget af restaurationsskatten, der blev opkrævet gennem toldvæsenet. I 1927 blev der rejst sag mod ham for unddragelse, men efter domfældelse ved kriminalretten i Århus blev han efter anke til Vestre Landsret frifundet, jfr. Aa. St. 6/3 og 7/3 1928.

Der er ikke meget mere at fortælle. Efter A. M. Sørensens død omkring 1950 fortsatte enken, men cafeen blev ophævet 1956³⁾. Der var derefter cafe-teria i et par år, så kom der rigtig restauration igen ved navn "Toldbod Vinhus", en fortsættelse af den nedrevne café af samme navn, Havnegade 42, jfr. ndf. Den ophørte ca. 1970 og efterfulgtes af "Nystrups Bodega", 1985 af "Bror Fusel" og 1990 af "Baktus Diner", men de havde og har alle en helt anden eksistens.

Noter til Café "Havndal"

- 1) Om Thomas Sørensen se Oluf Arndal, 1931, s. 39. Om Anton Sørensen Th. Adamsen II, 1938, s. 387. B. 398. 1988/1143 erhvervede beværterbevillinger hos tidligere bestyrere 1936. De 2 kilder stemmer ikke overens.
- 2) Som ovf.
- 3) B. 398. 1988/1143. Ophævede bevillinger. En uheldig begivenhed med tyveri fra en beruset gæst 1955 medvirkede hertil.

S K O L E G A D E

Skolegade begynder som tidligere pointeret ikke ved Skolegyde, men henne foran den ærværdige Kathedralskole, der i en fjern fortid "vendte den vej" med en ligeså ærværdig stentrappe op til hovedindgangen. Den er forlængst væk, og Kathedralskolen fik aldrig nogen "rigtig" indgang mere.

Imidlertid har de altid emsige lokalhistorikere fundet ud af, at gadenavnet nok slet ikke stammer fra skolen! Der har vi det igen. Knudrisgade kommer ikke af Knud Riis, Studsgade ikke af stude og Dyndkarken ikke af dynd! Skolegade skulle derimod stamme fra en lille trekantet plads, der lå, hvor Kannikegade udmunder, inden teatret havde bredt sig herudover. Denne plads lignede et skjold, "skolle" på rigtig "gammeldags", og herfra hidrører navnnet "Skollegade", som det blev stavet i begyndelsen af 1800-tallet.

Det får være. Det første sted vi møder på venstre hånd er det sydlige hjørne af Skolegyde, nr. 5. Det er en høj, 4 etagers ejendom ved navn "Bispehus", bygget få år før 1920. Der er billede af forgængerens i lokalsamlingen, og den så i hvert fald på det tidspunkt "forfalden" ud. Ikke nok med det, men der skulle ifølge flere lokalhistoriske kilder være gået en del prostitution i svang dér i en beværtning, der hed "Bährs Konditori". Der findes

billede af det nye "Bispehus" både i lokalsamlingen og hos H. R. III, 1923, s. 59. 1980 kom der en restauration her igen med det nye blandingens navn

I stueétagen lå ved periodens begyndelse en restauration, der hed "Industri-Caféen". Tidligere havde den efter både vejviseren og dagspressen båret navnet "Handels- og Industri-Caféen", nu kun I., men det er vanskeligt at give det nøjagtige tidspunkt for navneforandringen.

Restauratør på det tidspunkt var hotelejer Søren Jørgensen, kendt fra Hotel "Danmark", Ryesgade 41, jfr. ovf. Det blev som bekendt eksproprieret 18/4 1921 i forbindelse med banegårdsudvidelsen, samtidig med at han bekendtgjorde, at han overtog "Industri-Caféen", se Aa. St. 12/4 s. å. Imidlertid lod han restaurationen drive af en bestyrerinde, Justa Nielsen, i hvert fald et års tid, det er ikke helt klart hvor længe. Justa Nielsen blev senere den mangeårige indehaver af Café "Jomsborg", jfr. ndf.

1/4 1924 overdrog S. Jørgensen "Industri-Caféen" til den nok så berømte restauratør Jens Rasmussen, der kom fra Café "Pressejernet", Skolegade 34, jfr. ndf. og senere kom til "Brammers Café", M. P. Bruunsgade 54, jfr. ovf.¹⁾

Der er ingen særlig oplysende annoncer vedrørende caféen. I mangel heraf skal gives følgende lille "muntre" historie fra dagliglivet fra Demokraten 16/4 1924, der dog ikke må betragtes som en sigtelse specielt mod "Industri-Caféen". Den var sikkert en af de mest rolige på de kanter.

3 lettere berusede norske sømænd kom ved aftenstide ind på "Industri-Caféen". Det oplyses ikke hvad eller hvor meget, de fik serveret. På et eller andet tidspunkt savnede de imidlertid en spytbakke (!) og gav sig til at lede efter en sådan under sofaen. De fandt dog ingen spytbakke men i stedet for en pengekasse, som de lukkede op. En af dem kunne ikke stå forfristelsen ved synet af pengene der og tilegnede sig 15 kr. Servitricen havde imidlertid lagt mærke til hans forehavende og tilkaldte politiet, der indfandt sig og anholdt synderen. Han blev holdt tilbage, mens hans 2 kammerater fik lov at løbe tilbage til skibet, der vistnok skulle sejle samme aften. Det fortælles videre, at pengekassen og pengene tilhørte automobilselskabet Aarhus-Risskov, der dengang drev en ret kendt og meget benyttet rutebilrute (H. C. Bathum). Men det forekommer at være et mærkeligt sted at gemme sin kontantbeholdning!

Hermed standser reportagen, og der forlyder intet om, hvilket udfald sagen fik for den uheldige lejlighedstyv. "Kulturhistorisk" kunne man spørge om: "Hvornår ophørte spytbakker med at være et gangbart inventar på restaurationer"?

J. Rasmussen fratrådte 1929 og blev afløst af værtsparret Dagmar og Johannes Ransby, der tidligere havde drevet Hotel "Dania", Frederiksgade 80, jfr. ovf., først som bestyrere, 1938 med restauratørbevilling. Caféen ophørte

1956, og andre erhverv rykkede ind i lokalerne, bl. FDM og rejsebureauer²⁾. Omkring 1980 kom der en restauration her igen med det sære blandingsnavn "A Herford Beefstouw).

Hos naboen, nr. 7, den høje hvide "Emilienborg", ligeledes på 4 etager og ligeledes bygget i begyndelsen af 1900-tallet, blev "Torve-Caféen" indrettet i stueétagen. Der er billede både i lokalsamlingen og hos H. R. III, anf. sted. Den blev ^{drevet af} i 1920 af restauratør Hans Jørgensen Bloch³⁾. Han fortsatte til ca. 1932, da han som nævnt ovf. overtog Hotel "Kronborg", Frederiksgade 86, som han omdøbte til "Blochs Hotel". Han blev afløst af den evige "omstrejfer" Hans Christian Bathum, som vi har mødt før og vil møde igen senere, hvem det er næsten umuligt at sted- og tidsfæste^{var han}. Han ^{ledte} ^{indstiftet og} forsvant fra "Torve-Caféen" efter meget kort tid og blev efterfulgt af A. Christensen, ^(formentlig også bestyrer) der ligeledes fik et kortvarigt ophold hér. 1933 kom restauratrice fru Elfrieda Petersen til, der i 1938 købte det tvangsauktionsramte "Elmers Hotel", Ryesgade 3, jfr. ovf. Den sidste i "vor" tid var restauratør A. Jensen. Desværre er der kun fundet de sædvanlige "dameannoncer", så det er ikke muligt at give nogen dyberegående karakteristik af caféen.

Restaurationen består som sådan pr. dato (1993), men har haft forskellige navne og ejere undervejs. En årrække hed den "Hos Uffe", nu "Teaterkroen".

Det næste sted er i nr. 11, og her løber det helt løbsk! Det er en lav bygning, som der intet klart billede findes af i lokalsamlingen. H. R. III, 1923, anf. sted, har godt nok et af ejendommen, men restaurationen kan ikke skelnes, kun barbersalonen på den anden side af trappeindgangen. 1920 hed restauratøren iflg. vejviseren H. P. Hansen. Han fortsatte til 1924 og blev efterfulgt af restaurationsbestyrerinde frk. I. Hansen (familie?). 1925 rykkede restauratør Peter Obel Berg ind. Han, der tidligere havde haft forskellige restauranter i Århus, havde lige "skippet" Café "Marselisborg", H. N. Clausensgade 1, jfr. ovf.⁴⁾

Vejviseren er traditionen tro tavs om cafénavn, i hvert fald til 1932. Med Berg kan et sådant hittes. Aa. St. 18/1 1927: "En dygtig Pige antages straks. Café "Olympia", Skolegade 11." Dette navn gentages i en lignende annonce sst. 1/9 1928. Om det har været gældende før, får stå hen. Berg flyttede 13/5 1929 såvel sig selv som "Olympia" til Studsgade 17, jfr. ovf. Dernæst kom turen til restauratør T. Therkildsen, kendt fra Café "Djursland", Mejlgade 70, jfr. ovf. Han forandrede straks cafénavnet, som det fremgår af Aa. St. 13/6 1929: "En flink og proper Pige antages 15. Juni til alt forefaldende Arbejde. Restauration "Harmonien", Skolegade 11".

Therkildsen gled imidlertid usædvanligt hurtigt ud af billedet. Allerede 7/11 s. å. kan læses i Aa. St.: "Nyt Pensionat aabnes Dags Dato i Skolegade 11, Stuen. God og kraftig Kost leveres. Bentzen"⁵⁾ Caféen var blevet til

en afholdsrestaurant, og det er den samme Bendtsen, der er kendt fra bl. a. Mejlgade 14, jfr. ovf. I bevillingen og i vejviseren 1931 er hans stillingsbetegnelse bybud! I dette år skiftes også han ud med A. Christensen (identisk med A. C. fra "Torve-Caféen"?), som igen foretog navneforandring. Aa. St. 27/7 og Demokraten 30/7 1931: "En dygtig Kokke-Enepige kan faa Plads 1. August. Megen Frihed. "Den lille Café", Skolegade 11".

Ejerforholdet er herefter ganske uoverskueligt. Det synes som om (men det kan være forkert) bevillingshaveren var enkefru Caroline Madsen, hvis navn i øvrigt ikke figurerer nogen steder. I 1936 søgte hun til bestyrer frk. Elna Laursen Pind, og det blev bevilget. Senere (?) fik frk. Pind fuldt restauratørborgerskab.⁶⁾

Hun annoncerede Demokraten 20/7 s. å.: "'Pinds Café", tidl. "Den lille Café", Skolegade 11, aabner i Morgen. Kig ind. Frk. Elna Pind".

Og derved blev det. Elna Pind drev cafeen til sin død 1984, og den blev efter sigende et tilholdssted for Århus Teaters skuespillere. Der er nekrolog i Aa. St. 23/5 s. å. og 3 fotografier af hende i lokalsamlingen, dog først efter hendes 70. år. Restaurationsnavnet består. Caféen frembød intet særligt udseendemæssigt.

Hermed er vi færdige med Skolegades venstre - østlige - side på nær nr. 37, hjørnet af Mindebrogade. Her lå en meget berømt café, der måske snare re hører hjemme under sidstnævnte gade nr. 2 eller Havnegade nr. 32, nemlig "Børscaféen". Den lå i hele den høje stueetage i den 3 etagers ejendom, der udgør Mindebrogades hele nordlige side mellem Havnegade og Skolegade, og som iflg. H. R. III, 1923, s. 590 ff, blev bygget 1891. "Børscaféen" blev herefter grundlagt af restauratør J. A. M. Jensen. Navnet tager sin op-rindelse fra den ca. 1920 ophævede børs.⁷⁾ Der er flere billeder i lokalsamlingen. Det må formodes, at det var havnens "højere lag", der samledes her efter afsluttede daglige forretninger, mæglere, agenter, skibsredere o. a.

Der går "kludder" igen i ejerforholdet. Ifølge arkivalierne skulle en vis Thomas J. Thomsen have været bevillingshaver indtil 1936, men hans navn fremtræder intet steds på tryk.⁸⁾ De der gør det skulle da kun have været bestyrere. J. A. M. Jensen nævnes i vejviseren indtil 1922. Selve huset var tidligere blevet døbt "Drakenberghus" af ejeren skibsproviante-ringshandler Sophus E. Johnsen, som vil blive omtalt senere.

J. A. M. Jensen blev afløst af Chr. Christensen, der tidligere havde været ejer af "Grand Hotel", Ryesgade 9, jfr. ovf. Han sad til 1934 (som bestyrer?), og fra hans tid kan nogle karakteristiske annoncer anføres. Aa. St. 21/7 1929: "Øl fra Fad. Paa en Øltønde. "Børs-Cafeen"! Aarhus-posten 16/9 s. å.: "Øl fra Fad. Hjarbæk Aal. "Børs-Caféen"! Sst. 29/8 1932: "Spis kogt, saltet Aal og drik Øl fra Fad rigtigt. "Børs-Caféen"! Der er

vel næppe mange fra de senere generationer, der ville kunne acceptere en sådan kost!

1934 kom Merry Gaardsted til som bestyrer. Hun er kendt fra "Kannike-Vinstuen", Kannikegade og gik 1936 over til "Guldhornet", Banegårdsplads, jfr. ovf.

24/7 1936 kunne læses i Demokraten: "Børs-Caféen" er overtaget af Restauratør Axel Vind-Petersen, tidl. "Ritz-Safari", Aalborg, populært kendt som "Bar-Peter". "Ritz-Safari" var vistnok et meget bekendt sted i Ålborg dengang. "Bar-Peter", der som ovf. beskrevet havde været på en kortere visit på "Kasino", sad den tid ud.⁹⁾ Der er stadig restauration i huset, men nu delt op i flere forskellige og sågar også i kælderen. De er selvfølgelig også af en helt anden type.

Det kan måske lige have en vis interesse at fortælle, at næsten lige ved den undersøgte periodes begyndelse forsvandt et etablissement fra Skolegades venstre side, nemlig Hotel "Postgården" i nr. 17. Navnet kom fra, at det lå ikke langt fra den "rigtige" postgård, d. v. s. hovedposthuset på Fredens Torv, der også har givet navn til "Posthusmøgen". Man mindes også Café "Posthuset" på hjørnet af Kannikegade, jfr. ovf.

Nr. 17 var et gammelt bindingsværkshus, der faktisk var sammenbygget med nr. 15, ligeledes i bindingsværk. Men nr. 17's bindingsværk var på et eller andet tidspunkt blevet skjult af en grå pudsefacade, H. R. I, 1920, s. 152. Da hotellet blev nedlagt, blev pudset fjernet, og 15-17 fremstod som ét hus, nu præste- og degnebolig og -kontor. En af byens resterende stoltheuser. Sidste hotelejer var R. P. Jacobsen, der senere fik "Rutebil-Caféen", ^{og senere igen "Hafnia", Frederiksgade 45} Rosensgade 28, jfr. ovf. Der er intet egentligt billede i lokalsamlingen, men på et fra 1920, altså lige på slutningen, ser man et hjørne af hotellet med skiltet. Billedet er nemlig taget længere nede i gaden i retning mod Domkirken, næsten det eneste motiv der har fået fotografierne. Pudsigt nok findes der i samlingen et billede af selve bygningen taget i front fra 1906, men dengang var der intet hotel, derimod "Skolegades Restaurant & Café".

.....

På højre side er der i hvert fald ét fællestræk: Der findes intet fotografi fra perioden af nogen af caféerne. Den tidligere Café "Posthuset" på hjørnet forsvandt til fordel for Bruun & Sørensen's ingeniørfirma. I den lille lave ejendom ved siden af, nr. 24, melder vejviseren 1919/20 om restauratrice Ellen M. Petersen uden noget cafénavn. Allerede 1923 er hun borte, og der kom ingen egentlig restaurant der mere, først i 1970'erne indrettedes der en "grill-bar".

I nr. 26, ligeledes et lille "indeklemt" hus, oplyses om en gæstgiver Anton Jensen. Af samtidige annoncer fremgår, at stedet hed Café "Øresund". 4/5 1925 meddeler Aa. St., at hans hustru Rasmine J. er død. Formentlig derfor tog han en bestyrer, Carl Rasmussen, 1926.¹⁰⁾ Han fik restauratørbevilling 1936, døde 13/4 1937, men ~~hustruen~~ fortsatte perioden ud¹¹⁾. Der eksisterer café der pr. dato (1993) under navnet "Hvalrossen".

Om nr. 28 oplyser vejviser 1919/20, at der her befandt sig en gæstgiver R. Rasmussen, men det var åbenbart "på det sidste" med ham. Året efter er han væk. Først i nyeste tid blev en restauration "Den Høje" etableret i ejendommen, efter at denne havde gennemgået en stor renovering.

Nr. 30 er i modsætning til de øvrige ejendomme i denne gadeside høj, 4 etager, men også "værtshusfri". Omkring 1960 blev "Casino-Bar" indrettet i nederste højre hjørne. Navnet kom af, at den første værtinde havde været ansat på den "rigtige" Kasino-Bar i Rosenkrantzgade, jfr. ovf.

I nr. 32 var det anderledes. Her havde længe ligget en café med det officielle navn "Ny Rosenborg".¹²⁾ Navnets oprindelse er ukendt, der synes ikke at være eller have været nogen "Rosenborgstil" over den lave bygning. Restauratør i "begyndelsen" var Laust Jørgen Petersen, der døde 27/11 1925, jfr. Demokraten 1/12 s. å. Hans enke Johanne Marie P. fortsatte virksomheden næsten tiden ud, dog med vekslende bestyrere.¹³⁾ Det synes som om disse ikke helt kunne holde ro og orden på bevoertningen. I 1931 kom der besværing fra nærboende over spektakel derfra. Klagen gik imidlertid ikke alene på "Ny Rosenborg", men på Skolegade som helhed. Politimesteren (Chr. Kiørboe) tog sig alt for lidt af denne sag, hed det.¹⁴⁾ 1941 skete en radikal forandring. Aa. St. 2/7 s. å.: "Ny Restaurant. "Fægekroen", Skolegade 32. Helt omdannet. Indehaver Fru Vibeke Hansen".

Der er ikke andre interessante annoncer derfra. "Fægekroen" består pr. dato (1993). Den har i mange år været i cirkusslægten Miehe-Pfänners eje.

Den sidste restaurant i gaden, i nr. 34, havde en ganske omtumlet tilværelse. Der er flere billeder af bygningen, der er noget ualmindelig. Den ligger i "sammenflydningen" mellem Skolegade og Aagade, sen. Aaboulevarden, og danner et trekantet prisme i 3 etager. Ejendommen blev derfor i folkesmunde døbt "Pressejernet", men det er vist senere gledet ud af århusianernes bevidsthed.

Men caféen, der fik navn derefter, lå (i hvert fald til 1936) i kælderen, og det er formentlig årsagen til, at den ikke ses på nogen af billederne. I flere annoncer, således Aa. St. 13/5 1932, stedfæstes den til Aagade 99, nabo til Hotel "Dannebrog", og har måske også haft indgang dér.

Indehaver ved periodens begyndelse var den fra "Industricaféen" og

"Brammers Café", som han først overtog senere, så kendte Jens Rasmussen, der hér havde omend ikke sin første så dog sin længste reatauratørtid (fra 1898).¹⁵⁾ Der kan i den forbindelse henvises til et interview med ham i Demokraten 20/9 1931.

Da J. R. forlod "Pressejernet" 1924, indsatte han kellner P. A. Johansen som bestyrer, der året efter afløstes af J. P. Jensen, der så vidt ses fik "rigtig" restauratørbevilling. Han døde 1928, og hans enke, Ella J. fik Johansen tilbage som bestyrer.¹⁶⁾ Han fortsatte til 1932, da fru Inger Enevoldsen overtog restaurationen, først som bestyrerinde, fra 1936 som indehaverske.¹⁷⁾ Hun eller måske allerede Johansen ændrede det gamle navn til det mere neutrale "Skolegades Café", hvilket kan vække undren.

Men hverken den nye restauratrice eller det nye navn varede længe. Hun fratrådte 1938 og blev efterfulgt af fru Anna Cathrine Holberg Møller, der i forvejen er kendt så mange andre steder fra.¹⁸⁾ Restaurationen, der tilsyneladende iflg. vejviseren var flyttet op i stueetagen, blev omdøbt igen til "Hos Holberg", hvilket jo lyder ganske "litterært". Heller ikke hun blev der længe. 1940 kom der en kvinde til igen, frk. Anne Margrethe Majgaard, der naturligvis straks foretog omdøb til "Majgaards Café". Hun blev den uigenkaldeligt sidste. Caféen ophørte 1956 og blev ikke efterfulgt af nogen anden siden.¹⁹⁾

Noter til Skolegade

- 1) Th. Adamsen II, 1938, s. 343 og 346. Demokraten 10/2 1924. Søren Jørgensen døde 15/10 1941, 80 år gl., nekrolog Aa. St. 16/10 s. å.
- 2) B. 398. 1988/1143. Tilbageleverede Bevillinger 1913-61. 14/2 1957.
- 3) Th. Adamsen II, 1938, s. 338. Efter oplysningen her forlod Bloch "Torve-Caféen" allerede 1929. Iflg. B. 398. 1988/1144. 1928-31 var Joseph Marius Christensen så bevillingshaver, og han ansøgte 2/10 1931 om at få H. C. Bathum, der i øvrigt ejede "Emilienborg" til bestyrer, hvilket blev bevilget. H. C. Bathum opgav ved samme lejlighed sin rutebilrute Frederiksbjerg-Trøjborg. Men ejer-bestyrersammenhængen er uoverskuelig.
- 4) Th. Adamsen II, 1938, s. 379.
- 5) B. 398. 1988/1144. 1928-31. 13/11 1929 hvorefter bybud Bent Johannes Bentzen får bevilling som afholdsvært.
- 6) B. 398. 1988/1143. 10/9 1936. Herefter søgte enkefru Caroline Madsen frk. Elna Laursen Pind som bestyrerinde. Har C. M. været den egentlige bevillingshaver gennem længere tid? Oplysningen stemmer ikke overens med Th. Adamsen II, 1938, s. 345, hvorefter E. P. blev indehaver med det samme.

- 7) Ib Gejl: "Århus børs". E. Korr Johansen (red): "Fra åhavn til kysthavn", 1990, s. 209-225.
- 8) B. 398. 1988/1143. 27/6 1936 hvorefter Axel Vind-Petersen fik "rigtig" restauratørbevilling.
- 9) Som 8).
- 10) B. 398. 1988/1144. 1928-31. 2/12 1930.
- 11) B. 398. 1988/1143. 22/3 1936. Th. Adamsen II, 1938, s. 346.
- 12) En forgænger har gæstgiveriet "Nilen" været v/ P. Nielsen, Aa. St. 14/2 1910.
- 13) Th. Adamsen II, 1938, s. 385. Aa. B. F. 1930/31 B. 22/1 1931, s. 198-200. Der fremførtes under drøftelsen i byrådet, at der blev givet for mange bevillinger til bestyrere, men herimod replicerede andre, at det var det eneste, gamle og udslidte restauratører havde at "falde tilbage på".
- 14) Pm. Kjørboes manglende interesse i denne sag kan skyldes, at han skulle fratræde 1/4 1931.
- 15) Th. Adamsen II, 1938, s. 346. Oluf Arndal, anf. værk, s. 7(billede), 29, 35-36.
- 16) B. 398. 1988/1144. 1928-31. 10/7 1928. J. P. Jensen døde 22/5 1928
- 17) B. 398. 1988/1143. 20/5 1936. Th. Adamsen II, 1938, s. 381.
- 18) Th. Adamsen II, 1938, s. 343.
- 19) B. 398. 1988/1143. Bevillinger tilbageleveret 1913-61. 5/1 1957

.....

REVE T

Aagade og Skolegade "flød" som sagt sammen ved "Pressejernet". I deres forlængelse lå en gade, der havde selve åen på højre side uden bebyggelse og nogle gamle, lave og ikke særligt kunstnerisk udseende huse på venstre. Demokraten havde 24/8 1930 et billede af Revet på forsiden, hvorom kommentatoren siger, at kvarteret uden skade kunne forsvinde. Det skulle nu vare mange år endnu. Der er også flere billeder herfra i lokalsamlingen, ikke mindst fra kunstmaler og tegner Ole Sværdpills hånd. Beboelsesmæssigt var gaden ganske kort, sidste hus var nr. 15. Så kom en meget kort tværgade mellem Revet og Havnegade ved navn Brogade. På den anden side af den kom først havnens administrationskontor (i en vis tid) i en tidligere toldbod (dem havde der været flere af) og dernæst - med et stykke ingenmandsland imellem - den gamle børsbygning, der nu var optaget til forskellige andre formål. Se stadig E. Korr Johansen (Ib Gejl), anf. værk.

På Revet - det lyder akavet at sige i - lå i den behandlede tid 2 små

værtshuse, som måske kunne fortjene navnet "knejper" i hhv. nr. 9 og 11, altså side om side. Oplysningerne om dem er meget ufuldstændige i vejviseren. Den i nr. 9 hed fra et ukendt tidspunkt Café "Norge", men nogen restauratør tilkændegives ikke i hele perioden. 1920 boede en værtshusbestyrelse C. Sørensen på 1. Sal. Han annoncerede efter kvindelig hjælp i Demokraten 18/2 1925, men er i de følgende år "reduceret" til kellner i vejviseren. Muligvis havde cafeen samme restauratør som "Toldbod Vinhus", Havnegade 42. Der var kun en smal gårdsplads imellem dem. Det var i hvert tilfældet efter 1941, jfr. ndf.

I nr. 1 markerede vejviseren 1919/20 gæstgiver L. Jørgensen. I 1922 erstattedes han af enkefru B. Colding, og restaurationen, der før hed Café "Monopol", kom til at hedde Café "New York", mens L. Jørgensen flyttede "Monopol" til Graven 27, jfr. ovf., se Demokraten 2/5 1922. Enkefru Colding boede privat i nr. 15, nabohuset og hjørnet af Brogade. På billederne i lokal-samlingen kan ingen restaurationsskilte skelnes tydeligt. Det kan de derimod i Demokraten 24/8 1930 (med den nedvurderende ytring) og hos Lars Chr. Nielsen: "Skytte-Lars. En krybskyttes erindringer 1870-1930", 1987, s. 199.

De 2 caféer havde vistnok et dårligt ry i hvert fald i 1920'erne. Demokraten 8/8 1928 fortæller om en batalje i Café "New York", Revet, hvor 3 berusede gæster overfaldt en kontrollør. En "kontrollør" på sligt et sted! Var det større, end man skulle tro? Iflg. Karl Andersen, anf. værk s. 49, var stederne omkring 1929 tilholdssted for prostituerede kvinder og deres alfonser.

Demokraten meddeler 22/10 1930, at fru Colding er død, og i det følgende 10-år er det umuligt at få et vide gennem vejviseren, hvem restauratøren var. Derimod blev bestyrer Charles Sørensen fra Café "Norge" også bestyrer af Café "New York" 1931.¹⁾ Muligvis var restauratør N. P. Jensen fra "Skibscafeen", vis á vis Havnegade 44-46, Brogade 2, bevillingshaver. 1933/34 blev cafénavnet forandret til "Aahuset".²⁾

Omkring 1940 med Revets ophævelse og Aaboulevardens indførelse blev nummereringen helt omkalfatret, så "Aahuset" fik nr. 8 og "Norge" nr. 10 i den nye færdselsåre. Restauranterne bestod helt til 1956, da den sidste stump af åen blev overdækket, ejendommene nedbrudt og det store B-P-hus opført.

Noter til Revet

1) B. 398. 1988/1144. 1928-31. 27/3 1931.

2) Torben Kisbye giver anf. værk s. 80 en noget romantisk skildring af disse værtshuse fra begyndelsen af 1950'erne, men måske havde tiderne ændret sig. "Aahuset" var ikke navnet på et ældgammelt sted ved åen.

H A V N E G A D E

Så går vi i Havnegade. Denne gade er godt dækket ind med facadebilleder af restaurationer såvel i lokalsamlingen, hos H. R. og andre steder. Måske har fotografierne, der ellers ikke lider den slags faciliteter, fundet værts- husene "maleriske" her.

Det første der mødes lå i en høj stueetage med 3-4 trappetrin op til caféen i nr. 18. Et kig tilbage i vejviseren røber, at der har været be- værtning på det sted i hvert fald siden 1906. 1913 hed restauratøren A. Jen- sen, 1920 (enke)fru R. Jensen. Cafenavnet "Helsingborg" ses først i vejvi- seren 1923, men går nok længere tilbage.

I Demokratens annoncer om forlystelser 30/5 1924 nævnes Café "Helsingborg" undertegnet Oscar Wachsmut. Han var dog kun bestyrer indsat af R. Jensen¹⁾. Han møder vi snart igen lidt længere nede i gaden, på "Skipperhuset" i nr. 28, og vi har i øvrigt mødt ham tidligere i "City-Café", Mejlgade 14, jfr. ovf.

1928 skiftedes både navn og vært til hhv. Café "Granada" og J. M. Ras- mussen, der ~~nok ligesåledes~~ kun var bestyrer. Han blev der ikke længe. 1929 fortsatte som bestyrer Mads Peter Madsen. Aa. St. 9/11 s. å.: "'Mads Peter" er flyttet til Café "Granada", Havnegade 18. Men hvor var han flyttet fra? Fra Hotel "Vestjylland", Vesterport 4, jfr. ovf. Han kan ikke forfølges videre²⁾.

Helt overraskende vendte navnet "Helsingborg" tilbage i 1932, nu fru I. Madsen (enke?). 1936 ophørte stedet imidlertid med at være en egentlig restauration og blev i stedet til Spisehuset "Billigheden", Afholdscafé v/ fru Andrea Hansen³⁾. I Demokraten 15/2 1938 skildres en dramatisk begi- venhed herfra: "Fru Restauratrice Andrea Hansen, Havnegade 18, overfaldet. Voldsmanden ville trods Protest drikke en medbragt Bajer i Restaurationen". Der fortælles mere om det opståede klammeri, hvori flere andre gæster blev involveret, og som medførte politiets indgriben med anholdelse af urostif- teren.

Snart forsvandt afholdsrestaurationen igen, og en ny café med nyt navn, "Union", opstod. Restauratrice var fru G. Ditlev, der fortsatte tiden ud. 10/3 1939 søgtes i Aa. St. en pige, dygtig til madlavning. 17/9 1941 var uheldet desværre ude igen, jfr. Aa. St. 18/9 s. å. Under et slagsmål fik en gæst, en maskinmester, et øje knust.

Café "Union" bestod til omkring 1970, da "Sømandshjemmet" overtog ejen- dommen og ombyggede den til ukendelighed. Der findes et billede i lokal- samlingen, ganske vist fra 1954.

Naboen, nr. 20-22, var som antydnet "Sømandshjemmet", men det vil som et samlingssted for en bestemt samfundsgruppe ikke blive behandlet hér. Men

efter de foreliggende tilgængelige materialer fandtes der ca. 1920 intet "bedested" efter nr. 18 før Mindegadehjørnet med "Børs-Cafeen". Først 1924 fremtræder "Skipperhuset" i nr. 28. Der har utvivlsomt eksisteret en restaurant ved dette navn tidligere, men dens beliggenhed kendes (umiddelbart) ikke.⁴⁾

Demokraten 24/1 1924: "Kig ned i "Skipperhuset", Havnegade 28. Oscar Wachsmut". Efterfulgt af en ret stor hjørneannonce sst. 6/2 s. å.: "Spis Frokost i "Skipperhuset", Havnegade 28. Oscar Wachsmut". Og en tredje annonce i Aa. St. 23/8 1927 fortjener opmærksomhed, fordi den refererer priser: "Cafe "Skipperhuset", Havnegade 28. Billigste Madsted ved Havnen. Øl 45 Øre, Snaps 45 Øre. Smørrebrød 25 Øre pr. Stk. Oscar Wachsmut". Det var i virkeligheden, efter hvad man kan skønne ud af det sparsomme prismateriale, ikke særligt billigt. Priserne på de nævnte varer står på linie med Café "Bernina's", Søndergade 30, der dog skulle formodes at have haft en lidt højere "kvalitet".

Oscar Wachsmut, hvis navn hyppigt staves forkert til Waschmut i annoncer, optræder i en kortere tid både i Café "Helsingborg" i nr. 18 og i "Skipperhuset" i nr. 28. Han var bestyrer det første sted og ligeledes det andet. Bevillingshaver "Skipperhuset" var P. Chr. Bisgaard, og han ønskede W. som bestyrer, hvorfor denne flyttede deril. Det gik ham imidlertid ikke så godt hér, hvorfor han 1928 blev "flyttet til" Mejlgade 14, jfr. ovf.⁵⁾ Dér var han også uheldig. P. Chr. Bisgaard mødes senere under Spanien.

I stedet for Wachsmut rykkede fru K. Wissing ind. Hun var en ældre dame (74 år), der tidligere havde drevet restaurationen Dynkarken 5, og som ejede ejendommen Havnegade 28. Hun fortsatte dog med bestyrere.⁶⁾ Iflg. en annonce i Aa. St. 27/7 1932 efter en serveringsjomfru havde en af dem det velklingende navn ¹⁹³⁶ Schubert. I overensstemmelse med en lignende avertering sst. 31/10 var den omtumlede H. C. Bathum kommet på denne post, men han var tilsyneladende den sidste. 1/1 1937 blev fru Gerda Marie Ditlev indehaver af "Skipperhuset"⁷⁾. 1939 skiftede hun over til Café "Union", jfr. ovf. og blev efterfulgt af restauratør Niels A. Pedersen. Ejheller hans tid blev lang. Aa. St. 11/4 1940: "Restauratør Niels Pedersen, "Skipperhuset", død 10/4. Marie Pedersen og Anny". Marie P. fortsatte i en årrække og derefter datteren Anny. Caféen består pr. dato (1993), men har som følge af de omtalte forandringer i personellet på havnen helt skiftet karakter publikumsmæssigt set. "Skipperhuset" er forfordelt billedmæssigt i forhold til de andre steder. Det fremtræder kun i en "skæv vinkel", hvor skiltet skimtes, i lokalsamlingen 1931.

Næste station på vejen er Havnegade 32, Mindebrogade 2, med den store og "fine" "Børs-Cafe", men den er jo behandlet ovf. under Skolegade (37). På den korte strækning mellem Mindebrogade og Brogade lå omkring 1910 hele

4 caféer. I nr. 38 "Sailors Home", der ikke må forveksles med "Sømandshjemmet"; i nr. 42 "Toldbod Vinhus"; i nr. 44 "Havnecaféen" og i nr. 46 (Brogade 2) "Skibscaféen". De ses tydeligt på billeder i lokalsamlingen, der er gengivet i flere lokalhistoriske værker.

Omkring 1920 er "Sailors Home" nedlagt, og vi fortsætter derfor med "Toldbod Vinhus". Den er der flere gode facadebilleder af, der ikke forandrede sig i dens levetid. Der førte 2 trin op til indgangsdøren, der var anbragt mellem 2 store forruder, som endte i en malerisk bue. Værtshusskiltet var anbragt lige over døren og lige under buen.

I 1920 oplyser vejviseren om ejer gæstgiver C. Petersen. Hans fulde navn var Christen Larsen Petersen, men i virkeligheden var det hans hustru Kirstine Kathrine Vilhelmine P., der havde bevillingen.⁸⁾ Hun havde haft den siden 1902 og fortsatte virksomheden vor tid ud. Der var ca. 20 års forskel mellem ægtefællerne, og han døde iflg. Demokraten 18/4 1922 ca. 70 år gammel, da han sad ved morgenkaffen (!). Der forlyder så godt som intet om "vinhusets" daglige indre liv. Måske blev der, da toldboden lå nær ved virkelig udskænket vin dér, i vor periode næppe. Et lille glimt ^{kan} gives i Demokraten 11/1 1926, hvor det fortælles, at Aarhus Skipperforening holdt årlig generalforsamling hér Lørdag 9/1.

"Toldbod Vinhus" led nedbrækningskæbnen 1957; næsten samtidig opstod et nyt "Toldbod Vinhus" i Skolegyde 8, hvor før Café "Havndal" havde ligget, jfr. ovf., men det er en anden historie.

Den næste restaurant, "Havne-Caféen" i nr. 44, lå i et meget smalt hus. Den er i vejviseren 1919/20 markeret som ejet af restauratør Carl Jensen. Året efter (ca. Vejviserens "efterslæb" må stadig erindres) er han og caféen borte. Han var slyttet til Mindegade 21, hvor vi snart møder ham igen. Ejendommen blev overtaget af restauratør Niels Peter Jensen, "Skibscaféen", Havnegade 46, Brogade 2.

Denne hjørneejendom var ret bemærkelsesværdig. H. R. III, 1923, omtaler den s. 584 og viser billede s. 597. Ifølge ham havde tidligere en ganske uanseelig bygning med en restauration ved navn "Dampskibskælderen" ligget på det sted. Men så havde N. P. Jensen købt den, ladet den nedrive og ved hjælp af en arkitekt C. Mogensen opført en stor hvid ejendom på stedet med "Skibs-Caféen" i stueétagen. Det skete i 1899, da Niels Peter Jensen kun var 23 år.⁹⁾ Forretningen må have gået godt. Ca. 20-22 år senere købte han den smalle nr. 44, men lod det ikke blive ved det. På et billede i lokalsamlingen fra 1930 ses, at denne er forsvundet, simpelthen "indbygget" i nr. 46, der har fået en étage mere og en hjørnealtan sat på!

Men alt dette til trods er det også hér temmelig håbløst at finde frem til "dagligdagen". N. P. Jensen blev 1949 efterfulgt af Anton Mejnér Kristensen, men huset blev ligesom de nærliggende nedbrudt 1957.¹⁰⁾

Hermed skulle Havnegade så være udtømt café-mæssigt set i det valgte tidsspand. Men et lille med restauration beslægtet fænomen skal lige berøres. I "Nordre Havn" lå en "varmestue", jfr. ovf., og her i "midten" lå en anden, kaldet "Havnens Varmestue". Fra 1929 - dens tidligere placering kan ikke efterforskes hér - havde den ophold i nr. 52, den gamle børsbygning, med vært H. Mikkelsen, og her forblev den til 1937/38, da den flyttede til Mindet, jfr. ndf.

.....
K I N D E G A D E

Noter til Havnegade

- 1) B. 398. 1988/1144. 1928-31. 22/12 1928. Heri en lang redegørelse om nævnte Oscar Wachsmut, der åbenbart var noget af en "farverig" skikkelse, dog ikke så vellidt af myndighederne. 17/4 1924 havde statspolitiet i Århus givet en notits på sagen om, at det under eftersøgning af 2 røverisigtede personer var blevet mødt med truende optræden fra berusede gæster i Café "Helsingborg". O. W. greb ikke ind, da han ikke var til stede.
Han sagde selv sin bestyrerpost op dér for at komme til "Skipperhuset". Herfra kom han videre til "City-Café", Mejlgade 14, hvor han som sagt ovf. blev tiltalt for at have udskænket for berusede personer, hvorfor hans bestyrerbevilling blev inddraget. Han ansøgte bevillingsnævnet om at generhverve den under påberåbelse af, at han ellers ville være ganske uden andre erhvervsmuligheder, fordi han, begrundet af lægeattest, led både af sukkersyge og nyrelidelse. Bevillingshaveren havde intet imod ham.
Men bevillingsnævnet afslog ansøgningen, måske påvirket af fornyede udtalelser fra politiets side. Det hed i disse, at O. W. havde i mange søgt selskab og bekendtskab med byens letlevende mænd og kvinder. Videre at han ikke gerne gav slip på sine gæster, så længe de havde penge tilbage. Vi kan ikke følge hans videre skæbne.
- 2) Heller ikke "Mads Peter" slap helt fri for "lovens lange arm". B. 398. 1988/1144. 1928-31. 27/3 1931. Herefter måtte han vedtage en bøde for udskænkning for en beruset og modtage en advarsel fra bevillingsnævnet!
- 3) B. 398. 1988/1143. 27/6 1936.
- 4) Th. Adamsen II, 1938, s. 346.
- 5) Som note 1).
- 6) B. 398. 1988/1143. 27/6 1936. Fru Wissing havde haft borgerskab siden 1913, men stedfæstelsen er uklar.
- 7) Th. Adamsen II, 1938, s. 380.

8) Th. Adamsen II, 1938, s. 345.

9) Th. Adamsen II, 1938, s. 341.

10) B. 398. 1988/1143. Tilbageleverede bevillinger 1913-61. 23/7 1957.

Uanset dette fik en søn af N. P. Jensen senere bevilling til caféen Volden 18-20. Kaj Jensen og hustru Helene (egen erindring).

.....

M I N D E G A D E

Navnet hentyder til åens udløbsstrækning, se senere "Mindet". Gaden er relativt kort, til nr. 21 på den ulige østlige og 18 på den lige vestlige side. I nr. 1 - 3 nævner vejviseren 1919/20 en restauratør A. Rasmussen men intet cafénavn. Han fortsatte et par år og annoncerede nu og da efter medhjælp. Der er intet at hente i lokalsamlingens sparsomme billeder fra Mindegade. I begyndelsen af århundredet havde der ligget en berygtet "variété" på dette sted ved navn "Øjet" med livlig musik og "livlige damer" indehavet af en hr. Kjær, populært kaldet "Diamant Kjær", se V. J., anf. værk, s. 70. Men den forlystelsesinstitution hørte forlængst fortiden til, og dens efterfølger var altså "navnløs".¹⁾

Derefter er alt "roligt" indtil den sidste ejendom på venstre side, nr. 21, hjørneejendom til "Dyndkarkbroen" eller "Rullebroen". Sidstnævnte navn hentyder til en mekanisme, der kunne gøre broen uskadelig for gennemsejls. Denne bygning fremtræder klart på et billede i lokalsamlingen vedrørende Dynkarken, taget fra dennes langs åen løbende del i retning mod Mindegades udmunding. ^{Omkring 1920} Dens karakteristiske fremtoning ses også andre steder, f. eks. hos H. H. R. III, 1923, s. 583. På disse billeder kan tydeligt skelnes ordet "Havne-Café" på muren.

Men der eksisterede jo også en café med dette navn i Havnegade 44 v/restauratør Carl Jensen. Da denne omtrent samtidig blev nedlagt, må det være rimeligt at antage, at det er den samme C. Jensen, der har flyttet sit værtshus til Mindegade 21, idet der ikke synes at have været café der (umiddelbart) før. Iflg. H. R. III, anf. sted havde Carl Jensen sejlet som styrmand, inden han "gik i land" som restauratør, men H. R. kommer ikke ind på Havnegade 44. Carl Jensen var i øvrigt medlem af bestyrelsen for Restauratørforeningen af 1881 og administrator af foreningens ejendom, Willemoësgade 4.²⁾

1926 lod Carl Jensen restaurationsens drift overgå til en bestyrer Søren Sørensen, mens han selv stadig ejede ejendommen. Han døde 1934, og Søren Sørensen fik da rigtig beværterbevilling, hvoraf kopi vedlægges. Han købte også ejendommen. Først 1958 gik café og hus over på andre hænder, nemlig cirkusslægten Miehe-Pfänner ved Oda P.³⁾ Dens tid blev kort, for 1962/63

Tempelmærker
10 Kr. 2 Kr.

Forinden Virksomhedens Paabegyndelse skal der i ^{154a}
Overensstemmelse med Lov Nr. 83 af 22. Marts
1930, § 6, 2. og 3 Stk. ske Anmeldelse til
Aarhus Toldkammer.
Magistraten i Aarhus Købstad.

MAGISTRATEN I AARHUS KØBSTAD

gør hermed vitterligt:

Efter derom fremsat Begæring og i Henhold til Bevillingsnævnets
Beslutning af 24. Marts d. A. meddeles herved

S Ø R E N S Ø R E N S E N

født i Sabro Sogn, Aarhus Amt, den 19. Januar 1880

BEVILLING TIL AT DRIVE BEVÆRTNING

med Ret til Udsækning af stærke Drikke i Ejendommen Mindegade 21,
Aarhus.

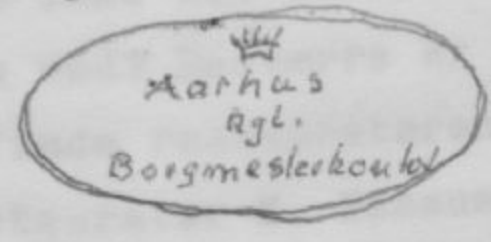
Flytning til andet Lokale er dog tilladt, saafremt nærværende Bevil-
ling har modtaget Paategning derom af Politiet.

Bevillingen gælder indtil 1. April 1939.

Aarhus kgl. Borgmesterkontor den 28. Marts 1934

Underskrevet Holck

Borgmesterkontorets Stempel

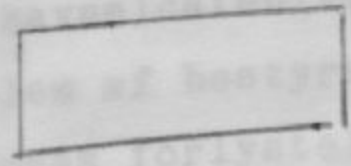
Kendelse 40 Kr.

Stpl. 12 "

52 Kr.

Femtito Kr.

Politiets
påtegning

blev ejendommen og et par nærliggende nedbrudt, og en stor kontorbygning opført på stedet. Cirkusfamilien flyttede til den tidligere Café "Skovlyst", Skovvej 23, jfr. ovf. Der er ingen karakteristiske annoncer fra "Havne-Caféen!"

På højre side var og er de 3 første ejendomme, 2-4, 6 og 8 gamle kendinge fra en svunden tid. "Trods Katholm", Basballes gård og Broges gård omtales altid af lokalhistorikerne. Derefter slipper det hæderkronede op.

Af de 3 var den midterste, Basballes gård, den mindst ærverdige. I den havde nemlig i en meget lang årrække ligget en restaurant. 1919/20 fortælles i vejviseren om en restauratør F. B. Jensen, men intet om noget "sted-navn". H. R., der ellers ikke er tilbageholdende med den slags oplysninger, giver i dette tilfælde overhovedet intet, og på et billede i I, 1920, s. 380, ses kun et skilt i vinduet, der reklamerer med Chr. N. Withens Maskinsnedkeri. C. N. W. var en ret kendt tømrermester dengang, men havde intet med restaurationsverdenen at gøre. Det er ret drillevoent. Går man imidlertid tilbage i vejviseren til f. eks. år 1900, får man at vide, at der i nr. 6 lå en Café "New York", og den lå der også ved 1920-tiden. Demokra-ten bringer nemlig 18/4 1922 en meddelelse om, at restauratør F. B. Jensen, Café "New York", Mindegade 6, er død. Han blev kun 50 år.

Allerede den 14/5 s. å. bringer samme avis en stor nyhed: "Wiener-Hallen", Mindegade 6, aabner Tirsdag den 16. Maj. Aabnes Kl. 5 Morgen. Servering til Kl. 12. Jazz-Jazz-Trio".

Se det var jo noget ganske andet end den "anonyme" Café "New York", der sagt i forbifarten ikke ses at have nogen forbindelse med caféen på Revet nr. 11. Men hvem ved? Desværre er annoncen ikke undertegnet, så det er umuligt derfra at finde restauratørens identitet. Efter vejviseren 1922/23 fandtes en restauratør S. Rasmussen i nr. 6, uden at cafénavnet figurerer. Erindres må også den nævnte restauratør A. Rasmussen i nr. 1-3. Skulle han være flyttet over på den anden side af gaden? Fra anden side påstås, at "Wiener-Hallen" skulle være indrettet allerede 1921 og derfor havde 70 års jubilæum i 1991. Der hersker således stadig en vis uklarhed om restaurantens starttidspunkt og ^{i hvert fald} initiator.

Det får så være. Men 15/11 1924 kom en mand til, der skulle løfte "Wiener-Hallen" op over det almindelig (havne)caféniveau, nemlig Anton Rasmussen⁴⁾. Han var da kun 31 år, blev medlem af bestyrelsen for Restauratørforeningen af 1881 og formand for sammes forlystelsesudvalg.

Alligevel er oplysningerne om ham sparsomme, men det gælder selvfølgelig næsten alle i den branche. B. J., 1966, s. 114 ofrer kun en halv snes linier på etablissementet. Det hedder her i koncentrat: "Wienerhallen aabnede i tyvernes begyndelse under hr. Anton Rasmussen. Han havde opholdt sig flere år i Paris, lancerede "Roulette-Dans" med serpentiner og mange solister..."

Men det er jo ikke så klart, som det gøres til dér. Det er vist tvivlsomt, om A. R. har været flere år(!) i Paris. Det er i øvrigt ikke lykkedes mig at finde ud af, hvad "roulettedans" er for noget. "Dobbeltjazz" er mødt andre steder. Hvem var S. Rasmussen? Slægtning?

I lighed med fremgangsmåden ved de andre "solistrestauranter" gives nu nogle karakteristiske annoncer fra årene 1922-33, der var "Wienerhallens" storhedstid, hvor den virkelig var en attraktion også for de "højere" kredse. Langt de fleste er fra Aarhusposten. De optrædende personer og assisterende orkestre er selvfølgelig forlængst glemt.

Aa. St. 17/11 1922: ""Wiener-Hallen". Den norske Sanger Wilh. Severin."
27/12 1922: ""Wiener-Hallen". Hver Aften stor Koncert af Jazz-Jazz-Orkester samr Optræden af Anjouie."

Demokraten

23/1 1923: ""Wiener-Hallen". Søn- og Helligdage fra Kl. 4 og hver Aften Koncert af det bekendte Jazz-Jazz-Orkester samt Solo-Optræden af "Lille Harry". ("Lille Harry" huskes også fra Café "Maxim", Østergade 31)
5/2 " : ""Wiener-Hallen". Optræden af den berømte Visesanger Anton Jensen".
17/2 " : "Visesanger Harald Bruhn optræder i "Wiener-Hallen".
29/7 1933: "Husk at aflægge Besøg i "Wienerhallen". Anton Rasmussen. Mindegade 6. Koncert, Dansant, Solistoptræden".
3/7 " : ""Bibs og Basse optræder i "Wienerhallen".

Aarhusposten

18/5 1929: ""Wiener-Hallen". Hver Dag Koncert fra Kl. 4. Solistoptræden af Molly Morrison".
13/6 " : "Saa gaar vi til Dans i "Wiener-Hallen". Den morsomste Restaurant i Aarhus. Anton Rasmussen".
19/9 " : "Den kendte Sanger Johs. Darning optræder i "Wiener-Hallen". Søndag Skønhedskonkurrence".
18/11 " : ""Wiener-Hallen". Hver Dag Koncert fra Kl. 4. Solist Frk. Selma Dorff".
17/12 " : "Hver morer man sig bedst Nytaarsaften? Selvfølgelig i "Wienerhallen". Mange Overraskelser. Solist Anna Madsen. Anton Rasmussen".

- 28/3 1930: "Solist-Optræden. Solist Clara Lind".
- 10/5 " : " " " Solist Selma Dorff".
- 2/7 " : " " " Gudrun Lilie".
- 30/7 " : " " " Nora Laureng".
- 19/8 " : " " " Alice Cassidés, græsk Danser- og Sangerinde".
- 2/9 " : " " " Molly Morrison".
- 14/10 " : " " " Wilhelm Severin".
- 8/1 1931: "Solist Rita Nelson".
- 6/2 " : " " " Bajaderens Prins Johannes Darning"
- 1/3 " : " " " Gudrun Sylvander".
- 26/3 " : " " " Erna Steen".
- 8/6 " : " " " Jacob Pedersen".
- 4/8 " : " " " Kate Rosenberg".
- 29/8 " : " " " Lis Holten".
- 7/9 " : " " " Sisters Wini".
- 2/11 " : " " " Anna Madsen".
- 4/12 " : " " " Nancy Rosenhenic".
- 18/12 " : " " " Agnes Falk".
- 18/1 1932: " " " Bibs og Basse (lille Billede). Arkibal".
- 1/2 " : " " " Ruth Weise".
- 11/2 " : " " " Gudrun Lilie".
- 5/3 " : " " " Else Walthersdorff".
- 12/4 " : " " " Erna Calbert Reddersen".
- 21/4 " : " " " Sonja Bengtsson".
- 14/5 " : " " " Bugtaleren Steinbeck".
- 17/5 " : " " " Kamma Olufsen".
- 2/6 " : " " " Gudrun Lilie".
- 16/6 " : " " " Alice Cassidés".
- 19/7 " : " " " Den tyske Danserinde Ina Harmsen".

Det var jo et enormt opbud, der langt fra er fyldestgørende, som viser, hvilken fabelagtig aktivitet, der blev udfoldet på "Wienerhallen" i den tid. Efter 1933 er det som om den sygner hen og dør, i hvert fald kom der ikke flere annoncer af den art. Som sædvanlig inden for forlystelsesbranchen kan der ikke peges på klare årsager hertil, man må falde tilbage på, at den nok var for dyr! "Wienerhallen" sank ned til at blive en "sømandscafé" med lidt højere status end de andre, idet musikken forblev.

Anton Rasmussen døde omkring 1940. I Aa. St. 27/4 fortælles: "Ny Bevil-
ling givet til Olaf Rasmussen (søn?)". Det har kun været muligt at finde et skævt facadebillede med skiltet hos B. J., 1966, anf. sted. Caféen består

endnu (1993), men har som de andre undergået forringelse med "container-indførelsen". Den lukker først op langt ud på aftenen og har til gengæld åben til kl. 5 om morgenen, men er som sagt ved sidste ejerskift 1/1 1993 "langt fra nogen guldgrube mere".

Tilbage står hjørnet nr. 18, Dynkarken 2. Det har fotograferne ofret mere på, desværre før 1910! På et billede i lokalsamlingen vedrørende Dynkarken ses, at der på dette hjørne lå en restaurant i et lavt men langstrakt hus benævnt "J. Svendsen. Restauration. "British Crown"". Det får stå hen, om man hérforventede specielt besøg af engelske søfolk.

Imidlertid blev denne bygning "smadret ned" omkring 1910 og en 4-etagers ejendom opført, der helt stod i misforhold til den øvrige bebyggelse, og som fik det nordisk klingende navn "Jomsborg". Hvorfor? Omtrent samtidig blev en café inrettet her, der naturligvis ^{også} kom til at hedde "Jomsborg". Den lå oppe i en meget høj stueétage, nærmest en l. sal, og der var ind- eller udgang ad trappen både fra Mindegade og Dynkarken.

Billeder af "Jomsborg" findes især under de tilgrænsende gader i lokalsamlingen. 1920 registrerer en restaurationsbestyrer R. Lindelof her. Året efter (eller lidt senere) veg han pladsen for restauratrice Justa Nielsen, der tidligere havde bestyret "Industricaféen", jfr. ovf.⁵⁾, og hun fortsatte i hvert fald de kommende 20 år. Demokraten 22/4 1921: "Restaurant "Jomsborg" foreløbigt lukket paa Grund af Restaurering og Modernisering. Justa Nielsen". Der er ingen karakteristiske annoncer derfra, for der kom ingen "musisk" underholdning. Café "Jomsborg" fortsatte til midt i 1960'erne. Dynkarken var blevet erstattet af "Europaplads" på det stykke, og "Jomsborgs" efterfølger kam til at hedde Restaurant "Europa", der lagde stilen helt om i retning af det mondæne, og havnepræget forsvandt helt. Varme og dyre middagsretter med vin til blev fremherskende. "Europa" blev i 1970'erne efterfulgt af en kinesisk restauration "Bamboo" med al den "mystiske" mad, der er strømmet ind over "gamle Danmark" i de senere år. Den består endnu (1993).

Noter til Mindegade

- 1) Iflg. Aa. B. F. 1921/22, 1921/22, B, s. 183, 12/1 1922, androg restauratør A. Rasmussen om kl. 12-åbning, men fik afslag. Senere fulgte først en afholdsrestaurant og så et bageri.
- 2) Oluf Arndal, anf. værk, s. 7 (billede), 29, 36.
- 3) Th. Adamsen II, 1938, s. 347. B. 398. 1988/1143. Bevillinger 1913-61. 11/11 1958. Heri befandt sig (undtagelsesvist) S. S.'s originale bevilling, hvoraf kopi medfølger. Flere ting er bemærkelsesværdigt ved den. Århus havde indtil 1941 endnu en kongelig udnævnt borgmester foruden

den folkevalgte, og en af dennes fåtallige opgaver var netop at "meddele" beværterbevillinger efter at ansøgning herom var godtaget af bevillingnævnet. Gyldigheden af denne var efter loven af 1924 begrænset til 5 år, men den kunne forlænges stempelfrit efter ansøgning herom til nævnet. Disse forlængelser blev anført på de følgende sider af folioarket.

Efter ophævelsen af det kongelige borgmesterembede skiftede bevillingerne udseende. Nu blev det politiet, der stod som "udleverer" efter en fast trykt formular med henvisning til bevillingsnævnets beslutning. Restaurationens navn figurerer ikke, derimod dens beliggenhed.

Bevillingen befinder sig i Sundhedspolitiets arkiv i pakke nr. B. 398. 1988/1143. S-K. bevillinger 1913-61. Bevillinger ophørt eller stillet i bero. Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg. I vedhæftet skrivelse i kopi oplyses, at Søren Sørensen eller hans arvinger returnerede bevillingen til politiet (?) i 1958. Den korrekte fremgangsmåde ved endeligt ophør må altså være, at bevillingen leveres tilbage til "rette myndighed". Denne må i stort omfang være blevet siddet overhørig, og der må bero adskillige forældede bevillinger i privat eje hos efterkommere.

4) Th. Adamsen II, 1938, s. 346. Oluf Arndal, anf. værk, s. 7 (billede), 36.

5) Th. Adamsen II, 1938, s. 343. *Den første restauratør ved S. Mikkelser. Aa. St. 2/10 1910.*

D Y N K A R K E N

Igen en gade med et gådefuldt navn, som ingen lokalhistoriker har kunnet finde oprindelsen til. Mere interessant set fra synspunktet her var dens form. Den tog sin begyndelse nær åens udløb ved en lille gade ved navn Toldbodgade, hvis navn hidrører fra, at Århus Toldbod i en kortere tid også har ligget dér. Dernæst var den kajgade langs åen hen til udmundingen af Mindegade. Der lå en lille bedding ved den kaj. Som følge heraf eksisterede der kun ulige numre på "landsiden" til og med 17. Disse numres huse var lave, 2 - 2 1/2 etage, undtagen nr. 5, der var smal men på 4 etager.

I og med samme nr. 17 drejede gaden imidlertid ca. 90 grader og fortsatte i sydlig retning, indtil den ved "Amtmandstoft", senere Sønderallé, afløstes af Spanien. Nummereringen på venstre, ulige side fortsatte kontinuert til slutningen, mens den på højre begyndte ved Mindegadehjørnet, hvor omtalte "Jomsborg" lå. I forbifarten sagt, så har gaden efter "knækket" ingen interesse i denne sammenhæng, for dér lå ingen værtshuse bortset fra det lige nævnte. Det er til gengæld det stykke, der findes flest billeder af i lokalsamlingen, hvorimod kajstrækningen er meget sparsomt repræsenteret.

Gadens skæbne i den her omhandlede periode har i øvrigt ikke interesseret lokalhistorikerne så meget, de har mere satset på en tidligere epoke (Det gamle hospital).

På et billede i lokalsamlingen fra 1920 eller måske lidt tidligere ses den nævnte side. Fotografiet er imidlertid ret utydeligt, og det har været nødvendigt at anvende et ret kraftigt forstørrelsesglas for at få detaljerne til at træde frem. På Toldbodgade, ikke langt fra hjørnet, kan skimtes et skilt med navnet "Kahytten". Derimod kan intet skilt ses på hverken nr. 1-3, 5 eller 7, hvor der vitterligt, i hvert fald efter vejviseren, var restaurationer. I stedet kan i nr. 11 erkendes Café "Bristol" og derunder O. Olsen.

Længere er det ikke muligt at komme ad "beskuelsens" vej i begyndelsestidspunktet, hvorfor der må gås til de trykte kilder. Vejviser 1919/20 lader Dynkarken begynde med en restauration i nr. 1-3 (Toldbodgade 2) v/ N. M. Brinch uden cafénavn. Fra anden side (jfr. ndf.) vides imidlertid, at den hed "Brinchs Café". I tidligere vejvisere benævner samme Brinch sig også som vinhandler (med ret til at have siddende gæster).¹⁾

Niels Madsen Brinch har vi tidligere mødt i Nørregade 40, Jærgaardsgade 71 og Vesterbrogade 20 (80), jfr. ovf. Her var hans begyndelsespunkt. Men hvad med "Kahytten"?

Den var faktisk det samme som "Brinchs Café" eller i hvert fald en del af den. Demokraten 9/11 1922 og Aa. St. 2/12 s. å.: "Husk "Kahytten", Toldbodgade (2). Jazz-Jazz-Orkester. N. Brinch". Atter et sted med "dobbelt jazz", men det skulle ikke vare så længe.

Brinch havde iflg. vejviseren siddet her siden 1908. Hans forgænger hed N. C. Lind og restaurationen dengang derfor "Linds Cafe". Den havde opnået at blive berygtet som tilholdssted for de "højere" kvindelige prostituerede! Se således Jens Haugaard Jensen, Erik Hansen og Lilla Voss: "Sociale studier. Kriminalitet, prostitution og fattigdom i Århus ca. 1870-1906, 1975, s. 253. ("Sorte Laura" og "Lyse Agda"). Beskrivelsen hviler igen på en natlig "rundtur" foretaget af en af Aarhuspostens medarbejdere 1903! Nok en lidt tvivlsom kilde.²⁾ I Demokraten 24/9 1922 ses på forsiden, dog utydeligt, et billede af hjørnet Toldbodgade-Dynkarken. Men det må være af betydelig ældre dato, for over døren i selve hjørnet kan skimtes...C. Lind.

Så farverig en omtale kom aldrig igen. Alligevel var der vist noget "skævt" ved beværtningen, for 28/4 1923 meddelte Aa. St.: "Restauratør Brinch, Toldbodgade 2, er idømt en Bøde paa 60 Kr. til Politikassen for Overskridelse af Lukketiden ("nattesæde"). Musikbevillingen er samtidig inddraget (jazzen).³⁾

Aabentiden Kl. 23-24 er allerede tidligere inddraget.³⁾ Tilsyneladende fik denne sidste Der har åbenbart været tale om gentagelse. Tilsyneladende fik denne sidste fadæse Brinch til at opgive caféen og begive sig ud på en omflakkende til-

verelse, for sst. 6/10 s. å. kan læses: "Brinchs Café", Hjørnet af Toldbodgade og Dynkarken, bliver nu til Café "Bristol". Og i Demokraten sammedag følgende annonce: "Nu er Brinch flyttet ud og Café "Bristol" ind og anbefales til det ærede Publikum. Koncert hver Aften. Godt Smørrebrød. Erbedigt O. M. Olsen"⁴⁾

O(luf) ^{Olsen} havde flyttet sin restaurant fra nr. 11 til nr. 1-3. I. I førstnævnte ejendom blev i stedet indrettet et pensionat, se afsn. II. 10/12 1931 meldte Demokraten om Oluf Olsens død. Hans enke Mette Marie O. fortsatte imidlertid virksomheden ind i "nyere" tid.⁵⁾ 1931 ses lokalsamlingens eneste klare billede af Café "Bristol", på hvis skilt der tydeligt står "Koncert". Hvor meget der lå i det, får stå hen. Det har næppe været jazz mere. Fru Olsen annoncerede i Aa. St. 14/10 1932: "Ekstrafint Smørrebrød. Varme Retter. Billigst i Aarhus. Café "Bristol", Toldbodgade 2". Desværre anføres ingen priser. Der er ingen senere interessante annoncer.

I stedet skal bringes en lille sørgmunter historie fra det "vilde" havneliv. Begivenhederne foregik i 1928, da O. Olsen endnu levede, men han fik gurerede slet ikke. En temmelig beruset gæst (slagtermester N. N.) havde en aften i slutningen af 1928 siddet i Café "Bristol" og viftet med et bundt pengesedler, i alt 1500 kr. Fru Olsen havde da taget dem i forvaring, for at han ikke skulle blive udplyndret. Slagtermesteren havde selvfølgelig glemt alt den næste dag og gik til politiet. Det kom til cafeen, hvor hun afleverede pengene med denne forklaring. Alligevel blev hun sigtet for tyveri af dem! Demokraten 1/12 1928. Sigtelsen blev dog senere frafaldet, jfr. sst. 29/12 s. å. Men et sådant frafald - på grund af "bevisets stilling" - er jo slet ikke nogen renselse for mistanke!

Caféen forsvandt tillige med de i nr. 5 værende, da hele husrækken blev jævnet med jorden i midten af 1960'erne og det store Hotel "Europa" opbygget dér. I 1934 skete dér det, at kajgaden blev ført længere ud mod Sydhavnen og fik navneforandring til "Mindet" med nummerering inde fra hjørnet, hvorved alle numre i den "nye" gade blev lige. Det har ikke været muligt at finde frem til begrundelsen for denne navneforandring i Aa. B. F. Café "Bristol" fik derved nr. 14 i Mindet (men stadig Toldbodgade 2).

I det høje, smalle nabohus, nr. 5, oplyser vejviseren 1919/20 om en restauratrice, enkefru N. K. Wissing uden yderligere navngivelse. Navnet har måske været ukarakteristisk på daværende tidspunkt, hvilket synes at fremgå af Aa. St. 25/11 1922: "Wissings Restaurant, Dynkarken (5). Koncert hver Aften af en Trio".

Restaurationen var 2-étager, der ^{havde} hvert sit navn. Iflg. Aa. St. 8/1 1923 søges en serveringsjomfru til Café "De la Reine", Dynkarken 5, men 1/5 s. å. sst. søges også en sådan til Dynkarken 5, 1. Sal. Denne vekslen

mellem nr. 5 ligeud og nr. 5, 1. sal fortsætter i Aa. St., og 4/5 1926 ses:
 "Ung Serveringsjomfru søges til Dynkarken 5, 1. Café "Nyhavn"". Der var alt-
 så også et "Nyhavn" i Århus, omend for en kortere periode! På samme tid om-
 trent eksisterede en anden Café "De la Reine" i Studsgade 17, jfr. ovf. v/
 V. Fendrich⁶⁾.

I 1928 synes enkefru Wissing, at det kunne være nok. 11/1 indrykkede hun
 følgende i Aa. St.: "Restauration til Leje eller Afstaaelse. Den af mig
 i 27 Aar drevne Forretning, Dynkarken 5, Aarhus, kan faas til Leje eller Af-
 staaelse paa gode Vilkaar. Restauration i Stueetagen; paa 1. Sal Restau-
 ration og Selskabslokaler samt privat Lejlighed. Ejenommen kan ogsaa faas
 til Købs. K. Wissing, Dynkarken, Aarhus". Hun fortsatte dog i "Skipperhuset",
 jfr. ovf.

Resultatet af denne annonce blev så vidt ses af vejviseren, at restauratør
 Wilhelm Fendrich overtog restaurationerne i Dynkarken 5 1929, mens fru W.
 fortsatte som ejer af huset til sin død 1939 (enkefru Wissing's dødsbo).
 Det er uklart, om restaurationen på 1. sal vedblev og i givet fald hvor læn-
 ge eller blev nedlagt samtidig med overtagelsen, men der ses ingen annoncer
 efter hjælp til 1. etage længere. Fendrich blev perioden ud. Adressen blev
 1934 Mindet 12.⁷⁾

I naboejendommen, nr. 7, befandt sig 1919/20 yderligere en café, "Enkefru
 Nielsens Restaurant", drevet af bestyrer F. Nielsen. Om den er der ikke fun-
 det yderligere oplysninger. Det kan kun konstateres via vejviseren, at den
 forsvandt omkring 1933.

Hermed er vi ikke færdige med denne gade, for samtidig med "omlægningen"
 til Mindet 1934 blev der anlagt en såkaldt Fragtbilcentral på hjørnet af
 Toldbodgade i nr. 16, vis á vis Café "Bristol", og hvortil blev indrettet
 og tilknyttet en restauration, "Fragtcaféen". Den findes der ingen billeder
 af, og der er ingen annoncer udtaget derfra. Karen Marie Mortensen blev be-
 styrerinde 25/6 1935 og fik rigtig restauratørbevilling 1941⁸⁾ Centralen
 og caféen blev ophævet 1958.

Endelig dukker "Havnens Varmestue", som vi forlod i Havnegade 52, i 1937
 op i Mindet 26, og her består den stadig (1993).

Noter til Dynkarken/Mindet

- 1) Th. Adamsen II, 1938, s. 379.
- 2) Mere om Lind kan læses i "Århus dengang og nu", 1972, s. 19. Han drev
 flere andre forretninger, men var i reglen uheldig.
- 3) Aa. B. F. 1923/24 A, s. 63, 19/9 1923. Natbevillingen frataget Vinhand-
 ler Brinch, Toldbodgade 2.

- 4) Det er således forkert, når det i ovenn. værk s. 18 påstås, at Café "Bristol" først blev indrettet i midten af 1930'erne.
- 5) Th. Adamsen II, 1938, s. 344.
- 6) Th. Adamsen II, 1938, s. 337. Der befandt sig i øvrigt en gæstgiverske Nielsine Fendrich i Høegh Guldbergsgade, hvis slægtsforhold dog ikke kan konstateres. *Det synes dog som om restauratøren på 1. sal havde bestået løjje, jfr. Aa. St. 29/12 1910.*
- 7) Torben Kiesbye oplyser i anf. værk s. 80, at cafeen i 1950'erne i "folkemunde" blev kaldt "la'det rejne". Det er jo muligt, at det øgenavn går længere tilbage.
- 8) Th. Adamsen II, 1938, s. 343. B. 398. 1988/1143. Bevillinger 1913-61. 5/12 1958.

F R E D E N S T O R V -- F R E D E N S G A D E

Dermed er analysen af havnekvarteret næsten slut. Tilbage står en rest, hvorom oplysninger er meget fåtallige. Der er ingen relevante billeder af ovennævnte område i lokalsamlingen.

Fredenstov 6, ejendommen mellem den store hjørnebygning 2-4, Fiskergade 104, "Fredenshus" med den ovf. behandlede café af samme navn og "Posthuset" 8-10 (der selvfølgelig ikke var posthus længere) blev ca. 1923 indrettet et lille hotel ved navn "Privathotellet". Ejer frk. Nina Møller. Demokraten 27/10 1923: "Privat-Hotellet" v/ Frk. Nina Møller. Fredens Torv 6. 5 Eneværelser, 2 dobbelte Værelser".

Vejviseren kender imidlertid intet hertil. Først 1925 melder den om en fru K. Møller, Fredestov 6, stuen. Heller ikke i fagregistret ses noget hotel eller nogen restaurant ved det navn, og der findes ikke nogen afdeling for pensionater. Der har været tale om en af de i byen så talrige små "hotel-pensioner".

At det næppe har været den bedste forretning fremgår af Aa. St. 24/9 1927: "Privathotellets" Lokaler, Fredenstov 6, ledige til April Flyttedag (1928). Henvendelse til Grundejerforeningen Søndergade 1 B. Anvendt til Hotel og Pensionat fra April 1923".

18/11 s. å. sst. synes det at fremgå, at hotellet alligevel overlevede: "Husholdningselev kan faa Plads i December. "Privathotellet", Fredenstov 6".

Ca. 1 1/2 år efter er navnet forandret til "Pension Nina Møller", jfr. sst. 23/5 1929. "Privathotellet" kom igen sst. 31/7 1930 hvor der avertes med 1. Kl.'s Pension, men så var det også slut. I vejviseren ses i de år i husregistret stadig kun fru N. Møller uden yderligere erhvervsbetegnelser, og hun forsvinder for stedse fra og med 1931. Året efter er der en køb-

mandsforretning i nr. 6, men i 1933 har en restauratrice T. Weiss til huse der, stuen if. husregistret, men er ukendt i fagregistret. Hun er borte fra og med 1936 (nok lidt forsinket). I den sidst udtagne annonce fra Aa. St. 20/10 1934 meldes: "Møblerede Værelser 10 Kr. ugentlig, Fredenstorv 6, Stuen". Dermed slut.

I den tilstødende Fredensgade vinkelret på torvets længderetning, hvis numre kommer i forlængelse af torvets, er der ingen ^{anden} restauration på den højre side end den på hjørnet af Rosenkrantzgade (2), og den er behandlet ovf. under denne ("Turisthotellet").

På den ulige side kendes fra vejviseren kun en restauratør P. Bitsch i nr. 19, stuen, uden cafénavn, 1919/20. I en annonce efter en serveringsjomfru i Aa. St. 20/6 1921 kaldes restaurationen Café "Fredensborg". Den ophørte, såvidt ses, omkring 1930. Først da dukker en restauratør H. Mikkelsen op i nr. 7, hjørnet af selve Fredensgade. Heller ikke han kan findes i fagregistret, men det må være ham, der drev den fra annoncer kendte "Lido-Bar" i Aa. St. 17/3 1939 hvor der averteres efter 2 unge piger til køkkenet. Sst. 7/6 1940: "En fastlønnet Servetrice antages straks. "Lido-Baren", Fredenstorv". Nummer opgives ikke. Den faste løn kunne tyde på, at der var tale om en afholdsrestaurant. 9/11 sst. s. å.: "Spis Mortensgaas i "Lido-Baren", Fredenstorv. Gaasesteg med Rødkaal, Æblekage og Kaffe 2,25 Kr." "Lido-Baren" blev afløst af "Ellys Spiserrestaurant" i 1947 og den igen af spisehuset "Pan" i 1950'erne. Det ophørte midt i 1960'erne, men i 1970'erne blev der indrettet en rigtig café på hjørnet ved navn "Kahytten".

S P A N I E N

Vi skal kun kort berøre gaden med dette navn, dets oprindelse ufortalt. Den har i øvrigt totalt skiftet udseende i denne tid. Kun den ulige, østlige side har interesse, på den anden lå jo Centralværkstedet. I nr. 45, et af de lave små, ganske hyggeligt udseende, huse befandt sig et værtshus ved navn "Sølund", hvoraf der dog ingen billeder ses. Bevillingshaver hér havde siden 1913 været P. C. N. Bisgaard. Hans navn, men ikke caféens, findes også i vejviseren. 1928 ophævede han restaurationen dér og flyttede bevillingen til Café "Skipperhuset", Havnegade 28, hvor han, som allerede beskrevet antog Oscar Wachsmut som bestyrer. Senere flyttede han bevilling og bestyrer til Mejlgade 14, men vi vil ikke gentage beretningen om disse begivenheder her.¹⁾ I midten af 1930'erne blev alle de små huse syd for via-dukten nedbrudt og nye bygninger med kontorer, butikker, værksteder o. l. opført. Her kom ingen restauration dér mere.

Note til Spanien

1) B. 398. 1988/1144. 1928-31 22/12 1928. Afskrift af bevillingen foreligger dér.

T E A T E R - C A F É E N

Den giver B. J. 1966 en fyldig skildring af s. 96-99, 117-121, dog ikke af dens ophør. Bogens omslagsbillede er fra et maleri i privat eje af caféens fortovsrestaurant, og i teksten er et billede af samme fra 1918. B. J. har endvidere et interiørbillede, "Landsbyen", 1933, s. 120. Lokalsamlingen har ingen billeder derfra, i hvert fald ikke fra den senere tid.

Teatret ejede bygningen og lokalerne og lejede eller forpagtede den og dem til restauratøren ("direktøren"). Deres ~~succession~~ er vanskelig sporbar, og visse unøjagtigheder kan have indsneget i det følgende. Ved vor periodes begyndelse var H. Nissen, tidligere overtjener dér, restauratør. Han havde arbejdet flere forskellige andre steder, inden han kom til "Teatercaféen", som han overtog efter William Nielsen. Han forblev kun til 1922 og blev afløst af Chr. Jørgensen. I Demokraten 24/11 1925 fortælles om en kriminalsag mod denne. En natklub ved navn "Astor-Klubben" holdt til i en af caféens lokaler. Dens formand var den kendte danselærer S. Egdø. Ved kriminalretten i Århus blev klubben kendt ulovlig som skalkeskjul for "nattesæde" og Egdø og Chr. Jørgensen idømt bøde. Begge appellerede. V. L. stadfæstede dommen i princippet, men nedsatte bøderne betydeligt, sst. 24/7 1927. Af andre meddelelser fra hans tid kan anføres Demokraten 1/8 1928: "Aarhus Teatercafé. Hver Aften fra Kl. 8 1/2 Koncert af 4 Mand. Nyt - Jazz-Band - Nyt".

Chr. J. må være fratrådt året efter, for 1/8 1929 bekendtgøres det i Aa. St.: "Restauratør (O) Østergaard, Haandværkerforeningen har i Gaar underskrevet Kontrakt om Leje af Aarhus Teatercafé indtil Foraaret 1931". 1/10 s. å. annonceres der sst.: "Teatercaféen" genaabnes i Morgen af Direktør Østergaard, der vil gøre Caféen til en Familiecafé". Det lyder interessant. Havde den ikke været det før, og blev den det så nu!?

Da hans lejemål var udløbet, blev etablissementet åbenbart igen lukket for en kortere tid, og den nye restauratør averterede sst. 27/1 1931: "Teatercaféen" genaabnes snarest; Lokalerne skal restaureres. Restauratør A. Leth. Riis Skov Badehotel".

Leths tid blev heller ikke lang. 5/1 1932 tiltrådte Lorenz Andreas Lorenzen¹⁾. Han blev 4/8 s. å. sammen med et par andre værter idømt en bøde på 200 kr. for at have ladet udskænke spiritus for en beruset gæst, der senere dræbte sin hustru (se også "Den gamle Café"). Aa. St. 11/8 s. å. Restauratørerne ankede. Sagens endelig udfald kendes ikke.

16/11 1936 var det iflg. samme kilde galt igen: "Restauratør Lorenzen sigtet for at have ladet servere for berusede. Mange var fulde ved 12-tiden. Konstateret ved en Politiundersøgelse". Det er heller ikke muligt at for-

følge denne sag videre. Det må stadig erindres, at ifølge beværterloven hæfter restauratøren ubetinget for sit personales tjenesteforseelser, selv om han slet ikke har været til stede og måske endda indprentet det dette forbud.

Noget andet er, hvor højt politiets ledelse, in casu den stedlige politimester, vil "prioritere" bekæmpelsen af slige overtrædelser. I 1920'erne hævdede pm. Kiørboe, at "ressourcemangel" gav en lav "prioritering" af den slags. I forbindelse med "negersagen" 1929-35, jfr. ovf., skete et pm. skifte til auditor Hoëck i 1931, og denne var indstillet på en skarpere kurs og en større indsats overfor den ~~type~~ kriminalitet. Og det er den nævnte politiundersøgelse af civilklædte betjente formentlig et tegn på. Det kan her være på sin plads at citere et anonymt digt i Aa. St. 28/1 1932 i anledning af tilbagekaldelsen af en række musikbevillinger, der dog ikke ramte "Teatercafeen":

"Beverterne fik forleden et Chock,
det kom fra Hr. Politimester Hock,
Musik-Tilladelse blev opsagt en bloc.
Der er lidt for meget med Ramasjang
i mere end een Jazz-Restaurant,
hvor Ungdommen mødes til Øl-Dansant.
Nu lukkes maaske en mindre Café,
der tror, den er Storstads-Varieté.
Og det er der intet at sige te".

Demokraten skriver 26/11 1937: "'Teater-Kroen" (et navn den fik i en kortere periode) er overtaget af Restauratør Albert Steengaard fra Direktør L. Lorenzen". Det er ikke muligt på grundlag af de foreliggende kilder at forfølge det videre ejerforhold.

Det er nærmest håbløst at give en koncentreret skildring af, hvad der foregik på Teatercaféen i det valgte 20-år, musik- dans- og solistmæssigt, ligesom det er svært at danne sig et billede af publikum, betjening, mad og drikke bortset fra enkelte glimt, der kan være vildledende. Lokalerne blev næsten ustandseligt ombyggede til nye interiører. "Tango-Salen", "American-Bar", "Hawai", "Landsbyen", "Guldaldersalen", o. s. v. Orkestre og solister skiftede stadigt, for det meste dog centreret mod det "eksotiske". Det må betvivles, at det nogen sinde blev til en egentlig "familiecafé". Hertil var det afklædte kvindelige indslag for stort, selv om de medfølgende hustruer if. B. J., s. 119 blev tilbudt gratis garderobe (!). På den anden side er det også vanskeligt at pille noget virkeligt karakteristisk ud. Det vrimlede med sære mystiske navne, hvoraf nok mange var

opdigtede. Aa. St. 29/8 1934: "Første Gang i Aarhus den europæiske Morsomhed lanceret i "Moulin Rouge" i Paris: Damebens-Konkurrence: Hvem har de smukkeste Ben?" Det fremgår ikke klart af annoncen, hvem der skulle optræde i konkurrencen! I 1935 dukkede en mærkelig skikkelse op med kunstnernavnet "Miss Florens", kendt fra "Bakken" i København. Der er et - vistnok lidt forskønnet - billede hos B. J. s. 12L, hvor hun "går ned i spagat". Navnet siger nok ingen noget nu (1993). Hun var i forhold til de øvrige kvindelige optrædere hverken køn, ung eller kropslig velskabt, og hun havde ingen mimiske eller koreografiske talenter. Men netop hendes grimhed og kluntethed vakte furore ligesom dværgene i tidligere tider. "Hofnummeret" var "Gaasens Død" (som kontrast til "Svanens"), se Aa. St. 17/11 1935 og Demokraten 10/11 1936. Hun var vist i virkeligheden et stakkels underudviklet menneske, der aldeles ikke forstod, at hun slet ikke optrådte, men kun gjorde sig selv til grin! Men hun fik nok flere penge for det, end hun kunne tjene andre steder.

En ganske ung, men vistnok ligeså talentløs, danserinde var "Lyse Maja", hvis borgerlige navn var Maja Christensen. Bortset fra sit upåklagelige ydre hentede hun sikkert kun sin kortvarige berømmelse fra det rygte, at 1) hun havde været involveret i, eller 2) i hvert fald vidste noget "hemmeligt" om mordet på kong Alexander af Jugoslavien i 1934, jfr. Aarhusposten 19/11 s. 5. Endnu var det almindelige publikum ikke blevet så sløvet overfor den salgs begivenheder som senere.

Det gjaldt altså uophørligt om at skaffe opsigtsvækkende kvinder frem. Iflg. Aarhusposten 1/2 1932 var der blevet "importeret" nogle vaskeægte "Sydhavspiger", der tiltrak så stort et (herre)publikum, at de blev genengageret, sst. 21/5 s. 5. Men denne gang gik det galt. Der opstod ballade mellem de "brune" piger og deres impresario. De var nemlig blevet kede af Aarhus, fordi han havde forbudt dem at forlade deres hotel, hvorfor de forlangte at komme hjem (!) til Hamborg, sst. 22/6 s. 5. De blev så efter samme kilde 2/7 s. 5. afløst af en tyrkisk danserinde, der var tidligere haremssdame og hed Quinonia. Her er artikel om og billede af hende.

Et nok så interessant spørgsmål er: "Var virksomheden med al den aktivitet og sprælshed i det hele taget rentabel"? Det må der nok sættes et stort spørgsmålstejn ved, selv om regnskaber ikke kan fremlægges. Man tænke f. eks. på "Elmers Hotel" ovf. De store omkostninger skal jo på en eller anden måde indkalkuleres, så hvor dyrt var det for gæsten, den endelige forbruger? Ledelsen har været uhyre forsigtig med at annoncere om priser. Kun en enkelt er fremdraget her, Demokraten 8/11 1932: "'Teaterkroens" Bar. Store Whisky- og Cognak-Sjusser 1,30 Kr. Skænket af den populære Nørgaard-Jürgensen". Så vidt ses var det temmeligt dyrt, men det måtte jo også forventes

med det store opbud af optræden.

Men mellemkrigsårene var sikkert disse store etablissemeters "svane-sang". Det fremgår også af analysen af de andre, "Kasino", "Koncerthallen", "Maxim", "Valencia", "Elmers Hotel", "Aarhus-Hallen", o. s. v., hvis de da ikke som "Wienerhallen" skulle synke ned på et helt andet plan. I slutningen af 1940'erne blev "Teatercaféen" først erstattet af en "lille scene", altså et rigtigt teater, der hed "Det lille t", og senere ophævet og indlemmet i det "store" teaters udvidelse.

.....

Note til "Teatercaféen"

1) Th. Adamsen II, 1938, s. 353. Roberto Weille, anf. værk, s. 397.

.....

IV. S A M M E N F A T N I N G

om

Å R H U S _ B Y S _ C A F É L I V

1921-1941

Dermed er den geo-topografiske analyse for det egentlige by-område tilendebragt. Det kan under hensyntagen til vejviserens til tider alt for store usikkerhed ikke afvises, at enkelte caféer kan være blevet overset. "Vennelyst", Haandværkerforeningen og Arbejdernes Forsamlingsbygning er som bemærket forsætligt udeladt. Udbyttet i form af information om den enkelte restaurations daglige liv har været sparsomt, det er hovedsageligt ejer- eller bestyrernavne, det meste er "hængt op på". De store etableringer er gennemgående beskrevet af andre, til hvem der også er henvist, hvorimod det har ligget tungt med de små og mellemstore. De få oplysninger herom er taget fra vejviseren, dagspressens annoncer, artikler og beretninger, Aarhus Byraads Forhandlinger, samt det meget fragmentariske arkivstof vedrørende bevillinger, indsættelse af bestyrere m. m. Hertil slutter sig endelig ganske enkeltstående selvbiografiske optegnelser.

I avisernes annoncer kan et særligt træk fremhæves. Langt den overvejende del af disse, der som hovedregel ikke er refereret hér, når de ikke indeholder løntilbud, angår kvindelig arbejdskraft såsom piger til hjælp i køkkenet, sjældnere regulære kokkepiger, og serveringspersonale. For sidstnævntes vedkommende er benævnelsen vaklende. Ældst er vel betegnelsen serveringsjomfru, men hyppigt i periodens første år anvendes ordet servettrice. Man bemærker "e'et", der formentlig er ganske naturligt afledt af verbet servere. Mindre ofte og først almindeligt i slutningen af perioden bruges det nu så velkendte servitrice. Om det skyldes, at restauratørerne har lært mere "udenlandsk" (fransk servir), får stå hen. Endelig forekommer også det mere neutrale serveringsdame.

Det har været en overraskelse for undersøgeren, at tjenere næsten aldrig figurerede i annoncerne, højst som elever! Og det har ikke været muligt på det foreliggende grundlag at finde en helt tilfredsstillende årsag hertil. Og det kontrasterer tilsyneladende mod den af restauratørforeningerne stadig fremhævede modstand mod den kvindelige betjening, der dog efterhånden forsvandt¹⁾.

Var det en "mode", der tog sin begyndelse med denne periode eller lige før? Der kan henvises til det ovf. om Café "Bocken" sagte, at de, servertricerne, "lokkede" flere mandlige gæster til. Eller var det fordi kvinderne endnu i stor målestok var uorganiserede? Men i de fleste tilfælde var de (vel) ligesom deres mandlige arbejdsfæller procentlønnede af regningen, hvilket først blev ophævet efter lange forhandlinger omkring 1970. Enkel-

te steder var de, som vist, fastlønnede, og dér kunne så "løntrykkeri" forekomme. Men selvfølgelig kunne en restauratør (m/k) finde på at sætte den uorganiserede servitricer til andet ikke-serveringsarbejde i "døde" stunder, hvilket en organiseret tjener ikke behøvede at finde sig i. Måske lå også meget i, at kvinder "af natur" - et argument der ikke skal overdrives -
 (var) ^(var) ^{er} mere rolige og navnlig mere ædruelige end mændene, så der ikke blev så meget vrøvl med dem f. eks. i form af udeblivelse. Endelig er en uorganiseret efter sagens natur ikke så kampberedt til forbedringer i kårerne på arbejdspladsen som den organiserede. Der er ikke inddraget faglige stridigheder i analysen hér, kun skal nævnes, at Dansk Tjenerforbunds Aarhus Afdeling indbød sine medlemmer til møde i "Apollo", Vestergade 41-43, 7/1 1927 Kl. 12 Nat! Aa. St. 6/1 s. å. Udfaldet af mødet er ikke refereret.

B. J., 1966, har ikke meget ~~til~~ overs for de små caféer, selv om han måske snarere sigter til tiden før "vor". Citat in ekstense s. 111: "Ligeså hyggeligt og fredeligt cafélivet kunne forme sig i sollyset på torvenes fri-luftsrestauranter, ligeså dystert var billedet, når man nærmere undersøgte de utallige ølbeværtninger, der i 90'erne og det 20. århundredes begyndelse lå spredt over byen. Flere steder herskede der utroligt griseri og mange lokaler var forfaldne. Fuldskab prægede gaderne i de sene timer. Selv om restauranterne lukkede kl. 23, var det kort før århundredskiftet endnu sådan, at tørstige sjæle kunne gå ned til købmanden i kælderen - ofte den samme som bevrerteren - og købe øl til 15 øre pr. halvflaske med 5 øre i pant for flasken".²⁾

Det kan nok aldrig opklares, hvor meget der ligger heri. Den slags kan der af mange grunde aldrig føres nøjagtig statistik over og slet ikke, hvis man vil drage sammenligning med de "finere" steder. Samfundets "lagdeling" træder også frem her.

B. J., sst., kommer s. 124 ind på restauratørernes kamp for at få åbningstiden udvidet ud over det påberåbte "snærende bånd", som - sagde de - kl. 23-lukningen lagde på dem. Forslag om udvidelse blev imidlertid gang på gang, især fra socialdemokratisk side, nedstemt i byrådet, og uden at gå i detaljer kan det fastslås, at det først var efter krigen og besættelsen, åbningstiden generelt blev forlænget.

En anden "drillepind" eller "plageånd" for restauratørerne i det meste af 1920'erne, der dog ikke bare vedrørte Århus, men var landsdækkende, var den såkaldte restaurationsskat. Det var en særskat pålagt dette erhverv på 10 % af omsætningen. Den trådte i kraft 1/7 1922, jfr. Aa. St. s. d., blev opkrævet gennem toldvæsenet, og restauratøren var pligtig at holde regnskab med den i en særlig bog. Der var altså nærmest tale om en slags "særmoms" i moderne sprog.

Restaurationsskatten var blevet vedtaget under den borgerlige regering Neergaard, og den vedblev under den første socialdemokratiske regering 1924-26 på trods af dens "ufolkelighed". Under den følgende borgerlige regering Madsen-Mygdal samledes restauratørerne til et stort protestmøde i Århus. Aa. St. 18/11 1926: "Forslag om en Proteststrejke mod Restaurationsskatten. Direktør S. Randa, Den folkelige Forsamlingsbygning, Østergade, foreslaar Restauratørerne at strejke i 2 Gange 8 Dage". Forslaget blev ikke vedtaget, vel sagtens fordi det ville have medført stort økonomisk tab for de svagere stillede og næppe ville have gjort særligt indtryk på regeringen. Restauratørerne gik året efter ved deres formand (Wunsch) til finansminister Neergaard, men de fik ikke overtalt ham til at give afkald på denne skat, jfr. Aa. St. 10/3 1927. Sagen var også på dagsordenen på restauratørernes landsstævne i Århus 1929, Aa. St. 14/5 s. å.

Restaurationsskatten bortfaldt under den "lange" Stauningregering 1/4 1930, hvilket vakte stor men helt uberettiget optimisme i erhvervet. Forbruget faldt nu på grund af verdenskrisen og den dermed følgende arbejdsløshed. Aa. St. melder 24/11 1932, at ølsalget er dalet med 20 % i de seneste år, og 5/12 s. å. fortælles der sst. om yderligere tilbagegang, dog ikke om hvor meget. Det er imidlertid på landsbasis, og tallet må nok tages med forsigtighed.

Disse kalamiteter fører uvilkårligt "undersøgeren" hen på spørgsmålet om restaurationserhvervets økonomi. Ved det første (overfladiske) gennemsyn af de trykte kilder undrer man sig over den forbausende hurtige vekslen blandt restauratørerne. Det kunne se ud som om de ligefrem "byttede" caféer eller i hvert fald "cirkulerede" fra det ene værtshus til det andet med ultrakort ophold hvert sted.

En del - men også kun en del - af forklaringen af dette fænomen kan findes i de i perioden gældende ejerforhol. En vis del af de i vejviseren opførte restauratører viser sig ved granskning af bevillingssagerne kun at være bestyrere eller rettere forpagtere, som det senere kom til at hedde.

"Gangen" var den: En restauratør med bevilling med ret til udskænkning af stærke drikke - det almindelige eksempel - bliver gammel eller syg eller begge dele og ønsker at trække sig tilbage. Han/hun har selvfølgelig ingen privat, likvid, formue til at leve af renterne af. Den (næsten) eneste indtægt kom netop fra værtshuset. Men det viser sig tit håbløst at få det solgt til en tilstrækkelig pengestærk køber, der yderligere opfylder lovens krav til restaurationsnæring, til en "fornuftig" pris. Der refterer så ingen anden udvej for den aldrende værtshusholder, der hyppigt vil være en enke, end at finde en bestyrer (forpagter). Når en sådan er fundet, i reglen ved

personligt bekendtskab, man finder ikke annoncer herom i dagspressen, oprettes en skriftlig kontrakt mellem parterne. Næsten altid med en advokats hjælp. Efter denne driver bestyreren selvstændigt virksomheden (det er derfor han snarere fortjener betegnelsen forpagter), køber ind, sælger ud, antager, lønner eller afskediger personale, betaler de gældende afgifter til det offentlige, samt fører et akseptabelt regnskab. Oven i dette skal han så erlægge en fast årlig lejesum til ejeren, der således bliver "pensioneret" heraf. Bevillingen tilhører stadig ham. Bestyrerkontrakten er tidsbegrænset, i reglen til 1 år, men kan forlænges. I tilfælde af bestyrerens misligholdelse, i reglen manglende lejebetaling, der forfalder i månedlige rater, kan bevillingshaveren hæve kontrakten med udflytning til følge.

Den store skiften foregik vel nok for det meste blandt bestyrere, hvilket der er givet eksempler på i det foregående. Bestyreren kunne simpelthen ikke betale lejen og blev enten opsagt eller sagde selv op, måske inden året var omme. Dette bagvedliggende retsforhold fremgår ikke klart af de trykte kilder; måske følte det "deklasserende" at kalde sig bestyrer i stedet for det mere diffuse restauratør. Men dette forhold var ikke bare et privat-retligt, det offentlige, herunder bevillingsnævnet og politi, var også impliceret.

Når alt var kontraktligt fastlagt mellem parterne, skulle bevillingshaveren indsende en skriftlig ansøgning til nævnet om at den valgte bestyrer måtte kunne få bestyrertilladelse, ikke en gentlig bevilling, og inden den blev givet skulle (sundheds)politiet høres og afgive indstilling ligesom ved en rigtig restauratørbevilling, og denne indstilling blev praktisk talt altid fulgt. Når disse formalia var overstået fik bestyreren en meddelelse om, at hans gerning var lovlig fra det og det tidspunkt og med den og den tidsbegrænsning. Tilladelsen kunne dog forlænges.

Så kompliceret var og er det. Men ikke nok med det. Myndighederne holdt nu et vågent øje med bestyreren. Han/hun skulle indbetale de gældende afgifter, der blev opkrævet af toldvæsenet. Blev de ikke erlagt rettidigt kunne tilladelsen, muligvis efter forudgående advarsel, ophæves. På samme måde er bestyreren underkastet reglerne for udøvelsen af sin virksomhed ligesom tidligere ejeren, men efter en skarpere kurs, og kan få tilbagekaldt sin tilladelse som følge af f. eks. overtrædelse af lukketid, udskænkning for berusede o. a. jfr. tilfældet Oscar Wachsmut. Det er i den forbindelse ganske uden betydning, om forholdet til bevillingshaveren er upåklageligt.

Men hvad enten nu den hurtige vekslen udelukkende var et bestyrerfænomen, eller den også foregik mellem ejerrestauratører, hvilket nok er det mest sandsynlige, savnes alligevel en mere "principiel" forklaring på den indicerede dårlige økonomi. Ikke bare i de værste kriseår, men i perioden som helhed. Den mest nærliggende og mest plausible er, at erhvervet simpelthen

var overfyldt. Sådan at forstå at det ikke kunne give sin udøver en rimelig levestandard set under gruppens synsvinkel, hvorfor han/hun til tider blev fristet til at overtræde loven for at hjælpe herpå.

Denne overfyldning kan formentlig føres tilbage til den helt frie næringsadgang, der var gældende fra 1857 til 1912, da den første egentlige beværterlov trådte i kraft. En skønsmæssig optælling fra vejviserens fagregister omkring sidstnævnte årstal tyder på et antal mellem 130 og 140 rigtige restaurationer i Århus. Den i næringsfriheden stærkt indgribende lov synes imidlertid ikke at have nedbragt denne mængde synderligt selv under hensyntagen til en voksende befolkning.

Demokraten fortæller 18/3 1923, at der da fandtes i alt 172 restaurationer i Aarhus Kommune, heraf 139 med spiritusbevilling. En absolut nedgang fra 1/1 1913, da 1912-loven trådte i kraft, er altså ikke sket. Dette tal hænger sammen med, at der ifølge denne højst måtte være én restaurant pr. 700 indbyggere. Begrænsningen synes ikke at kunne være blevet overholdt, for det ville svare til en befolkning på 97,300, hvilket må være urealistisk på det tidspunkt.³⁾ Dertil kom, at restauranterne mange steder lå "klumpet sammen" som f.eks. i Frederiksgade, Ryesgade, Vestergade og skulle leve af de beboere, der befandt sig i nærheden, hvoraf en stor del slet ikke frekventerede sådanne steder. Så selv for en så overfladisk betragtning synes det åbenbart, at erhvervet var overfyldt med den hurtige vekslen i ejere og bestyrere til følge.

Det var restauratørerne nok ikke ene om, man kunne tænke på de små detailhandlere. Ifølge den økonomiske teori skulle den slags "urationelle" ophobninger forsvinde ved "naturlig afvandring". Men den vandring foregår i reglen trægt. Aa. St. oplyser 23/6 1936, altså efter lange, trange år, at antallet af caféer med spiritusbevilling nu er 130, et fald fra udgangspositionen på godt 6%! Det tal svarer i øvrigt til maximumsgrensen, da Århus befolkning da var 91.436⁴⁾. Men det er måske med restauratører som med så mange andre erhvervsgrupper, herunder landmænd (m/k), at der faktisk ikke findes nogen alternativ beskæftigelsesmulighed, i hvert fald ikke psykisk set. Det kunne have været interessant at følge dette aspekt længere frem i tiden, men det må andre tage sig af.

I afsnit II gås der lidt mere ind på løn- og prisforhold i den branche.

.....

Noter til Sammenfatning

- 1) Oluf Arndal, anf. værk, s. 19: "Foreningen var stadig Modstander af den kvindelige Betjening; men trods forskellige Vedtagelser og Forholdsregler ved vi, at den kvindelige Betjening har sejret i det lange Løb uden at modarbejde Standens Højnelse". Sst. s. 35 omtales forhandlinger med Tjenerforeningen om udelukkende anvendelse af faguddannede

- tjenere, uden at der dog ses nogen endelig afgørelse.
- 2) B. J.'s kilde er Aa. B. F. 1909/10, A, 6/5 1909, hvor forhandlingerne drejede sig om, hvorvidt restauratørerne skulle have åbningstid til kl. 1 under Landsudstillingen. De fylder hele 15 sider, 84-99. Der blev fremført meget både for og imod, og B. J. har citeret en modstander, der repræsenterede afholdsbevægelsen, men også tilføjet en del "for egen regning", s. 92. Forkæmperne vandt i øvrigt, mod at restauratørerne betalte et ekstragebyr for denne ret på 200 kr. til kommunen. Et ikke uanseligt beløb dengang.
- 3) Der må have været tale om en tidsbegrænset overgangsdispensation for de "overtallige"
- 4) B. 398. 1988/1143. 21/1 1936. Denne begrænsning gjaldt også efter den nye beværterlov af 1939. Oluf Arndal, anf. værk, s. 35: "Paa Generalforsamlingen i Juli 1930 oplyser Formanden, at der var 131 Beværterborger-skaber med Ret til Udschenkning af stærke Drikke".

T I L L Æ G

V. D E "Y D R E" O M R Å D E R

A. R I I S S K O V

"S A L O N E N" senere "S J E T T E F R E D E R I K S K R O"

I Riis Skov fandtes i hvert fald fra 1800-tallet 3 restauranter, der alle er indgående ^{beskrevet} af B. J. 1966, s. 166-184, hvortil et mere generelt afsnit, "Skovturen", s. 158-165, slutter sig. ¹⁾

"Salonen", hvis beliggenhed forudsættes bekendt, er den ene af de 3. B. J.'s beskrivelse ligger stort set før 1920. Etablissementet skal være grundlagt så tidligt som 1826, men det hersker der vistnok lidt usikkerhed om. Ejendommen ejedes af Århus Kommune, der udlejede den til restauratørerne.

I 1920 var Ludvig E. Thürmann vært. Han var som nævnt ovf. søn af konditor og restauratør E. Th. fra Høegh Guldbergsgade 27 og havde drevet "Salonen" siden 1897. Ifølge B. J., s. 166, var det først med ham, at "Salonens" ^{ar}gyldne begyndte - og vel egentlig også endte! Der var koncert, solistoptræden og dans; i de varme sommermåneder forlagt til udendørs omgivelser, alt efter vejrets beskaffenhed. Aa. St. 24/5 1930.

En kendt og hyppig solist var komikeren Marrayat Lauridsen, hvis karriére gik langt tilbage i tiden. En af de mest faste kvindelige solister var kabaretsangerinden Viola Kirkegaard, der som omtalt også optrådte andre steder. Hun blev lejlighedsvist interviewet.

Orkesterleder fra 1927 var L. Andersen, der uvist af hvilken grund havde fået kendingsnavnet. Han indførte 20'ernes jazz. Der var mange andre personligheder, hvorom der må henvises til B. J.

Iflg. Demokraten ~~faldte~~ Ludvig Thürmann 70 år 25/3 1938. Allerede 1936 var han imidlertid "kørt træ" og "skippede" både "Salonen" og Café "Ritz" i Rosenkrantzgade, jfr. ovf. ²⁾ Den nye vært, Victor Larsen, der tidligere havde drevet Thürmanns Cafe og derefter "Pavillonen", lod "Salonen" restaurere for 14.000 kr., jfr. Demokraten 24/2 1937. ³⁾ Han syntes åbenbart derefter, at navnet "Salonen" lød fortærsket og forandrede det i stedet til "Sjette Frederiks Kro". Det hedder stedet pr. dato (1993). Fr. VI skulle herefter have benyttet huset som en slags "lystslot", men det er vist en myte.

Victor Larsen sad vor tid ud, men af en eller anden grund skiftede det hele karakter og blev mere og mere "stille". Orkestrene og solisterne forsvandt, og etablissementet blev til en almindelig (skov)restaurant. ⁴⁾

Som årene gik, blev der endnu mere "stille" på "Sjette Frederiks Kro", og i de senere tider har den kun stået til rådighed for selskaber, der ønsker at holde sammenkomster her til nærmere angivne tider. Der kommer ingen "strøgvandrere", og det gammeldags festlige er helt borte. Det er nok tvivlsomt, om det nogen sinde vil komme tilbage. En skæbne der er overgået de fleste skovrestauranter.

Noter til "Salonen".

- 1) Riis Skov er her i fremstillingen konsekvent stavet med 2 i'er uanset visse lokalhistorikers modstand herimod.
- 2) B. J.'s angivelse af hans 70-års fødselsdag 1936 må være forkert.
- 3) B. 398. 1988/1143. 26/3 1936.
- 4) Som kuriosum kan nævnes, at amatørskuespillergruppen "Musiske Studenter" holdt til her i begyndelsen af 1940'erne. Thorkild Bjørnvig: "Jordens Hjerte. Erindringer 1938-46", s. 77 f., 284. Den ses dog ikke selv at have optrådt for det tilstedeværende publikum.

"P A V I L L O N E N"

Også "Pavillonen" er indgående behandlet hos B. J., 1966, s. 176-180. 1920 hed restauratøren C(arl) Hansen, der også drev "Rømerhus-Caféen i Sct. Clemensstræde 22, jfr. ovf. Hansen havde været vært i "Pavillonen" siden 1912, og før ham havde der været vanskeligheder med at finde en blivende restauratør. Da blev det anderledes..."Hansen fik igen sat skik på "Pavillonen", anlagde en legeplads for børnene, en skydebane ved siden af, planlagde en forlystelsespark og sørgede for at få foreningsudflugter til Riis Skov. Allerede den første sæson var der 80 foreninger, der benyttede dansesalen, hvor flyglet stod til fri disposition..." Derefter følger en opregning af de forskellige orkestre og solister hovedsageligt før 1920, hvortil henvises.

I øvrigt skal fra tiden derefter citeres: Demokraten 22/3 1921: "Keglespil og Bal Langfredag i "Pavillonen" i Riis Skov. Socialdemokratisk Ungdomsforening". Det må være blevet opfattet som en provokation! Aa. St. 2/7 1925: "Pavillonen", Riis Skov. Koncert hver Aften 8-12". Sst. 29/4 1926: "Forlystelsesparken holder stor Aabningsfest ved "Pavillonen", Riis Skov, Store Bededag." Sst. 27/7 s. å.: "Soiréen i "Pavillonen". Debutantinden Frk. Dagmar Rasmussen sang danske Smaasange og høstede stort Bifald". 1)

Sst. 17/5 1928: "Husk Skovballet i "Pavillonen" i Riis Skov i Aften

Kl. 8. Aarhus Amatør Cykleklub". Sst. 26/8 s. å.: "Pavillonen", Riis Skov. Skuespiller Olin synger Kl. 5 og deklamerer Kl. 6". Sst. 16/6 1929: "Pavillonen", Riis Skov. Koncert Søndag Eftermiddag fra Kl. 4. Harald Rasmussens Orkester". Harald R. var kendt under øgenavnet "Fatter".

Men efter Carl Hansens fratreden 1931 var "Pavillonens" glanstid forbi. Besøget sygnede hen, igen uden at nogen årsag med bestemthed kunne gives. Hans efterfølger blev Carl J. Carlsen, der tidligere havde drevet "Thürmanns Café". Han fik ikke held med sig, hvorefter som den sidste Victor Larsen, ligeledes fra "Thürmanns Café", trådte til. Men nu var det uigenkaldeligt slut. Han var ellers lige begyndt på det lige opståede "Liegstouwfænomen", Demokraten 5/7 1934 og Aa. St. 12/8 s. å. 10/12 kunne læses i Aa. St.: "Plan om at nedlægge "Pavillonen", Riis Skov, som Skovrestaurant og i Stedet opføre Vandrehjem dér. Restaurationen er opført 1867 af Julius Bergmann og Ludvig Makwarth. I de senere Aar har Søgningen været hensygnede". Demokraten 22/4 1936: Lang Artikel med Projekt af det nye Vandrehjem, tidl. "Pavillonen". Aa. St. 9/6 s. å.: "Rejsegilde paa Vandrernes nye Hjem i Riis Skov". Victor Larsen gik til "Salonen", jfr. ovf.

Noter til "Pavillonen"

- 1) Det kan i den forbindelse nævnes, at den adskillige steder bemærkede restauratør H. C. Bathum, der tillige drev bilruten Frederiksbjerg-Trøjborg, søgte byrådet om indkørselstilladelse til "Pavillonen" i maj 1926. Skovudvalget anbefalede. Demokraten 21/5 s. å. Sagens udfald kendes ikke.
- 2) B. 398. 1988/1144. Bevilling 9/6 1931. Han fratrædte 19/7 1933.

F E R D I N A N D S P L A D S E N

nævnes her kun for fuldstændighedens skyld, for som kontinuert skovcafé var den ophørt inden vor periodes begyndelse. De gamle bygninger fra 1880 blev iflg. Demokraten fjernet 15/10 1924. De nye var kun samlingssted én gang årlig i juli måned for Aarhus borgerlige Skydeselskabs "kongefugleskydning". På den dag var lokalerne dog pyntet op, og servering fandt sted for medlemmerne, hvoriblandt flere af "byens spidser" befandt sig.

B. N O R D F O R R I I S S K O V

Hermed trædes der udenfor den daværende Århus kommune og ind i Riis Skovs samt senere i Egå. Det medfører, at Vejviseren ikke kan bruges som kilde; det kan kun annoncer, evt. med støtte af B. J. 1966.

R I I S S K O V B A D E H O T E L

Dette hotel blev startet kort efter 1900 og var i hvert fald til ind i 1930'erne et meget besøgt forlystelsessted, ofte med programmer som helt "tog pipet" fra de konkurrerende foretagender inde i Århus.

Det lå på en vej i det såkaldte, nu nok helt glemte, "Strandvængekvarter". Denne vej hed i mange år Lindevej, men blev efter kommunesammenlægningen omdøbt til Lindevangsvej, fordi der var en anden vej i den store kommune, der også hed Lindevej. "Strandvænget" lå (og ligger) mellem Grenåbanen og selve stranden på en ret kort strækning nord-syd mellem Sindssygehospitals strandareal og det egentlige Vejlbj Fed. Det var i hvert fald et "fint" kvarter med store villaer, bygget af århusianske rigmænd i tiden omkring 1900¹⁾.

En af disse "patricierhuse" blev til Riis Skov Badehotel. Allerede 1894 var en cyklebane anlagt her, hvortil et mindre hotel senere sluttede sig. 1903/04 købte den tidligere restauratør fra "Ferdinandspladsen", Charles Ehlers, både hotel og grund og byggede det helt om til "Riis Skov Badehotel". Cyklebanerne blev nedlagt og erstattet af tennisbaner, og der blev bygget et anneks, vistnok endda flere, til. Se i øvrigt B. J. s. 182-183. Der er lidt usikkerhed om husnummeret. I Aa. St. 9/6 1938 averteres efter en hjælpepege til GL. (?) Badehotel, Lindevej 9; efter en senere egen inspektion skulle det være nr. 5, men omnummerering kan have fundet sted.

Da Ehlers døde 1919, blev hotellet iflg. B. J., s. 183, af Chr. Jensen, tidl. Klampenborg. Herefter bliver ejerforholdet imidlertid temmeligt uklart. Så vidt ses, var Chr. Jensens efterfølger August Nielsen. Han solgte iflg. Demokraten 21/9 1924 etablissementet til et konsortium til senere overtageelse. Sst. oplyses 8/3 1925, at hotellet efter en større restaurering og ombygning genåbnes 9. April med "Royals" inspektør Chr. Jørgensen som leder. Han blev senere indehaver af "Koncertpalæet", jfr. ovf.²⁾

Iflg. Demokraten 2/12 1928 bortforpagtede Chr. Jørgensen hotellet til Julius Jensen, der drev "Parkalléens Vinstue", jfr. ovf. På et senere tidspunkt blev Albert Leth, samtidig ejer af "Teatercaféen", indehaver.³⁾ Efter 1932 ses kun en henvisning til en restauratør Nielsen i forbindelse med en særlig begivenhed, jfr. ndf.

B. J. siger, at i 1920'erne gik hotellet sløjere, og at anneksset med 40 værelser var en slags "husvildebolig". Det har ikke været muligt, at få

dette bekræftet fra andre kilder som f. eks. dagspressen. Efter annoncerne fremtræder det 10-år ingenlunde i så dystre farver, selv om regnskaberne er skjulte. Der går derfor over til dem.

Aarhus Stiftstidende:

1925

- 4/4 Tennisbanen paa Riis Skov Badehotel aabner 1/5.
1/11 Riis-Skov Badehotel serverer i Dag Lunch á 4,50 Kr. Smørgaas, Haresteg og Fløderand.

1926

- 9/6 Riis-Skov Badehotel: I Aften (Onsdag) Soirée med Optræden af Fru Gerda Crown. Derefter Bal.

- 23/6 Stor Sct. Hans Aften Fest.

Hertil slutter sig 1926 iflg. Demokraten 17. og 19/11: Stor "Drakenberg-Fest" i Anledning af sammes 300-Aars Fødselsdag med Solodans af Irene Møller, Recitation af Henrik Malberg, Bal og Festfyrværkeri. Sidstnævnte måtte dog aflyses p. g. a. regnvejr. Se i øvrigt ndf.

1927

- 22/5 Riis-Skov Badehotel: Koncert.

- 24/8 Riis-Skov Badehotel: Komponisten og Sangeren Saxtorph-Mikkelsen.

Men året efter kom 2 annoncer af en noget anden art.

1928

- 4/9 Riis-Skov Badehotel tilbyder Pension for 100 Kr. pr. Maaned. Heri indbefattet fuld Pension. Værelse med Centralvarme, Elektricitet og Bad.

- 24/10 Riis-Skov Badehotel. Pension pr. Maaned Kr. 100,-. Pr. Uge Kr. 35,-.

Det kunne i hvert fald nok tyde på jagt efter "faste" indtægter, fordi de "løse" var blevet for usikre. Der var dog ingenlunde tale om et billigt pensionat set på baggrund af andre af den slags inde i byen. Deres priser lå if. ndf. følgende beregninger på højst 80 kr. pr. måned.

1929

- 10/7 Riis-Skov Badehotel: Onsdag Aften Roulette-Dans.

Dette begreb huskes fra "Wiener-Hallen" i samme periode.

1930

- 28/4 Optakt til Valborg Aften! Valborg-Blus Badehotellet Riis Skov.

Den såkaldte "Valborg Aften" 30/4 med bål ligesom Sct. Hans's var meget almindelig dengang på skov- og strandrestauranter. Den forsvandt med besættelsen.

- 28/5 Soirée 9-2. Solister Magna Henriksen og Allan Reckly.
 9/7 Kl. 9-2. Lis Brigards & Frk. Toxværd.
 6/8 Soirée-Dansant. Astrid & Kaj. Anker Nielsen. Solodanserinde Alma Josén.
 16/8 Stor Høstfest paa Badehotellet 8-12. Haven smukt illumineret.
 30/8 Danseparat Asger Wiesnack. Mandag Aften Jacoba Jessen, Nørrebros Teater, København.

1931

- 30/4 Valborg-Blus.
 14/5 Riis Skov Badehotel aabner Sæsonen i Dag. Hotellet har engageret et Orkester, hvis Leder er Komponisten Eiler Kraus, der bl. a. har komponeret "Pige fortæl mig et Eventyr"! Oswald Helmuth optræder som Solist.
 1/7 Sommersoirée 8-2. "Dali-Sisters" kendt fra "Apollo-Teatret", Kbh.
 3/8 Cyrio & Mia. Musikalsk Attraktion. Lina & Bent Renan. Akrobatisk excentrisk Dans.

1932

- 24/4 Badehotellet Riis Skov. Souper á 3 Kr. Diner: Hummer naturel 2,50 Kr.
 16/8 Badehotellet: "Valmuesalen".

For så vidt synes "alt såre godt". Men if. B. J. s. 184...! Så standsede det glade liv med et brag. En række klager over det muntre leben på stranden fik sognerådet til at nægte hotellet spiritusbevilling, og så trak Leth sig tilbage fra Riis Skov arenaen... Desværre anfører B. J. ikke noget tidspunkt. Vi fortsætter med annoncerne lidt endnu.

1934

- 10/5 Badehotellet Riis-Skov. Bygninger med Bageri, Inventar, Serice samt ca. 7.000 Kvadratalen Jordtilliggende sælges billigt. Landsretssagfører Nørager, Store Torv 3.

Hvem der er ejer oplyses ikke, og der forlyder heller intet om handelens udfald.

- 12/9 Riis Skov Badehotel Lokale for Helga Wenges Danseskole. Man var åbenbart slået over på lokaleudlejning. H. W. var, så vidt ses, en ret kendt danselærerinde på den tid, hvor danseskoler var uhyre alminde-

I denne forbindelse må omtales en person, der ganske vist ikke blev re-

181

lige.

4/12 Dilettantforestillingen paa Riis Skov Badehotel gentages Fredag 7/12 og Søndag 7/12 Kl. 8 1/2.

Hotellets ledelse synes altså at have satset på mere "lødige" aktiviteter. Ydermere holdtes politiske møder. Men ved et af disse gik det helt galt.

1936

25/4 Dramatisk Slagsmaal paa Riis Skov Badehotel. Blandt Riis Skovs socialdemokratiske Vælgerforening. Politiet ryddede Balsalen under Ledelse af Politibetjent Østergaard. Restauratør Nielsen siger, at Forholdene er fortvivlede.

Det var vistnok et vældigt slagsmål, hvis årsag ikke blev helt opklaret. Politibetjent Østergaard, Vejlbys Riis Skovs enlige håndhæver af lov og orden, en granvoksen mand (egen erindring), kunne i hvert fald ikke klare sagen alene, men måtte have assistance fra politiet i Århus. Det er ikke klart, hvem restauratør Nielsen var - var det den tidligere nævnte August N.? - . Ejheller hvad han mente med, at forholdene var "fortvivlede".

Badehotellet ophørte imidlertid ikke som sådan. Aa. St. 21/8 1938: "Efter Ombygningen modtages Gæster i hel eller delvis Pension hele Aaret. Pension Riis Skov. Gl. Badehotel, Lindevej 9". Det var blevet til en Hotel-Pension med udlejning af lokal til forskellige aktiviteter, herunder Helga Wenges danseskole. Efter annonce sst. 28/5 1940 ser det ud som om hun har overtaget hele virksomheden. Men dans, orkestre og solister var borte for stedse.

Ifølge billedmaterialet i lokalsamlingen eksisterede hotellet faktisk i denne sidste skikkelse helt til 1969! Pr. dato (1993) er den gamle hovedbygning beboelsesejendom for flere familier. I opgangen er anbragt et billede af badehotellet til minde om forgangne tider. Annekset er forlængst nedrevet og det omliggende areal udstykket til parcelhuse.

Noter til Riis Skov Badehotel

- 1) For mere detaljerede oplysninger se Regnar Knudsen: Vejlbys Riis Skov gennem Tiderne, 1956, s. 317 ff., 324.
- 2) Th. Adamsen II, 1938, s. 350.
- 3) Th. Adamsen II, 1938, s. 595.

I denne forbindelse må omtales en person, der ganske vist ikke blev restauratør, nemlig Sophus E. Johnsen (1869-1950). Han er også beskrevet af mange andre, dog ret perifert. Han var, så vidt vides, oprindelig sømand og "sejlede på de 7 verdenshave", men steg til hovmester og havde i en alder af 31 år samlet sig så stor en formue, at han kunne "gå i land" (1900), etablere sig som skibsprovianteringshandler i den rummelige kælderetage i Mindebrogade under den behandlede "Børs-Café" og købe selve ejendommen, som han senere døbte "Drakenberghus".

Han boede ikke dér privat, men købte flere grunde på Vejlbj Fed og lod bygge villaer på dem. Forretningen gik strygende, og han tog ivrigt del i foreningsliv, herunder søsport og foreninger til opvækkelser af ungdommens interesse for friluftsliv og sund levevis. Alt såre godt.

Hvis det hele var blevet ved det, ville han aldrig være blevet indrangeret blandt "Århusoriginalerne", men selv blandt dem var han vel i en særlig "rangklasse", og i så fald var han gledet bort i glemselens mørke. Se bl.a. V. J., s. 108.

Men på et eller andet, ikke nærmere konstaterbart, tidspunkt, brød det løs. Hans beundring for en bestemt fortidig skikkelse tog helt overhånd. Denne skikkelse var den norske skipper Chr. Jakobsen Drakenberg, der døde i Århus i Fiskergade 82 1772 og blev begravet i Domkirken.

Denne beundring udartede langsomt men sikkert til en besættelse. Huset i Mindebrogade fik som sagt navnet efter ham og har det endnu. Han bestilte den dengang så kendte billedhugger i Århus, Elias Ølsgaard, til at lave en statue i sandsten af D. Denne blev opstillet på Vejlbj-Fed ved enden af Fortevej lige før stranden på en lille høj ved siden af en kombination af et (søfarts)museum og en restauration - vistnok afholds- - , som han også financierede, Demokraten 15/11 1925, Aa. St. 22/10 1926.

18/11 1926 fejredes på S. J.'s initiativ Ds 300-års fødselsdag. Denne påstod selv, at han var født i 1626! En mindeplade om hans død blev afsløret i Fiskergade 82. Den er nu (1993) næsten helt forvitret. Festen skulle foregå både i Amaliegades Forsamlingshus og på Riis Skov Badehotel, jfr. ovf. Det sidstnævnte sted blev den en fiasko p. g. a. regnvejr.

Lokalsamlingen ejer et helt lille arkiv vedr. Sophus E. Johnsen. Bl. a. et godt billede af Drakenbergstatuen ved "museet" og restaurationen på Fortevej. Videre forskellige numre af tidsskriftet "Drakenbergposten", tegninger og fotografier af J., talen ved hans begravelse af stiftsprovst Kai Jensen, men intet om hans tidlige borgerlige liv.

Hvad der måske under denne hans fremfærd virkede mest ejendommeligt, var den sikkerhed, hvormed han udtalte sig om D. Man ved vitterligt meget lidt om ham bortset fra dødstidspunkt, døds- og begravelsessted. Alle arkivalier er borte, så det hele hviler på hans egne udsagn, der næppe er særlig troværdige, og som yderligere kan være forvanskede efter hans død.

Men sligt generede ikke Sophus E. 16/10 1927 meldte Aa. St.: "Søfartsmuseet, Vejlbj Fed, aabner med stor Kanonsalut paa Drakenbergs 301 Aars Fødselsdag. Sophus E. Johnsen". Der er selvfølgelig ingen, der ved, om statuen lignede, da de få billeder af D også er tvivlsomme. Han skyggede med højre hånd for solen, mens han skuede ud over bugten. Det er min egen, noget senere erindring. Efter samme erindring var der ikke meget ved museet. Det bestod kun af nogle få og små stuer, og genstandene var vistnok noget sammenskrabet bras.

Omtrent samtidig med den åbenbare "Drakenbergdyrkelse" begyndte indrykningen i dagspressen af de famøse "vers", d. v. s. tilsyneladende meningsløse sætninger, hvori D. men også andre af søfartens berømtheder, f. eks. Grace Darling, en kvinde der reddede mange skibbrudne, optrådte. Se f. eks. Demokraten 17/11 1929.

16/7 1931 kunne læses i Demokraten, at S. J. havde solgt sin provianteringsforretning til sin mangeårige medarbejder Th. Møller. Han var da 62 år gammel og kunne da nyde sit otium som Drakenbergforsker og -forkæmper. Men meddelelsen var forhastet, i virkeligheden havde han kun optaget Møller som medejer¹⁾. Festaftenerne ved statuen fortsatte med lejlighedsvis afbrænding af fyrværkeri, indtil krig og besættelse satte stopper for det. De bizarre "vers" vedblev derimod krigen igennem, og nogle troede, det var en slags kode til modstandsfolk, men det var ikke tilfældet.

Der blev efterhånden stille om ham. Hans kone døde, villaerne blev solgt, og selv om han nok aldrig blev egentlig fattig, havde de mange arrangementer vel reduceret hans formue betydeligt. Han flyttede ind til byen, og i de seneste år (egen erindring) kunne man hyppigt se ham vandre rundt i gaderne, tilsyneladende planløst, iført en luvslidt diplomatfrakke! En vis opmærksomhed vakte han påny, da han i aviserne proklamerede, at han skulle giftes med en ganske ung kahytjomfru. Det dementerede hun øjeblikkeligt. En skønne dag i 1950, da han var 80 år, trådte han uforvarende ud foran en sporvogn på Clemensbro, blev hårdt såret og døde få dage efter.

"Museet" og statuen overlevede ham ikke længe. Kommunen købte det hele, og Riis Skov Spejderkorps rykkede ind i noget af det. Statuen og de absurde museumsgenstande forsvandt; resterne af dem kunne i en vis tid findes ovre på Skødshoved, inden de også "gik al kødets gang". Se S. E. J.-arkivet lokalsamlingen.

Vi går herefter over til annoncerne fra restaurationen. Fra Aa. St.:

1929

9/5

Restaurant "Drakenberg", Fortevej - Riis Skov, aabner Kristi Himmelfartsdag. Aage Nielsen (ny Vært).

1932

2/6 Et Par pæne Damer søges til at servere om Søndagen. "Drakenberg Kro", Vejlbj Fed.

1936

24/5 I Pension "Fristrand" ("Drakenbergkroen") er et dobbelt værelse med Pension ledigt.

27/5 Fru Valborg Christensen fik afslået en Ansøgning om Bevilling. "Drakenberg-Museet".

Aarhusposten fortæller 18/5 1934: "Restaurant "Drakenberg", Vejlbj Fed, har aabnet sine nymonterede Lokaler. 1. Kl.'s Varer. Smaa Priser. Ny Værtinde".

Det er unægteligt ikke mange konkrete oplysninger, der har kunnet hentes om denne virksomhed. Mens dens start så nogenlunde er tidsmæssigt fastlagt, ligger dens ophør i tåge. Måske kan senere forskere finde mere. Men ganske uden hensyn hertil, så ville den før eller senere være blevet udkonkurreret af "Bellevue".

Noter til "Drakenbergs Kro".

1) B. 398. 1988/1143. 27/6 1936. S. J. ansøgte 1936 om beværterbevilling i Århus kommune, ikke i Riis Skov. Hans begrundelse var yderst konfus. Den gik ud på, at han ville grundlægge en "verdensorganisation", der skulle bestå efter hans død! Den sædvanlige rapport blev optaget hos Th. Møller, der oplyste, at J. stadig var medejer af skibshandelen, men at han næsten aldrig viste sig i forretningen mere på grund af sin "sygdom". Og videre at J. s formue på det tidspunkt var stærkt forringet som følge heraf. Politiet kunne ikke anbefale, og ansøgningen blev afslået. Han solgte "Drakenberghus" 1941 til en hr. Thellefsen, jfr. Aa. St. 22/8 s. å.

"B E L L E V U E"

Lige nord for Fortevej havde Vejlbj-Riis Skov kommune erhvervet et ret stort grundareal, om hvis fremtidige anvendelse der var nogen uenighed i sognerådet. Det havde tidligere tilhørt staten, der havde ladet militæret benytte det til skydeøvelsesplads. Til det formål var opført nogle lave marehalsbevoksede sandvolde, som skytterne kunne stå i dækning bagved. Den moderne teknik havde forlængst gjort dem ubrugelige, i stedet var de om sommeren blevet til et søgt læhegn for badegæster. Og så spirede den idé at kombinere badelivet med en moderne sommerrestaurant med orkester, dans og solister, selv om der var andre, der ønskede

en mere "fredelig" anvendelse¹⁾.

Men restaurationstanken, der påstås fostret af restauratør Lorenz Lorenzen fra "Teatercafeen", vandt altså sejr, og et aktieselskab blev startet. Ejerforholdene kan ikke forfølges her. Restaurationsbygningen blev lavet men meget rummelig med "moderne" dansestrade. Orkestre og solister fulgte slag i slag. Successen var (tilsyneladende) enorm, måske fordi børnene af Vejlbys udflyttere nu var nået i den "forlystelsessyge" alder til stor ærgelse for forældrene. Rundt omkring hovedbygningen blev bygget badekabiner og rejst små telte, der kunne benyttes til omklædning mod betaling. Det ansås stadig ikke for "comme il faut" at klæde om direkte på stranden eller i nærheden, selv om mange gjorde det allerede på den tid.

Men vi vil lade annoncerne tale deres sprog.

Aarhus Stiftstidende:

1934

- 1/5 Stor Strandrestaurant bliver bygget i Funkisstil paa "Fedet" i Forlængelse af Badekabinerne. Vil være færdig i Midten af Juni.
- 24/6 Skøn Sct. Hans Aften. Den nye Restaurant "Bellevue" fyldt og maatte lukke for Tilgangen Kl. 22. Billeder af "Bellevue".
- 8/7 "Bellevue" Strandrestaurant, Vejlbys Fed. Midsommerfest med Midsommerbal. Kgl. Kunstnere. Søndag 4-6, 8-1 Nat.

1935

- 21/5 "Bellevue" Strandhotel præsenterer Tryllekunstnerparret Soliman & Solimanné.
- 11/7 "Bellevue", Vejlbys Fed. Kystens Riviera. I Aften Blomster til Damerne. I Aften Gæsteoptræden af Gisa Pyskan.

1936

- 27/5 Der bliver ikke givet Tilladelse til "Bellevue" til at holde aaben til Kl. 1 Nat.
- 5/6 "Bellevue" fik alligevel Tilladelse til at holde aaben til Kl. 2 Nat i Anledning af Grundlovsfest.

1938

- 2/7 En ung Pige til Hjælp i Køkkenet antages til 1. Juli. "Bellevue".

I midten af 1930'erne dukkede et mærkeligt fænomen op på de større restauranter, der hed "Liegstouw", d. v. s. "Legestue". Vi har lige strejft det på "Pavillonen". Det bestod vist nok i en sammenblanding af optrædende og publikum i en eller anden dansemæssig og/eller musikalsk kombination. Formerne for den kunne vist varieres i det uendelige, til tider i

"folkedanserdragt", men langt fra altid. Der er næppe nogen nulevende person, der rent konkret kan huske, hvad det var for noget.

1940

9/8 "Bellevue", gemytlig "Liegstouw".
26/8 Harmonikaparret Alex & Richard optræder paa "Bellevue" Kl. 21 og 23.

Demokraten:

1936

15/5 "Bellevue Kro" (Vejlby Fed) aabnes i Aften med gammeldags Belysning. Billige Spiritus- og Ølpriser.
22/6 Billede af Badelivet ved Bellevue. Man ser den store 2-delte Badebro.

1938

29/7 "Bellevue". "Lambeth Walk" danses her i Aften. Elgaards Danseorkester.

"Lambeth Walk" var også en foreteelse, der kom og gik. Det var en pardans, hvor parret på et vist tidspunkt skulle slippe hinanden og derefter bare gå og svinge med hænderne, sådan at tommelfingeren strittede bagud! Restauratøren havde åbenbart ikke helt hittet stavemåden, for i annoncen var dansen blevet til "Lampeth Walk", eller måske var det Demokratens fejl!²⁾

1939

8/8 "Bellevue": Hatte- og Serpenteraften og Dansant til Elgaards Danseorkester.

1940

10/7 Ferieliegstouw i "Bellevue".

1941

9/5 "Bellevue": Vi venter mange Gæster til vor første store Danseaften. Holger Grøns 1. Rangs Orkester spiller de sidste Schlagere.

1/6

Tankelæseren og Skuespilleren Kai Rau Solist "Bellevue".

5/6

"Bellevue" stor Grundlovsfest. Kai Rau og Gunner Lunds populære Orkester. 3-5, 8-12.

19/6

"Bellevue": Gunner Lund spiller til Dans og "Tuf" synger Refrainer.

16/7

"Bellevue": Den smukke unge Kunstcyklist Elly Clifford.

Det var naturligvis kun et udpluk, men det giver et billede af den utrolige aktivitet på "Bellevue". Men efter krigen begyndte det at sygne hen som så meget andet. Den store restaurant blev mindre og endte som slikbod. Badekabinerne blev brudt ned, teltene forsvandt og voldene blev sløjfede. Pr. dato er der intet tilbage, alt er græsbevokset, og lidt længere inde i landet er der fodboldbaner og et bådhus.

Noter til "Bellevue"

1) B. J., 1966, s. 184 f. En helt negativ indstilling overfor hele projektet ses hos Regnar Knudsen, anf. værk, 1956, s. 345. Han så hellere, at hele arealet var blevet udlagt til en strandpark i stedet for at efterabe det københavnske "Bellevue". Men han må have nået at se det endelige henfald. Et gavnligt "biprodukt" var dog, at kommunen købte "Drakenberg grunden", så den "dille" kunne få en ende!

2) Hviler på egen erindring, selv om jeg ikke har deltaget i denne dans.

"T E R R A _ N O V A"

I 1923 blev der indrettet et "traktørsted" ved navn "Terra Nova" (Nyt Land) i en villa på L. P. Bechsvej, ikke langt fra stranden. Et traktørsted er (vistnok) en restauration, hvor man for et mindre gebyr kan slå sig ned og indtage medbragt mad og drikke, men hvor ejeren selvfølgelig håber, at man vil bestille husets varer! I reglen er der tale om en afholdsrestaurant. "Vand på kande" og "proppenge", d. v. s. varmt vand til medbragte kaffebønner og betaling for at trække en medbragt øl op (eller vippe dens kapsel af), hører hjemme her. Alt sligt er forlængst forsvundet med samfundets voksende "rigdom".

Demokraten:

1923

25/3 Ny Sommer-Restaurant aabnes i Paaskedagene i Villa "Terra-Nova" ved Stranden bag Skydevoldene. Flere Værelser til Leje. Eget Bådhus. N. Pallesgaard Nielsen.

1926

9/5 "Besøg "Terra-Nova" ved Stranden bag Skydevoldene. God Kaffe. Hjemmebagt Kage".

Aarhus Stiftstidende:

1925

11/4 Besøg "Terra-Nova". God Kaffe og hjemmebagt Kage. Bil hver halve Time.

1936

14/6 Besøg "Terra-Nova". God Kaffe. Hjemmebagt Brød.

Bilen der hentydes til, var den gamle Vejlbys Riis Skov Rutebil inden trambusserne. Det kan ikke fastslås nøjagtigt her, hvornår "Terra-Nova" ophørte.

.....

"A A K R O G E N"

Hvor begynder og ender egentlig Vejlbys Fed? Det er der næppe nogen, der kan give et fyldestgørende svar på. Det står lige så tåget hen som svaret på spørgsmålet: "Hvordan afgrænses Århusbugten"?

"Fedets" sydgrænse er måske skellet mellem Psykiatrisk Hospitals grund og "Strandvænget". Nordgrænsen kunne være, hvor Egåen har sit (gamle) udløb¹⁾. Længere nord på dukker andre navne op som Egå strand, Tålfors strand, Skæring do. En anden løsning kunne være at sætte skellet ved Vejlbys Hage, et næs der skyder sig ud noget sydligere.

Hvordan det nu end forholder sig hermed, så var egnen langs Egå ved vor tids begyndelse mose- og sumpjord og derfor ubeboet. Stranden var derimod god og badevandret fortrinligt, og disse gode badeforhold medførte i forbindelse med byens vækst, at der opstod en strøm af søndagsgæster derinde fra, der slog sig ned dér, eventuelt medbringende telt, og dyrkede badelivets glæder. De kunne her være fri for de nærboende private lodsejere, der ønskede dem "ad Pommern til". Sumpområdet tilhørte forskellige længere inde i landet liggende gårde.

Men de utrættelige forretningsmænd fandt på noget, der gav penge. Hvorfor, argumenterede de, skulle de stakkels badegæsthusmødre tvinges af deres tyranniske ægtemænd til at tilberede medbragt mad, når den kunne købes på opholdsstedet for en "ringe" ekstrabetaling?

Det begyndte beskedent med en iskiosk, men snart fandt en rutebilejer på de kanter, Rasmus Ingemann Schmidt (1902-78), på at anlægge et traktørsted, som han døbte "Pavillon Aakrogen". Det kom imidlertid til at ligge et sted, der ikke rigtig svarede til navnet. Åkrog betyder nemlig en krumning på åen, og dem var der flere af på arealet nær det gamle udløb. Men pavillonen fik stade ved udløbet af en kanal noget sydligere, som sognerådet havde ladet grave ind til selve åen i 1912 for at afvande de sumperstrækninger, og som blev kaldt det nye udløb, og på det var der ingen "kroge".²⁾ For fuldstændighedens skyld skal oplyses, at dette udløb nu er borte. Omkring 1980 var afvandingen så langt fremskreden, at kanalen kun-

ne opfyldes, åkrogene var rettet ud, og kun det gamle udløb blev tilbage. Det tidligere sumpede areal blev udlagt til offentlig park, kun en lille rest blev bestående som en slags naturreservat. Nord for blev "Egå Marina" anlagt.

Pavillonen blev opført 1935, altså året efter "Bellevue", og blev så stor en succes, at Ingemann Schmidt efter kun et års forløb søgte spiritusbevilling, som han også fik, dog på betingelse af at der ikke blev "natklub" eller lignende.³⁾ Natklub blev der ikke, men et livligt "leben" med musik og dans. Sikkert så meget at de oprindelige badegæster fortrak, men det gjorde intet, nu kom ungdommen til. Netop her blev der satset meget på den omtalte "Liegstouw". I annoncerne herom i dagbladene figurerede et fiktivt jysk kærestepar ved navn "Ajs" og "Mett".

Aarhusposten:

1935

18/4 Rejsegilde paa Restaurant og Badeetablissement "Aakrogen".

Demokraten:

1935

24/4 Lille Tegning af Aakrogens Strandpavillon. Aabner 1/6.

1937

18/4 Billede af med Tekst om "Aakrogens" Modernisering.

18/6 Efter endt Udvidelse er "Aakrogens" Restauration aabnet.

1939

20/5 Restaurant "Aakrogen" aabner 1. Pinsedag.

5/7 Keglerejser søges. Restaurant "Aakrogen".

20/8 Liegstouw-Aften paa "Aakrogen".

1940

27/6 "Der kører Kapervogne fra Sejrsallé til "Aakrogen" Hverdage fra Kl. 13. Søndage fra Kl. 9".

1941

23/6 "Aakrogen": Sct. Hans Aftens Fest. Hans Sørensen synger.

6/7 "Aakrogen" arrangerer Sommermesterskaber i moderne Dans. U. Riis Poulsen⁴⁾

12/8

Liegstouw i "Aakrogen": "...Mi kjær Mett. Saa blev vi da forloved bett Mett - aa i Awten maa vi te Liegstouw i Aakrogen, for de æ dær, vi haa faat hinanden kjær. La woss faa en how Awten. Di Ajs.

"Akrogen" levede længere end de andre Vejlbj-Fed-restauranter. I 1970'erne blev det dog galt også her. Den måtte lukke helt i visse perioder, satsede på i forvejen anmeldte gæster. I slutningen af 1980'erne forsøgte en ny ejer at genoplive den gamle dansestil, lavede en særlig påbygning til dette formål, der hed "Valhalla". Der kom en kort opblomstring, så sank det også i jorden. Tilmed var påbygningen ulovlig. Pr. dato (1993) har huset henligget som en halvt nedbrudt ruin i flere år, og ingen ved, hvad der skal ske, men det "gamle" er for stedse forbi.

Noter til "Aakrogen"

- 1) Se Regnar Knudsen, anf. værk, s. 347.
- 2) Sst. s. 19-20, 353.
- 3) B. J., s. 184.
- 4) Ulrich Riis Poulsen var en kendt danselærer, der samtidig var lærer ved Finsensgade Skole. Egen erindring.

C_S_Y_D_F_O_R_B_Y_E_N

Dette område er langt mere uoverskueligt end det nordlige, set fra vort synspunkt. Følgende sognekommuner er involveret Skåde, Mårslet og Malling. Emnet er udførligt behandlet af B. J. med fyldigt billedmateriale. Det følgende er derfor nærmest kun supplement hertil, omend dog lidt nyt fremkommer.

F_R_E_D_E_R_I_K_S_H_Ø_J_K_R_O

Frederikshøj Kro lå og ligger fremdeles ved Hadsherredsvejen, senere Oddervejen, et stykke oppe på bakken. Altså stadig i skovterrænet med udsigt over bugten. "Oprindelig" skal den have heddet "Toftnæs Have", der efter "Snurum", så "Danielsens Have", dernæst endelig Frederikshøj Kro fra 1876.¹⁾

Den "legendariske" vært her i nyere tid var Rasmus Christensen (1849-1939). Der blev tidligt bevilget musik til etablissementet. 1926 afgav Rasmus C. bevillingen til sønnen Adolf C., men virkede selv i "baggrunden". Adolf C. døde året før faderen, 1938, og blev efterfulgt af enken I. C., der fortsatte ind i næste periode.

Om traktementet under Rasmus C. hedder det: "Her kunne folk få lov til at slå sig ned med både madkurve og medbragte kager til kaffen, men ellers kunne man også til helt op i 30'erne købe "Familie-Smørrebrød" med fladt pålæg til 20 øre stykket, mens det høje kostede 50. Og i 1933 kunne man for 1,25 kr. få "Dagens Specialitet": En halv Sild med Smør og Kartoffler

samt Svinekotelet med Rødkaal". Jfr. Demokraten 25/5 1930 og 2/4 1933.

Der er mange flere madannoncer om kroen i disse år, men ingen om egentlige arrangementer. Den er undgået nedslagtningen blandt skovrestauranterne og består pr. dato (1993) i bedste velgående. Dog er orkestermusik naturligvis forlængst forsvundet.

Noter til "Frederikshøj Kro"

1) Hviler på en længere artikel i Aa. St. 12/12 1939 i anledning af Rasmus Christensens død. Den er indgået hos B. J., s. 185.

.....

"T H O R S M Ø L L E"

Thors Mølle, senere Thorsmølle, var en af de fordums skovmøller, hvoraf nu kun dammene er tilbage¹⁾.

Vejviseren 1919 giver som vært N. C. F. Jacobsen, vel sagtens Niels J. I 1920 melder samme imidlertid om kommuneassistent O. Jacobsen som restauratør (søn?). Han fortsætter til 1926/27, da N. C. Christensen overtager og fortsætter perioden ud.

N. C. Christensen blev af en eller anden grund kaldt for "Jess", og det var det navn han averterede under. Således Aa. St. 14/10 1927: "Thors Mølle". Min nye lukkede Glasveranda er opvarmet. Jess Christensen".²⁾ 1939 skete en stor ombygning. Det gamle "Thors Mølle" blev helt nedrevet og erstattet af noget ganske nyt. I Aa. St. 15/9 1940 er der billede af det færdigbyggede nye "Thorsmølle" og 29/9 s. å. sst. billede af det samme set fra dammen.

Ellers er oplysningerne om stedets liv meget sparsomme. "Thorsmølle" består pr. dato (1993), men har gennemgået nye ombygninger, så der næppe er meget tilbage af de fordums lokaliteter.

Noter til "Thors Mølle"

1) B. J. fortæller s. 187 om tiden umiddelbart før: "I Thors Mølle" boede ved århundredets begyndelse arbejdsformand Niels Jacobsen. Mølleriet var da ophørt, men de idylliske omgivelser med mølledammen og bækken virkede dragende på alle dem, der søgte til skoven for fredens og stilhedens skyld, og for dem trakterede Jacobsen. Især besøgte stedet af byens dengang talstærke afholdsforeninger, der her ikke var generet af de almindelige beværtninger".

2) Denne veranda omtales ikke af B. J., s. 188. Han oplyser i stedet, at Jess C., den tidligere tjener, fik bevilget tilskud til opførelse af 7 lukkede lysthuse, og at han i sommeren 1929 byggede en naturtræspavillon tegnet af arkitekt Verner Lassen.

"F R I H E D E N"

Vi går nu tilbage, d.v. s. mod nord til det sydøstlige hjørne mellem Stadion Allé og Skovbrynet. De veje eksisterede imidlertid ikke, dengang den restaurant, der nu skal behandles, "Friheden", blev startet 1904¹⁾.

"Frihedens" igangsætter var tjener Hans Rising, der fik idéen, mens han arbejdede for sin stedfar, Rasmus Christensen på "Frederikshøj". Der hvor "Friheden" blev anlagt havde tidligere ligget et skovfogedhus, "Humlehavehuset". Som i de gode gamle eventyr begyndte Rising med lidt, men fik ved gode forbindelsers hjælp arbejdet sig op, til han "kunne selv". Der kom orkestre, dans og solister. I begyndelsen af 1920'erne påtænkte han en udvidelse til en "folkepark" og et "tivoli". Det tog det nu nogle år at få gennemført. Lad os først se på nogle annoncer.

Aarhus Stiftstidende:

1924

28/6 Hver Eftermiddag og Aften Koncert i "Friheden". Musikdirigent Ejnar Knudsen. Operasanger Richard Holm.

1925

8/8 Feriefest i "Friheden". Dans 8 1/12-12".

Men også afholdsbevægelsen kunne finde vej til "Friheden", som den tidligere havde gjort til "Thors Mølle".

1927

26/6 "Husk den store Afholdsdemonstration i "Friheden" i Dag".

27/6 God Tilslutning til Afholdsdemonstrationen.

1929

28/6 "Friheden". Midsommerfest. Optræden af Edgar Hansen.

18/7 Sidste Optræden i "Friheden" af kgl. Kammersanger Peter

Cornelius.

28/7 De samvirkende Afholdsforeninger i Aarhus fejrer Afholdssagens 50 Aar i "Friheden".

1930

13/4 "Friheden". Tag en Tur ud i den snart færdige Folkepark.

15/7 "Friheden". I Aften Optræden af den italienske Operasanger

Antonio Lamporte.

1936

3/7 Husk Ildfesten i "Friheden".

Demokraten:

1923

2/7

Pavillonen "Friheden" i Aften. Johs. Herskind. Stor Orkesterkoncert.

1929

27/7

Fest for "Frihedens" 25 Aar.

1930

2/5

Indvielsen af "Folkeparken" ved "Friheden".

1932

11/2

Restauratør Hans Rising, "Friheden", fylder 60.

1935

27/7

"Friheden" fejrer 31 Aars Fødselsdag.

1939

2/7

Laks i Mayonnaise. Koncert hver Eftermiddag og Aften.

1941

23/3

Modstand fra Lodsejerne mod "Tivoli-Projektet Friheden".

Aarhusposten:

1929

31/7

"Frihedens" 25 Aars Jubilæum. Harmoniorkester ved Georg Marquard. Edgar Hansen.

8/11

Aarhus Byraad vedtog Planen om en Folkepark i "Friheden".

"Folkepark-planen" vakte modstand fra de nærboende villaejere i Skovbrynet. For så vidt med rette fordi der nu kom yderligere larm til, der oven i købet ville forringe deres ejendommens værdi. Men det hjalp ikke, det måtte de lære at "leve med"²⁾. Det blev endnu værre, da "Tivoliprojektet" blev forlagt i 1941, men atter måtte lodsejerne bøje sig. Helt pr. dato (1993) består dette stridsemne, sidst i forbindelse med placeringen af hovedindgangen.

Pudsigt nok gik det "gamle" "Friheden" tilbage i samme takt som alt det ydre "gøgl" tog til. Selve restaurationen tiltrak færre og færre, orkestrene og solisterne måtte ophøre. Rising, der sad perioden ud, forstod det efter sigende ikke.³⁾

Der har i de forløbne godt 50 år været eksperimenteret meget med etablerementet "Friheden" i sin helhed. Der har været revueteater, omkringliggen-

de mindre restauranter er opstået og forsvundet igen eller i hvert fald omdannet, ligesom det egentlige "gøgl" stadig har været under forandring. Der har næsten hele tiden været underskud, og tanken om total lukning har gentagne gange været fremme. Udenlandske eksperter har været hidkaldt og har givet bud på, hvordan det skal drives, så rentabiliteten kunne forbedres. Men etablissementet består altså endnu (1993).

Noter til "Friheden"

- 1) Se B. J., 1966, s. 188-194.
- 2) Sådan noget lignende udtrykte borgmester Jakob Jensen det i Demokraten 20/6 1932.
- 3) B. J., 1966, s. 194.

"V A R N A"

Navnets oprindelse er uklar. Varna er som bekendt en by i Bulgarien ved Sortehavet, og Balkan havde måske i 1909 en vis "romantisk" tiltrækning på nordboere, jfr. ndf. om "Silistria". Det hed dengang "Europas urolige hjørne, et navn det kunne fortjene igen pr. dato (1993).

B. J. har ligeledes her givet en dybtgående skildring, hvortil henvises.¹⁾ Grundlæggelsesåret var som sagt 1909, det samme som Landsudstillingens, og den første vært var S. P. Nielsen, der bl. a. havde været restauratør i "Kasino", i Hotel "Kronprinsen" og sidst havde drevet automatcaféen på Søndergade 11, jfr. ovf. Han blev 1919 afløst af A. Kragh-Hansen (1883-19), tidligere tjener på "Royal" og overtjener hos S. M. Mikkelsen i "Kasino".²⁾ Nu blev han i 23 år "hersker på Varna-Slottet". Han blev i 1942 efterfulgt af Håndværkerforeningens vært Marinus Nielsen.³⁾

Der gås videre med annonceudvalg.

Aarhus Stiftstidende:

1925

17/5 "Varna-Diner" á 4,- Kr. og Diner á 5,50 Kr. Koncert fra Kl. 16.

Th. ("Teddy") Petersen dirigerer.

21/8

Theodor ("Teddy") Petersen forlader "Varna".

1926

12/8

"Varna" annoncerer med "Balalaika-Orkester".

1927

19/5

"Varna" anbefaler sine gode, billige Frokostretter. Kabaret med varmt Kr. 3,00.

1930

19/8 I disse Dage optræder Kabaretsangeren Leon Restorff hver Aften paa "Varna"⁴⁾.

1931

14/5 Koncert- og Refrænsangeren Herluf Johannesen. 8 Mands Orkester.

26/8 I Aften Sommerfest.

11/9 Tangokonkurrence i Aften paa "Varna".

1933

6/9 Igennem lang Tid har Tryllekunstnerparret Soliman & Solimanné gæstet "Varna".

De optrådte senere i "Bellevue", jfr. ovf.

1934

3/5 "Varna" Liegstouw Aften. Der serveres Sildeanretning, Bøf Lindstrøm m. Æg, Nougat-Is for Kr. 1,50.

"Varna" var nok det første sted, der introducerede "Liegstouw". "Pavillonen", Riis Skov, var lige i hælene, men fik som bekendt ingen glæde af den aktivitet.

16/8 "Varna" Liegstouw-Aften.

1937

12/5 Stor Festaften paa Varna i Anledning af Chr. X's Regeringsjubilæum.

1940

16/9 Den ungarske Hyggepianistinde Elisabeth Kleich.

Demokraten:

1930

24/8 Artikel om og Karikatur af Leon Restorff paa "Varna".

1936

2/5 2 dygtige Piger søges straks. Løn 60 Kr. "Varna".

1940

19/6 "Varna" har i lange Tider annonceret med Liegstouw og Eli Dondes Orkester.

28/7

Orkesterleder Eli Donde død efter Styrte med en Hest.

1941

- 24/7 Stor Liegstouw paa "Varna". 25 Folkedansere i Hjemstavnsdragter og Spillemandsorkestret med Werner Jensen som Dirigent sætter Humøret op i Børge Kertes Orkester. Solister: Tutte og Grenal.
- 1/9 Den magiske Revy. Illusionisten Erik Bang.
- 5/12 "Varna" forpagtet af Direktør Marinus Nielsen, Haandværkerforeningen. Billede med lille Artikel.

"Varna" fortsatte under skiftende ledelser, men her som andre steder ebbede det showmæssige efterhånden ud. I slutningen af 1980'erne blev etablissementet overtaget af "Odd Fellowlogen" og kun udlejet til anmeldte sluttede selskaber. I den "allerseneste" tid har det været på tale at genindføre lidt af den gamle praksis (1993).

Noter til "Varna"

- 1) B. J., 1966, s. 196-203. Tidligere lå et "spartansk skur" ved "Varnabækens" udløb, hvorfra der om sommeren solgtes varme og kolde drikke.
- 2) Th. Adamsen II, 1938, s. 353; Roberto Weile, anf. værk, s. 399.
- 3) Th. Adamsen II, 1938, s. 349.
- 4) Se også artiklen i Demokraten 24/8 1930. Leon Restorff var en ganske kuriøs skikkelse. Han var en lille, lidt fedladet mand med en stor næse, der startede sin livsbane med noget, der lå meget langt fra fra forlystelsesverdenen, nemlig som tandlæge! Det vides ikke, hvad der fik ham til at foretage et så radikalt "sporskift", men han blev en ret kendt solist, der spillede klaver og sang til. Hans "hofnumre" var viderne om "Ridder Rap og Ridder Ro" og "De 3 Røvere fra Rold". Han ville næppe have gjort sig i dag. I sine seneste år var han engageret i Københavns Tivolis "Fægekro", hvor Jacoba Jessen, hvem vi har mødt på "Badehotellet Riis Skov" omtrent samtidig, dengang var værtinde (egen erindring).

.....

"S I L I S T R I A"

Lige syd for "Ballehagepynten" mødte man den næste skovrestaurant, "Sili-stria", atter et navn fra Balkan, denne gang en grænseby mellem Bulgarien og Rumænien ved Donaus sidste løb.

B. J. giver s. 187 en kort beskrivelse af dette sted, hvor der også tidligere var en vandmølle. Det var på ingen måde luksuøst som "Varna", men en hyggelig (afholds)skovrestaurant i et bindingsværkshus, et "traktørsted", jfr. ovf.

Muligvis foregik der i begyndelsen af vor tid noget mere spændende dér.

En annonce i Demokraten 10/8 1922 kunne tyde herpå: "Orientalisk Aften i "Silistria" i Morgen i Anledning af Etablissementets 300 Aars Fødselsdag. Dans i Bondestuen fra Kl. 7. Originalt Bondeorkester. Gratis Entré." Nærmere oplysninger ses ikke. Det "orientalske" synes ikke rigtig foreneligt med det bondske, og de 300 år har heller intet med virkeligheden at gøre.

Det har nu nok været en undtagelse. Den kendte restauratør Jens Rasmussen drev "Silistria" ved siden af andre caféer som afholdsrestaurant i en år-række.¹⁾ Han blev efterfulgt af Jess Christensen fra "Thorsmølle", der dog allerede i 1936 lod den gå videre til Søren G. O. Jensen.²⁾ Denne drev så virksomheden, til den endelig lukkede 1956.³⁾ Der havde imidlertid været andre planer med den forinden, jfr. not.
Fr. dato. (1993) er bygningen klubhus for den homoseksuelle "Pan Club".

Noter til "Silistria"

- 1) B. 398. 1988/1144, 28/5 1929. Fornyelse af bevilling.
- 2) Aa. B. F. 1935/36 B, s. 10. B. 398. 1988/1143, 30/5 1936.
- 3) Århus dengang og nu, 1972, s. 97.

"Ø R N E R E D E N"

Fodstien fra "Silistria" mod syd fører op til et åbent, træløst og græsbevokset plateau og løber videre langs kanten heraf ude ved skrænten. Denne "højslette" hedder fra Aarhøjs tid "Hørhaven". Den har der også været flere planer med, bl. a. placering af et "Folkeferiehotel", der dog ikke blev til noget. "Hørhaven" grænser op til et andet åbent område, der senere fik navnet "Blommehaven", hvor der i nyere biltid blev anlagt en campingplads. Så går stien igen ind i et skovområde, og snart er sidste restaurant i dette régime nået, "Ørnereden".

Også dens beskrivelse gør B. J. ret kort på s. 195-196. Fortryllelsen fra de balkanske navne er borte og et godt gammeldags danskt trådt i stedet. Dets oprindelse fortaber sig også i mørket. Et tidligere traktørskur på stranden blev erstattet af en sommerrestaurant på toppen af skrænten med en fin udsigt søværts. Der blev anlagt en skibsbro og en lang trappe op herfra. Det blev påstået, at samme trappe havde 100 trin, men rigtigheden heraf er aldrig blevet nøjagtigt fastslået. På stranden blev yderligere indrettet en badeanstalt med det franskklingende navn "Trouville", hvorom der førtes en del bladdisput p. g. a. "kønnenes blanding", men det var før den behandlede tid.

Men annoncerne fra denne er meget sparsomme. 1919 afløstes den første

vært, Søren Randa, der overtog Østergades Forsamlingsbygning, at Viktor Fønnesby.¹⁾ I Randas første år havde der været musik, men den sygnede hen under 1. verdenskrig. Fønnesby søgte at genoplive den, hvilket fremgår af Aa. St. 3/7 1934: "Koncert-Dansant "Ørnereden". Hver Aften Kl. 8.30-11,30", men det blev vist aldrig "det store sus". Måske var konkurrencen fra "Varna" for stor.

Fønnesby fratrådte 1938 og flyttede ind til "Grand Café", Bruunsgade 36, jfr. ovf., og Randa vendte tilbage, men fik næppe nogen succes.²⁾ "Ørnereden" fik et omskifteligt og efterhånden "skidt" liv i årene efter krigen. En brand i 1980'erne raserede det flere gange ombyggede etablissement, og i dag (1993) er der kun cafeteria i sommermånederne.

Noter til "Ørnereden"

1) Th. Adamsen II, 1938, s. 350-351.

2) Inden Randas tilbagevenden synes en restauratør Arndt at have drevet virksomheden, jfr. Aa. B. F. 1938/39 B. 9/6 1938, s. 66, jfr. ndf.

.....

D E M I S L Y K K E D E P R O J E K T E R S Y D

Hermed er vi ude af restaurationslivet i Marselisborgområdet. Men det synes opmærksomheden værd at berette om et indtil dato uomtalt "mellemspil". Skovene ophører som bekendt ikke ved "Ørnereden". De strækker sig først ned til en stor åben slette ved navn Moesgård Strand, der tilhørte Moesgård gods, hvis hovedbygning ligger lidt længere inde i landet. Syd herfor ligger igen et stort skovområde, ca. 10 km. langt, kaldet Fløjstrup skov efter 2 landsbyer i nærheden, over- og neder F. Også denne hørte til godset.

Men i 1937 frasolgte godsejerinde Dahl det hele til Århus kommune, og denne begivenhed satte visse sind i bevægelse m. h. t. anvendelsen. Sletten ved Moesgaard strand, hvor kun et sommer-forfriskningshus befandt sig, syntes fortrinligt egnet til noget større.¹⁾ I denne forbindelse fremtrådte en karakteristisk person, der blev initiativtager til flere projekter, der dog alle mislykkedes.

Denne person var hotelejer Borring fra Hotel "Kragelund".²⁾ Halfdan Hroar Einstein Borring erhvervede omkring 1930 villa "Kragelund-Gaarden" vest for Herredsvejen i Skaade sogn. Den havde tilhørt den uheldige direktør Tychsen fra Aarhus Oliefabrik A/S (Teutonia-Harbuerg-skandalen 1929). Borring udvidede, moderniserede og fik spiritusbevilling, Aa. St. 19/5 1932, 8/2 1934; Demokraten 26/2 1933, 10/7 1936.

Men han var åbenbart ikke tilfreds med at sidde og tjene godt på sit

hotel, men stræbte videre. Han rettede først sin opmærksomhed mod "Ørnereden og Moesgaard som fremtidige hotelplaceringer. Kommunen blev interesseret og arkitektkonkurrencer udskrevet. "Ørnereden" gled dog, så vidt ses, hurtigt ud af billedet, Demokraten 1/4 1931. Der var tilsyneladende mere fremtid i Moesgaard, Demokraten 8/5 1937. Der blev planlagt et stort helårshotel på Moesgaard Strand. 13/1 1938 bragte både Aa. St. og Demokraten artikler med billeder^{af} og planer over det projekterede hotel, der blev fulgt op af artikler i sidstnævnte 13/3, 2/10 og 5/10 s. å. Aa. St. bragte 10/8 et anonymt læserbrev, hvori det blev fremhævet, at et hotel og en restauration dér helt ville ødelægge Moesgaard Strand!

Men der gik "grok" i planerne, fordi konkurrencens konditioner ikke passede arkitekterne, Aa. St. 17/8 s. å. Videre kom projektet i karambolage med et andet, der gik ud på at opføre et "Folkeferiehotel" dér, Demokraten 6/4 1939. Det skulle være for de mindre bemidlede, og havde som ovf. anført tidligere været påtænkt i "Hørhaven". Sagen blev udsat, men så kom krig og besættelse, og begge projekter forsvandt for stedse.

"Silistria" var et samtidigt mål. I Aa. St. 6/2 1938 sås en artikel om med tegning af et stort nyt hotel dér. Det blev stærkt pointeret, at der ikke var tale om et badehotel men et rigtigt helårs. Endvidere skulle der bygges et udsigtstårn i nærheden.

Dette projekt fik en endnu dårligere medfart. Det blev henlagt allerede ved overgangen mellem 1938 og 1939, uvist af hvilken grund. Borring gav ikke op, men foreslog, at hotellet blev flyttet ~~lidt~~ nordligere til Ballehage. Sagen kan ikke forfølges videre, men "løb altså ud i sandet".

1939 var der også en plan fremme om et "Varna-Hotel". Det skulle iflg. Demokraten 20/8 s. å. ligge syd for restauranten. Heller ikke den "nød fremme". Først i 1960'erne blev Hotel "Marselis" bygget men nord for "Varna".

Borring solgte i øvrigt Hotel "Kragelund" ved nytår 1940/41, Aa. St. 31/12 1940, og vi hører ikke mere til ham. Måske var det af miljømæssige grunde meget godt, at intet af dette blev realiseret, jfr. den anonyme skribent.

Noter til "Projekterne"

1) Efter ovenn. Aa. B. F. 1938/39 B. 9/6 1938, s. 66 fik restauratør Arndt, "Ørnereden" tilladelse til at drive beværtning fra et telt på Moesgaard Strand. Det må have været foruden "kiosken", men sagen kan ikke forfølges videre.

2) Th. Adamsen II, 1938, s. 358.

.....

V I B Y H O T E L

Som den sidste af de sydlige etablissementer skal Viby Hotel anføres. Viby var dengang en fjern forstad til Århus, næppe mange i selve byen anede dens eksistens. Men der lå i hvert fald et hotel, og med Anna Feders tiltræden som ejer 1935 begyndte en avertering både i Aa. St. og Demokraten¹⁾. Aa. St. 7/5 1936: "Viby Hotel. Dansant Fredag Aften Kl 8". Sst. 3/9 1938: "Yngre Kogejomfru antages. Løn 125 Kr. Hotel Viby". Sst. 8/10, s. å.: "Altmuligmand og Keglerejser antages. Løn 50 Kr. pr. Md. plus Kost og Drikkepenge. Hotel Viby".

Annoncerne i Demokraten er mere "appetitvækkende":

5/6 1936: "Dans i "Muslingeskallen" 8 1/2-1. Hotel Viby".

28/11 1938 stor annonce:

"3 Stk. lækkert Smørrebrød.....	1 Kr.
Kaffe med C. L. O. C.....	75 Øre
Middag med 2 Retter og Kaffe.....	1,50 Kr.

Forstædernes smukkeste og hyggeligste Hotel ligger i Viby".

Anna Feder fratrådte i foråret 1939, Aa. St. 17/5, s. å., og senere ejere kan ikke følges. Hotellet lå lige overfor Viby kirke, men desværre findes intet billede af det i lokalsamlingen. Efter egen erindring gik det i 1960'erne i forfald og blev tilholdssted for mindre "pænt" publikum. Omkring 1970 blev det nedrevet og parkeringsplads anlagt på grunden. Forinden var hotelfaciliteterne blevet overtaget af kæmpehotellet "Mercur" på den anden side af Skanderborgvejen, men det er en anden historie.

Noter til Viby Hotel

1) Th. Adamsen II, 1938, s. 381.

.....

64.9 / 9

sta sta stanær læs

64.909

Oldam, John W.

Træk af hotel-, pensionats-
og restaurationslivet i Århus

, Bind 2

200 sider

3848575509

160216